

65. заседание

Понедѣлникъ, 14 априлъ 1924 г.

(Открито отъ подпредседателя д-ръ Б. Вазовъ, въ 15-40 м.)

Председателстваващъ д-ръ Б. Вазовъ: (Звъни) Понеже по списъка има нужното число присъстващи народни представители, отварямъ заседанието. (Отъ заседанието сѣ отсъствуваха следнитѣ народни представители: Ангеловъ Станъ, Атанасовъ Никола, Баевъ Христо, Баралневъ Христо, Возвелиевъ Константинъ, Бояджиевъ Хасанъ-ефенди, Буровъ Атанасъ, Вълковъ Петъръ, Василевъ Григоръ, Василевъ Славейко, Вълчевъ Ангелъ, Геровъ д-ръ Борисъ, Грозевъ Иванъ, Гургутски Рангелъ, Данаиловъ Георги, Дановъ Григоръ, Димитровъ Парашкевъ, Домузчиевъ Василъ, Драгановъ Пънто, Желъзковъ Петъръ, Ивановъ Пани, Илиевъ Иванъ, Йордановъ Сава, Кабакчиевъ Христо, Каипевъ Атанасъ, Кандушковъ Димитъръ, Кемидевъ Никола, Киселовъ Христо, Колевъ Михаилъ Моневи, Колушевъ д-ръ Недѣлко, Костурковъ Стоянъ, Лулчевъ Коста, Ляпчевъ Андрей, Майеръ Хипекъ, Малиновъ Александъръ, Мариновъ Владиславъ, Марковъ Михо, Марковъ Никола, Марудевъ Йосифъ, Милановъ д-ръ Кънчо, Минковъ Атанасъ, Михайловъ Христо, Мишайковъ Димитъръ, Начевъ Владимиръ, Никифоровъ Стоянъ, п. Николовъ Маринъ, Панайотовъ Тодоръ, Парасковъ Василъ, Петровичъ Петъръ Г., Петровъ Борисъ, Петровъ Койчо, Поповъ Владимиръ, Пуневъ Христо, Пупешковъ Цвѣтанъ, Разсукановъ Петко, Савовъ Николай, Салунджиевъ Никола, Симеоновъ Иванъ, Славейковъ Христо, Славковъ Христо, Сребърниковъ Никола, Станковъ Ангелъ, Статевъ Христо, Стефановъ Петъръ, Стоилковъ Таско, Стойчевъ Пендю, Табаковъ Димитъръ, Такевъ д-ръ Владимиръ, Терзиевъ Иванъ, Топаловъ Недѣлко, Хрелопановъ Иванъ, Чахъровъ Стефанъ, Черневъ Христо, Черноковъ Георги, Чирпанлиевъ д-ръ Никола, Яламовъ д-ръ Георги и Яневъ Димитъръ)

Разрешени сѣ отпуски на следнитѣ г. г. народни представители:

На г. Иванъ Грозевъ — 5 дни, по важни домашни причини;

На г. Григоръ Дановъ — 2 дни, по важни домашни причини;

На г. Владимиръ Поповъ — 2 дни, по домашни причини;

На г. Николай Марковъ — 7 дни, по домашни причини.

Народниятъ представителъ г. Грую Тодоровъ, който се е ползувалъ съ 20 дни отпускъ, моли да му се разреши още четири дни отпускъ по домашни причини. Трѣбва да пшгамъ народното представителство. Онѣзи г. г. народни представители, които сѣ съгласни да се разреши на г. Грую Тодоровъ исканиятъ отшукъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Народниятъ представителъ г. Велико Мочуровъ иска 5 дни отпускъ по важни домашни причини. Ползувалъ се е съ 16 дни отпускъ, председателството му разрешава 4 дни, а за единия день трѣбва да ви пшгамъ. Които сѣ съгласни да му се разреши още единъ день отпускъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Постѣпило е питане отъ народния представителъ г. Тодоръ Страшимировъ до г. министра на вътрешнитѣ работи. То се отнася до изпълнение решението на Върховния касационенъ съдъ по отношение третитѣ магазини на кооперация „Напредъ“ въ Провадия, като се смѣтало, че провадийскитѣ магазини на кооперация „Напредъ“ сѣ клонове на кооперация „Освобождение“. Отъ това питане ще бѣде изпратенъ преписъ на г. министра на вътрешнитѣ работи и той ще отговори.

Постѣпило е питане отъ народния представителъ г. Петъръ Алеково до г. министра на желѣзницитѣ, почитѣ и телеграфитѣ и до г. министра на вътрешнитѣ работи и народното здраве. То се отнася до една случка, станала на 3 т. м. въ мѣсь 21 ч. въ Горна-Джумая — нанесенъ побой на редакторитѣ отъ околийския началникъ въ Горна-Джумая,

Преписъ отъ това питане ще се изпрати на г. г. министритѣ, за да отговорятъ.

Г. министърътъ на вътрешнитѣ работи ще отговори на питането на народния представителъ г. Иванъ Ангеловъ.

Има думата народниятъ представителъ г. Иванъ Ангеловъ, за да развие питането си.

И. Ангеловъ (н. л.): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Азъ отпращихъ едно питане до г. министра на вътрешнитѣ работи по единъ много почаленъ случай. Единъ отъ редакторитѣ на в. „Народно единство“ и на в. „Бура“ е билъ арестуванъ отъ началника на обществената безопасностъ. Началникътъ на обществената безопасностъ го е викалъ въ своята канцелария и го запиталъ: „Вие ли сте редакторъ на в. „Бура“ и вие ли сте писали статията подъ псевдонима „Силанта Сибиръ“? Той казалъ: „Да, азъ“, и началникътъ му ударилъ единъ шамаръ. Следъ това, като го обругалъ по единъ начинъ, съ който не би трѣбвало тукъ да се занимава народното представителство, и г. Велико Савовъ му казалъ: „Азъ се срамувамъ, не мога да гледамъ началника на обществената безопасностъ да действа по такъвъ начинъ срещу хората на перото“, той му ударилъ още единъ шамаръ, следъ това още два и станали всичко четири. Нѣма да описвамъ по-нататѣкъ.

Г. г. народни представители! Азъ попитахъ тогава г. министра на вътрешнитѣ работи, дали лично той е далъ нѣкакво нареждане за неговото арестуване. Г. министърътъ на вътрешнитѣ работи ми отговори, че не знае нищо, че сега идва отъ Варна или отъ другаде и ми каза да направя справка при началника на обществената безопасностъ защо е задържанъ този журналистъ. Тогава лично азъ вземахъ телефона и запитахъ началника на обществената безопасностъ, като му казахъ, че ако мисли, че тази статия, която журналистътъ е написалъ, е свързана съ нѣкакво престъпно деяние, негова длъжностъ е да вземе вестника и съ едно препроводително писмо да го изпрати на прокурора, да го отпрати къмъ съдебната властъ, а тя си знае по-нататѣкъ работата. Азъ го помолихъ да освободи Велико Савовъ. Обаче началникътъ на обществената безопасностъ ми каза: „Това е моя работа, азъ изпълнявамъ единъ общественъ дългъ и ще го изпълня така, както азъ разбирамъ — вие не трѣбва да се мѣсите“. Разбира се, между менъ и него стана едно спречкване. Впоследствие г. началникътъ на обществената безопасностъ се е извирилъ. Г. Велико Савовъ е билъ въ 11 ч. Въ 4 $\frac{1}{2}$ ч. следъ обѣдъ, когато се застѣпихъ и когато началникътъ на обществената безопасностъ видѣ, че тази работа не е така, както той мисли, и че не може да действа по този начинъ, тогава той е повикалъ г. Велико Савовъ и му е казалъ: „Азъ съмъ първенъ човѣкъ, извършихъ една по-стъпка, за която ще трѣбва да прощавате“ и т. н. Въ всѣки случай, г. г. народни представители, струва ми се, че този начинъ на действие е отъ таква естество, което може да ни наведе на мисълта, че Обществената безопасностъ е институтъ, който не отговаря на своето предназначение....

Т. Страшимировъ (к): Станала е обществена опасностъ.

И. Ангеловъ (н. л.): ... и че ако въ него учреждение най-висшата властъ тамъ, началникътъ, си позволява тази волюностъ по отношение на единъ журналистъ — не само журналистъ, но и членъ отъ настоятелството на дружеството на журналиститѣ — не трѣбва ли да се запитаме: какъвъ примѣръ, какво назидание може да се даде на околийския управителъ, на околийския началникъ, на стар-

ния стражарь, на стражара въ провинцията, когато всичко това става подъ носа на насъ, когато е открита Камарата, дето ние проявяваме този обществен контрол, когато става и предъ очитѣ на г. министра на вътрешнитѣ работи? Питамъ азъ: какъ може по-нататкъ да се работи, ако по този случай г. министърътъ не вземе съответнитѣ мѣрки, за да даде пълно удовлетворение за този начинъ на действие отъ страна на началника на обществената безопасност?

Азъ ще чакамъ отговора на г. министра на вътрешнитѣ работи, за да узная дали действително той е осведоменъ по тази работа и какви мѣрки смѣта да вземе по отношение на това, което е направилъ г. началникътъ на обществената безопасност.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата г. министърътъ на вътрешнитѣ работи и народното здраве.

Министъръ И. Русевъ: Г. г. народни представители! Тъмамо когато съ всички усилия ние трѣбва да заживѣемъ въ едно, бихъ казалъ, безвѣтрено време, не отдавна започна да излиза единъ вестникъ съ странното название „Буря“. Какво преследва този вестникъ, какво съдържа ние има той, азъ не зная. Но преди да дамъ отговора си на питането на г. Ангеловъ, азъ искамъ да си съставите, ако щете, едно предубеждение относително това, какъвъ вестникъ е той. Току-що ми дадоха единъ новъ брой отъ него, въ който брой една статия е озаглавена съ заглавието „Мамицата ви“. Заповѣдайте! (Показва вестника) Български печатъ въ днешно време!

И. Ангеловъ (н. л): Това сж ваши заканвания.

Министъръ И. Русевъ: Г. Ангеловъ! Азъ не съмъ се заканвалъ.

И. Ангеловъ (н. л): Но искамъ да кажа за Васъ лично, по Ваши хора се заканвали така. Това е цитатъ.

Министъръ И. Русевъ: По-нататкъ.

Н. Петрини (з): (Възражава нѣщо)

Министъръ И. Русевъ: Г. Петрини! Вие ще бъдете слушани само тогава, когато Вашитѣ идеи ги разпащете отъ пояса си и ги турите въ главата си; дотогава стойте мирно на мѣстото си.

Н. Петрини (з): Тѣ сж и ваши идеи.

В. Георгиевъ (д. сг): Значи не отричате, че Вашитѣ идеи сж на пояса Ви.

Министъръ И. Русевъ: Та, по такава една „буреносна“ статия началникътъ на обществената безопасност е помиралъ по телефона редактора на в. „Буря“ да дойде въ Обществената безопасност, за да го разпита по нѣкои подробности, които той не е доизказалъ въ своята статия. Той не е отишълъ въ Обществената безопасност, като е отговорилъ: „Ако иска полицията, да дойде при менъ — азъ нѣма да ида тамъ“. Но понеже редътъ е да се отива при полицията, на другия денъ г. Чемшировъ отново го повиква, и тогава редакторътъ на в. „Буря“ се явява въ Обществената безопасност. Началникътъ на Обществената безопасност и Велико Савовъ сж били отдавнашни приятели и сж приказвали по приятелски. Най-после г. Велико Савовъ е призналъ, че той е написалъ статията по поръчка, извинилъ се е за тази статия, следъ което е билъ пуснатъ да си отиде. Единъ часъ следъ това, Вие, г. Ангеловъ, сте вземали телефона да протестираме, че той е арестуванъ, когато арестуване нѣма. И въ този разговоръ по телефона Вие сте си позволили да кажете: „Вие тамъ, въ Обществената безопасност, сте разбойници“. Че кога органитѣ на Обществената безопасност сж ви обрели, за да ги наричате разбойници?

М. Деляновъ (з): Излъгалъ!

Министъръ И. Русевъ: Нима г. Ангеловъ може да лъже.

И. Ангеловъ (н. л): Това не съмъ казалъ. Азъ ще имамъ куража да Ви кажа какво съмъ казалъ.

Министъръ И. Русевъ: Азъ имамъ повече основания да вѣрвамъ г. Чемшировъ, отъколѣто на тѣзи господа, които

пишатъ въ вестницитѣ статии съ такива заглавия. Само по това съображение имамъ вече основания да не имъ вѣрвамъ. На другия денъ г. Юртовъ, Вашъ другарь, г. Ангеловъ, е отишълъ въ Обществената безопасност да изглади оскърблението — извинилъ се е заради Васъ: „Г. Ангеловъ се е малко престаралъ, понеже презъ тази нощъ е страдалъ отъ безсъница, тѣй като цѣлата нощъ е прекралъ въ игра на карти, на комаръ“, . . . (Общъ смѣхъ)

И. Ангеловъ (н. л): Г. Юртовъ е тукъ и той може да каже какво е казалъ. Не е вѣрно това, което Вие казвате, г. министре.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Той никога не играе на карти!

Министъръ И. Русевъ: Не знамъ, азъ даже пѣмамъ честта да се познавамъ съ него. — . . . „и за голѣмо съжаление, той е изгубилъ около 40 хиляди лева“. Много съжалявамъ ако това е така и бихъ желалъ другъ пътъ да печелите, г. Ангеловъ.

Заклучението ми е: г. Велико Савовъ не е арестуванъ и повикването му въ Обществената безопасност не знача арестуване.

М. Деляновъ (з): Битъ ли е?

Министъръ И. Русевъ: Г. Велико Савовъ не билъ битъ. Азъ имамъ право да вѣрвамъ на началника на Обществената безопасност, който е единъ почтенъ човѣкъ, а не да вѣрвамъ на писача, който си позволява такъвъ езикъ. И ако той продължава да нише така, затваря си съвсемъ пътя да бива чуванъ и вѣрванъ.

И. Ангеловъ (н. л): Кой? Азъ ли?

Министъръ И. Русевъ: Не Вие, а Вашето протеже — редакторътъ на в. „Буря“.

М. Деляновъ (з): (Възражава нѣщо)

Министъръ И. Русевъ: Не знамъ; асж такива хора обикалятъ около Обществената безопасност и се боятъ да влѣзатъ вътре.

Следователно, питането на г. Ангеловъ, азъ не знамъ какъ да си го обясня, когато той знае истината, и се оудвамъ защо прави въпросъ отъ едно просто повикване въ Обществената безопасност.

Г. Юртовъ (н. л): Г. министре! Г. началникътъ не Ви е казалъ истината. Азъ пратихъ на Велико Савовъ на обѣдъ храна отъ гостилницата. Въ 3¼ ч. го пуснаха.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Иванъ Ангеловъ.

И. Ангеловъ (н. л): Г. г. народни представители! Азъ дохождамъ до дълбокото убеждение, че г. министърътъ на вътрешнитѣ работи винаги си служи съ работи, недостойни за неговото призвание и неговото обществено положение.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: (Звъни) Моля Ви се, г. Ангеловъ, бъдете по-внимателенъ въ езика си. Нѣма нужда да оскърбявате.

И. Ангеловъ (н. л): Г. председателю! Тукъ се говорятъ работи, които не правятъ честъ на г. министра на вътрешнитѣ работи, защото никога подобно нѣщо не е станало между г. Чемшировъ, началникъ на Обществената безопасност, и г. Юртовъ.

Ц. Бръшляновъ (д. сг): Юртовъ мълчи!

И. Ангеловъ (н. л): Нищо подобно нѣма. Никога не съмъ се нервиралъ. Г. Чемшировъ ми говори: „Азъ не желая да се занимавамъ съ тѣзи работи. Вие не трѣбва да ме отвлечате отъ работата, която изпълнявамъ като общественъ служителъ“. Казахъ му: „съжалявамъ, че повечето отъ Вашитѣ органи сж убийци и конспиратори; тѣ Ви подвеждатъ, за да могатъ да действуватъ по този начинъ; подвели сж Ви, за да арестувате Велико Савовъ. Така, че не се отклонявамъ отъ онова, което съмъ казалъ, и съжалявамъ, че г. министърътъ на вътрешнитѣ работи говори

отъ висотата на това положение, което заема, такива нѣща, които безспорно не правятъ честъ нищо на г. министра, нищо на г. началника на Обществена безопасностъ. И азъ бихъ Ви помислилъ, г. министре на вътрешнитѣ работи, когато ще изнасяте факти, да ги изнасяте провѣрени, защото по тоя начинъ, както Ви говорѣхте за честъта на единъ народенъ представителъ, не бива да се говори. Ви не можете да се осланяте само на известни хора, а трѣбва да провѣрите фактитѣ, когато ще ги изнасяте въ Народното събрание. И азъ Ви заявявамъ, че по нѣкога съмъ игралъ, но отъ три месеца не съмъ побарналъ карта и никѣде не съмъ скиталъ. (Смѣхъ) И Ви сте отъ тази категория. (Нѣкои отъ комуниститѣ ржкоплѣскатъ) Когато сте били на фронта, и Ви сте играли покеръ, и Ви сте играли на карти. (Смѣхъ)

Министъръ И. Русевъ: Азъ никакъ не играя на карти.

И. Ангеловъ (н. л.): Г-да! Азъ искамъ само да се констатира фактътъ, че г. министърътъ на вътрешнитѣ работи прави диверсии. Този въпросъ е много важенъ и същественъ и мене ми е чудно, какъ г. министърътъ на вътрешнитѣ работи може да гледа по такъвъ начинъ на единъ въпросъ, да отговаря така лекомислено и да прави диверсии, за да отклонява истинския отговоръ, който трѣбва да даде. Защото, г. министре, утре, когато колелото се загърчи, ще дойде другъ нѣкой Чемшировъ и Ви залепи петъ шамара за статия, която може-би не сте писали, и ще чуете отъ това мѣсто, на което сега стоите, да ви казватъ: „Туй не е вѣрно, Ви лъжете, народни представители“. Велико Савовъ е битъ, ударени сж му четири плѣсници и г. Чемшировъ му се е извинилъ; но това не е достатъчно за честъта на журналиститѣ, за честъта на вестникаритѣ и за честъта на института, който днесъ изпълнява такава важна роля въ нашия политико-общественъ животъ. Мене ми се струва, че г. министърътъ не трѣбва да говори, че Велико Савовъ е билъ приятель съ г. Чемшировъ; никога не се е познавалъ съ него. Той не трѣбва да казва, че азъ съмъ билъ нервиралъ. Моето нервирание нѣма нищо общо съ постъпката на г. Чемшировъ, който е залѣпилъ шамари на г. Велико Савовъ. Това е било въ 10—11 ч. Вследствие на моето питане за задържането на Велико Савовъ отъ 10 $\frac{1}{2}$ до 3 $\frac{1}{2}$ —4 ч. и за шамаритѣ, които сж му били ударени отъ г. Чемшировъ, г. министърътъ на вътрешнитѣ работи трѣбва да вземе мѣрки, щото да даде пълно удовлетворение не само на г. г. журналиститѣ, но да даде неоспорими доказателства, че полицията стои на своята висота. Защото ако се действува по тоя начинъ, тогава утре, когато се закрие Камарата, когато Ви ще бъдете безъ този контролъ, който ние упражняваме, питамъ Ви: какво ще бъде не тукъ, въ София, предъ носа на всички вестникари и на всички общественици, но ей тамъ, долу, въ провинцията, където ставатъ тѣзи произволи? По какъвъ начинъ ще трѣбва да се реагира? И азъ Ви моля, г. министре, къмъ такива запитвания и такива въпроси да се отнасяте съ малко по-голяма сериозностъ, отколкото тази, която показате сега.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Пристъпваме къмъ дневния редъ — трето четене законопроекта за отгьнене закона за отчуждаване здания за държавна, окръжна и общинска нужда.

Моля г. докладчика да прочете законопроекта.

Докладчикъ В. Георгиевъ (д. сг): (Прочита изцѣло законопроекта, заедно съ приетитѣ поправки и прибавки на второ четене)

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Които приематъ законопроекта за отгьнене закона за отчуждаване здания за държавна, окръжна и общинска нужда, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието приема.

(Вж. приложение № 33, Т. II)

Минаваме къмъ втора отъ дневния редъ — трето четене на законопроекта за търговията съ външни платежни средства (девизи и банкноти).

Докладчикъ Г. Семерджиевъ (д. сг): Нѣма г. министра.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Необходимо ли е присѣтствието му?

Докладчикъ Г. Семерджиевъ (д. сг): Необходимо е.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Понеже г. докладчикътъ казва, че присѣтствието на г. министра е необходимо, минаваме къмъ третата точка отъ дневния редъ — първо четене на законопроекта за направа икономични къщи и насърчение жилищния строежъ.

Понеже законопроектътъ е доста обширенъ, моля г. г. народнитѣ представители да се съгласятъ да се прочетатъ само мотивитѣ и първиятъ и последниятъ членове. Който сж съгласни съ това предложение, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието приема.

Секретаръ И. Лѣнарски (д. сг): (Прочита мотивитѣ и първия и последния членове на законопроекта — вж. приложение № 50, Т. I)

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Петъръ Алековъ.

А. Христовъ (д. сг): Преди това искамъ да кажа нѣщо.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Имате думата.

А. Христовъ (д. сг): Г. народни представители! Съ настоящия законопроектъ се цели по единъ практически начинъ да се уреди единъ важенъ въпросъ. Азъ мисля, че нѣма да има голѣми спорове по принципъ и затуй съмъ на мнение да изпратимъ законопроекта въ комисията, тамъ да се изкажатъ всички групи и следъ туй на второ четене пакъ да си запазятъ правото на принципиално разискване. По този начинъ ще спестимъ време и ще постигнемъ по-скоро целта.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Ако г. Петъръ Алековъ е съгласенъ, при второто четене ще му се даде думата.

П. Алековъ (с. д): Азъ съмъ съгласенъ.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Крумъ Славовъ.

К. Славовъ (с. д): Г. г. народни представители! Азъ мисля, че този начинъ на работене въ Парламента не е добъръ. Въ известни изключителни случаи това е допустимо, но да се обърне въ система . . .

А. Христовъ (д. сг): Не въ система.

К. Славовъ (с. д): . . . вѣрки законопроектъ да отива въ комисията, да ставатъ разисквания въ комисията и следъ туй да ставатъ принципиалнитѣ разисквания, то е най-малко непрактично.

А. Христовъ (д. сг): Съкратява се времето.

К. Славовъ (с. д): Защото ако предварително тукъ ставатъ принципиалнитѣ разисквания, следъ туй, като отиде законопроектътъ въ комисията, . . .

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. Славовъ! Излишно е това. Азъ не мога да откажа думата на г. Петъръ Алековъ, ако той иска да говори. Това стана само съ негово съгласие.

К. Славовъ (с. д): За да отиде въ комисията, трѣбва Камарата да се съгласи.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Ще се гласува законопроектътъ по начало, ще се изпрати въ комисията и следъ туй, при второто четене ще се даде думата на г. Алековъ и на други, които ще иматъ право да говорятъ по единъ часъ.

П. Алековъ (с. д): Азъ се съгласявамъ, г. председателю, по следнитѣ съображения. Ако се касаеше за законопроектътъ, който следва следъ този — за облекчение жилищната пужда — азъ нѣмаше да се съглася. Но понеже има да разглеждаме единъ законопроектъ, върху който по начало едва ли ще има споръ — по който все пакъ има какво да се каже, защото съдържа известни дефекти, които биха могли да бъдатъ отстранени въ комисията — и понеже се касае да мине по-скоро презъ Народното събрание, за да не закѣнемъ за периода на строежа,

който настъпва, по тѣзи съображения азъ веднага се съгласихъ. Даже да ви кажа искрено, въ мене имаше желание да направя такова предложение, но не го направихъ. Щомъ го направи г. Христовъ, азъ веднага се съгласихъ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г-да! Тогава ще пристъпимъ къмъ гласуване. Които отъ васъ приематъ на първо четене законопроекта за направа икономични къщи и насърчение жилищния строежъ, и да се изпрати въ комисията, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Пристъпваме къмъ следующата точка отъ дневния редъ — първо четене законопроекта за облекчение жилищната нужда.

Понеже законопроектът е доста дълъгъ, моля Народното събрание да се съгласи да се прочетатъ само мотивитъ и заглавието на законопроекта. Които отъ васъ приематъ това предложение, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Моля г. секретаря да прочете само мотивитъ и заглавието на законопроекта.

Секретарь И. Лънарски (д. сг): (Прочита мотивитъ и заглавието на законопроекта — вж. приложение № 51, Т. I)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата на родниятъ представителъ г. Асенъ Господиновъ.

А. Господиновъ (с. д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Въ миналото тукъ, въ Народното събрание, сж били поставяни на разглеждане въпроси, заграждащи много по-големи интереси, отколкото законопроектът, който днесъ ние сме привикани да разгледаме. Но едва ли пѣвга нѣкой законопроектъ въ тая Камара е възбудялъ толкова много интересъ и е билъ съпровожданъ съ толкова много, бихъ казалъ направо, страсть, отколкото този, който днесъ ние има да разгледаме. Още Камарата не се беше свикала, дори въ първия денъ на откриването ѝ, всички ние бѣхме, както добре си спомняте, залани отъ всевъзможни изложения по въпроса, който днесъ ще третираме. Оттогава до днесъ брой нѣматъ тия изложения, брошури, придружени често пъкъ съ статистически данни и диаграми. Всичко това, безспорно, показва едно — че въпросътъ за облекчение жилищната нужда или, по-общо казано, въпросътъ за жилищната нужда или криза, е единъ голѣмъ въпросъ, около който съ достатъчно основание се напластиха и продължаватъ да се напластяватъ най-напредъ интереси, чувства и после страсти. Това ни подсказва, че ние ще трѣбва да се отнесемъ къмъ представения ни отъ г. министра на вътрешнитъ работи законопроектъ съ всичкото внимание и старание.

Нѣма какво да се крие: населението на голѣмитъ градове, на първо мѣсто София, а следъ него Пловдивъ, Русчукъ, Варна, Бургасъ и пр., е раздѣлено по този въпросъ на два лагера — малко е дори да се каже лагери; азъ бихъ казалъ враждующи лагери. Задачата на едно законодателно тѣло при едни такива създали се вече отношения е да издири, да намѣри единъ действителенъ изходъ отъ създаденото положение и да намѣри едно действително разрешение на проблемата. Ксаято стои предъ насъ въ дадения случай. Исходниятъ пунктъ на нашитъ разсъждения, г. г. народни представители, не може да бжде другъ, освенъ грижата на държавата и въ конкретния случай на народното представителство, да регулира едни съществуващи тежки отношения, особено когато тѣ кломятъ, не кломятъ, а вече сж успѣли да се изразятъ въ една криза — малко е да се каже вече жилищна криза; азъ бихъ съ куражъ казалъ една обществена криза въ тия именно голѣми градове — изходниятъ пунктъ, казвамъ, на нашитъ разсъждения и на нашитъ по-нататъшни репения ще трѣбва да бжде безусловно грижата на държавата да се намѣри въ тия отношения и да ги регулира по начинъ възможенъ по-рационаленъ.

Г-да! У насъ държавата, за голѣмо съжаление, все още се бави да приеме началото на една активна, на една деятелна намѣра въ областта на икономическитъ отношения. У насъ даже още се води по тоя въпросъ споръ, макаръ нито веднажъ да не се е поставилъ въ тая Камара съ всичката сериозность. Ние, социалдемократитъ — не го криемъ, и това се знае отъ всички — пледираме, че е крайна нужда нашата държава да нагоди себе си, да нагоди и политиката си, да се намѣри активно и системно въ стопанскитъ отношения, особено когато тѣ взематъ една такава остра форма, и като се намѣри, да намѣри

едно такова разрешение на тѣзи въпроси, и то винаги отъ гледна точка интереситъ на икономически слабата страна. Въ дадения случай ние имаме две страни: домопритежатели и наематели. Законопроектътъ, трѣбва най-напредъ да кажа, не е нѣщо ново, и не за пръвъ пътъ идва да регулира тази материя. Ние имаме още отъ 1920 г., януарий месецъ, първия законъ за облекчение на жилищната нужда. Тоя законопроектъ сега идва само да измѣни, да постави нови положения въ досегашното законодателство и, трѣбва още отсега да кажа, да го измѣни по начинъ неблагоприятенъ за икономически слабата страна, за наемателитъ. Г. министърътъ въ мотивитъ къмъ законопроекта изтъква нѣкои съображения, които налагали това измѣнение на закона; по-нататъкъ ще имаме по-специални поводи и случаи да се спремъ на тѣзи мотиви.

Ние пледираме за едно енергично вмѣшательство на държавата въ всички области на нашия животъ и особено въ стопанската област, защото следъ войната се създаде едно твърде тягостно, твърде тежко положение за гражданата частъ отъ българския народъ, за всички ония, които живѣятъ предимно или изключително отъ труда си. И самиятъ вече фактъ, че ние имаме единъ законъ за облекчение на жилищната нужда, показва, че и нашата държава въ тази област е счела още презъ 1919/1920 г. за своя дължностъ да се намѣри въ тия отношения, плодъ на която намѣра ние имаме сега действащия законъ за облекчение на жилищната нужда. Не остава, освенъ нашитъ усилия днесъ да се насочатъ въ тая област, щото тази материя да бжде разрешена по възможность по-рационално, по-добре и, повтарямъ да кажа, отъ гледна точка на интереситъ на по-слабата частъ безъ, то се знае, да бждатъ съвършено напуснати и пренебрегнати интереситъ на домопритежателитъ. На мѣстото му, азъ ще имамъ случая да кажа, по какъвъ начинъ ще може Народното събрание действително да направи този компромисъ, какъ да кажа, да трѣгне по тази линия на примирение на интереситъ.

Трѣбва, г-да, да признаемъ, че жилищната криза изобщо не е само наше, българско явление. Тя е едно универсално явление. Нѣма страна въ континента, където да се не констатира една твърде голѣма жилищна криза, съ тая разлика само, че въ чужбина, особено въ Германия, Австрия и Англия, бидейки този въпросъ старъ, своевременно държавата, общинитъ, окръжитъ и, въ голѣма степенъ, частната инициатива, подбутната, инспирирана отъ държавата, сж успѣли да допринесатъ твърде много, за да не се разрази кризата следъ войната въ такава остра форма, въ каквата е у насъ. Това явление е, казвамъ, всевъзможно и обясненията му сж ясни за всички насъ. Нуждитъ на индустриалното развитие презъ XIX-тия вѣкъ, и още повече въ началото на този вѣкъ, сж наложили и продиктували едно силно прииждане на маси хора отъ селата въ градоветъ за нуждитъ и целитъ на своето съществуване. Следъ войната, обаче, този процесъ се особено много засили и у насъ, както и въ чужбина. У насъ, следъ войната, благодарение на последницитъ, които захванахме да чувствуваме отъ нея, много хора, намѣрили себе си въ невъзможность да просъществуватъ въ селата и въ малкитъ провинциялни градове и паланки, подиряха работа въ градоветъ. Една друга частъ самостоятелни хора, на свой редъ, тоже вземаха пътъ къмъ градоветъ. За тѣхъ бѣше неудобно — думата ми е за ония, които най-добре използваха стѣсненото положение на страната въ време на войната и следъ войната непосредствено — тѣзи хора почувстваха едно психическо неудобство да продължатъ да съществуватъ и да живѣятъ въ сравнително охолство тамъ, където не би могълъ да се търпи тѣхниятъ начинъ на животъ; затова и тѣ потърсиха голѣмитъ градове, предимно София, за да могатъ да продължатъ своето занятие отъ време на войната и следъ войната съ едно нескривано, съ едно усилено използване на стѣснената стопанска копиятура. Въ София дойдоха и телъзва ще има да прииждатъ, особено следъ като се вдигне запрещението въ тая посока въ закона, много хора, забогатѣли въ време на войната и следъ войната, благодарение липсата на всѣкаква регламентация и всѣкакъвъ контролъ. Тѣ ще потърсятъ София и другитъ голѣми градове, за да се заселятъ тамъ. И така по две причини има прииждане къмъ градоветъ: отъ една страна имаме обеднѣли хора въ провинцията и отъ друга страна много забогатѣли, които прииждатъ къмъ голѣмитъ градове, и най-много къмъ София, за да търсятъ възможность — еднитъ да просъществуватъ, а другитъ да продължатъ удобното си занятие.

Ето това е, г-да, единъ процесъ, азъ бихъ рекълъ дори, единъ процесъ естественъ и ние противъ него не бихме могли да направимъ нищо особено. И не напразно г. министърътъ на вътрешнитъ работи е счелъ за нужно да премахне чл. 8 съ всичкитъ ония осемъ на брой положения, които запрещаваха, които изселваха допълнитъ следъ 10 септември 1915 г. и пр. Всички тия ограничителни положения г. министърътъ на вътрешнитъ работи е счелъ за нужно да премахне отъ законопроекта, понеже се указа, че нищо не е въ състояние да противодействува на прииждането отъ провинцията на хора отъ тѣзи категории. И въ това отношение азъ трѣбва сега да кажа: ние сме съгласни съ премахването на тия положения. Нашитъ жилищни органи не можаха нито единъ спекулантъ да премахнатъ отъ София. Хиллади способности намираха тия, които законътъ не покровителствувахе, тия, които законътъ направо отричаше, за да заобиколятъ ония ограничения, които законътъ налагаше. Нито единъ отъ тѣхъ, съ рѣдки само изключения, не биде изселенъ. И ако нѣкои биваха изселвани, то това бѣше само за да намѣрятъ друга врата и да се вмъкнатъ на ново въ София. Естествено, при тия условия, безсмислено се явява да стоятъ въ закона тия ограничителни положения въ чл. 8 на брой осемъ, когато — колкото сами по себе си да сж резонни отъ гледна точка на намѣренията на закона — приложението имъ се явяваше невъзможно.

Г. г. народни представители! У насъ за пръвъ пътъ презъ 1919 г., непосредствено следъ войната, се постави на разглеждане въпросътъ за облекчение на жилищната нужда. Това бѣше нашиятъ другаръ, тогава министъръ на вътрешнитъ работи, Крустьо Пастуховъ, който свика комисия отъ компетентни хора, за да изработи законопроектъ за това. Този така изработенъ законопроектъ биде внесенъ въ първата сесия на Народното събрание отъ тогавашния вече новъ министъръ на вътрешнитъ работи и биде приетъ съ едно чувствително измѣнение и то въ една област, която, както по нататъкъ ще стане ясно, внесе много зло за прииждането на този законъ — думата ми е за жилищнитъ органи. Въ проекта на нашия другаръ Пастуховъ стоеше положението, жилищнитъ органи, за възможно най-голтма гаранция на наша почва, да бждатъ назначавани отъ сждилищата. Единъ проектъ, изработенъ тогава, презъ 1919 г., се прие отъ Народното събрание съ едно чувствително измѣнение изобщо, а по този пунктъ министърътъ на вътрешнитъ работи залази за себе си правото да назначава и уволнява жилищнитъ органи, отгдето произлѣзе цѣлиятъ ония развратъ по прилагането на закона, вследствие на което се създаде едно брожение, едно недоволство. И днесъ е мжчно да се каже, кое повече възбужда недоволство, дали самитъ норми на закона, или лошото му приложение. И трѣбва още сега да се отбележи, че г. министърътъ на вътрешнитъ работи е направилъ добре, като се е повърналъ къмъ първоначалния проектъ и е предвидѣлъ што жилищнитъ органи да се вербуватъ отъ сжда, да се назначаватъ и уволняватъ отъ респективнитъ сждилища.

И така, ние сме сезирани съ единъ законопроектъ, който идва да замѣсти въ функцията му другъ единъ, вече сжществуващъ и действащъ, законъ. Най-напредъ, законопроектътъ прави впечатление съ сравнителната си, бихъ рекълъ, простота и краткостъ. Около това много се приказва. Азъ имахъ честта да бжда назначенъ отъ г. министра на вътрешнитъ работи въ комисията по преработване на необходимитъ измѣнения и допълнения на сжществуващия законъ. Ние работихме нѣколко месеца подъ редъ. Приехме единъ законопроектъ и мисля, вѣрвамъ и твърдя, че този законопроектъ внасяше много подобрения. Г. министърътъ на вътрешнитъ работи го одобри. Въ единъ последващъ моментъ, както сведенията ми гласятъ, намѣсиха се хора, които съ своето давление и влияние успѣха да убедятъ г. министра да оттегли своята одобрителна формула отъ проекта отъ м. ноември, изработенъ, както казахъ, отъ многобройна комисия, отъ хора непосредствено и дълго време работили по прилагането на закона, за да претендиратъ да кажатъ най-добре думата си. Какви ще сж били истинскитъ мотиви на г. министра, за да може той самъ, който даде своето одобрение на първоначално изработения презъ есенята законопроектъ, да се съгласи днесъ да внесе този, не зная — любопитно е да чуемъ г. министра.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Предъ васъ има само единъ проектъ — този на г. министра.

А. Господиновъ (с. д): Г. председателю! Азъ не съмъ лишень отъ правото да говоря по историята на този въпросъ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Другия проектъ никой го не знае.

А. Господиновъ (с. д): Азъ настоявамъ на това, защото г. министърътъ добре знае за тази малка история на въпроса. Азъ бихъ желалъ да ни каже, какви сж били действителнитъ мотиви за туй, тъй да се каже, негово оттегляне или несъгласие по отношение на първия проектъ, изработенъ презъ есенята.

Г. г. народни представители! Възразява се, обаче и противъ този законопроектъ. Наемодагелитъ, собственицитъ на къщи, чисто и просто казватъ: никакъвъ жилищенъ законъ, никаква регламентация въ тази област; оставете, както сте оставили въ всички други области на стопанския животъ, свободата на стопанскитъ фактори, тѣ ще разрешатъ проблемата най-добре; никакво вмѣшателство не може да бжде простено днесъ въ тази област, дето нашиятъ интереси сж заложени, когато въ всички други области, дето тоже интереситъ ни сж заложени, ние не вземаме мѣрки. Очевидно, г. г. наемодагелитъ не искатъ да кажатъ на Министерския съветъ, па и на народното представителство: г-да, ние сме съгласни да регламентирате тази област, която ни засѣга, при условие да регламентирате и други области. Но тѣ вадятъ друго заключение: понеже не вземаме мѣрки за регламентация на всички други области, нѣмате моралното право да насочвате всичкия си ударъ въ областята, която насъ интересува.

Г. г. народни представители! Наемодагелитъ, интереситъ на които, то се знае, на последна смѣтка не могатъ да бждатъ докрял пренебрегвани и не бива да бждатъ пренебрегвани — за туй ще има да се спремъ малко по-късно — преди всичко поставятъ формално въпроса. Тѣ казватъ, формално възразяватъ, безъ да искатъ да влизатъ по същество: законътъ за жилищната нужда е антиконституционенъ законъ, той трѣбва, като такъвъ, безусловно и безъ всѣкакви разсжждения да бжде отмѣненъ по форма и суспендиранъ. Трѣбва само да се съжалява, че у насъ навоследъкъ отъ 2—3—4 месеца, въ едно, струва ми се, най-малко удобно за подобна пропаганда време, издигна се тази лозинка, това знаме за антиконституционността на всѣки законъ, който нѣкъжде нѣкому засѣга интереса. Азъ се страхувамъ, г-да, че отъ три месеца насамъ тази пропаганда, тази агитация у насъ за антиконституционностъ на законитъ нѣма да ни доведе на добъръ край. Азъ не разбирамъ защо при всѣки случай, било и не било, ще трѣбва да вземаме престижа на конституцията въ закрила на всѣки най-грубъ егосичтенъ интересъ. Нима конституцията нѣма друга социална функция отъ тая — да закриля най-грубия интересъ въ тая страна? Най-сетне смилете се надъ тая констатация, тя заслужава една по-друга сжда. Намѣрете аргументи отъ другъ редъ и вѣрвамъ ще ги намѣрите, но оставете този аргументъ за антиконституционността на законитъ. Защото въ момента, когато българското общество, въ своята голтма маса, ще счете, че действително законодателното тѣло прикрива една очевидно реакционна политика задъ престижа на конституцията, то ще загуби вѣра и въ конституцията, и въ законитъ, и въ народното представителство. Азъ моля да престанемъ най-после съ тази спекулация, съ тази експлоатация съ конституцията. За щастие, г. министърътъ на вътрешнитъ работи този пътъ е счелъ за необходимо да не повтара нивистина до насита приповтаряния аргументъ. Азъ се радвамъ, че не виждамъ въ мотивитъ на г. министра да е изтъкнатъ и антиконституционния характеръ на третирания днесъ законопроектъ. Обаче заинтересованитъ хора безспорно, по вестници, списания, съ брошури и изложения, на първо мѣсто изтъкватъ това формално възражение за антиконституционния характеръ на законопроекта. Струва ми се, и между насъ ще се намѣрятъ хора, които тукъ на това мѣсто отъ тая трибуна на пръвъ планъ ще повдигнатъ формалния въпросъ за антиконституционния характеръ на законопроекта. Ето защо азъ си позволявамъ две думи по него.

Г. г. народни представители! Нашиятъ законодатель учредителъ преди 45 години, при единъ така прости отношения, които сж съпровождали неговата деятелностъ тогава, е счелъ за нужно да процитира отъ чуждото законодателство чл. 68 отъ конституцията, непосредствено следъ чл. 67, който действително провъзгласява принципа за

неприкосновеността на частната собственост. Но, казвамъ, още преди 45 години, при оная простота на нашитѣ отношения, законодателятъ учредителъ е намѣрилъ за резонно непосредствено следъ чл. 67, въ чл. 68, сегашниятъ му текстъ, да подчертае — азъ ще го възпроизведа на умъ — че се позволява да се нацѣрбява частната собственост; нѣщо повече: не само да се нацѣрбява, но направо да се изземва, когато се касае за единъ общественъ интересъ. Азъ зная, ще ми се възрази, както се и възразява: „Вѣрно е туй, но то е едно изключително положение, и като вѣчно изключение трѣбва да се третира и тълкува ограничително“, и тогава се влиза въ подробно тълкуване на думитѣ „обществена полза“.

Г. г. народни представители! Никаде въ конституцията, нито въ нѣкой специаленъ органически законъ нямаме точно указание, какъ да се разбиратъ думитѣ „обществена полза“. Всѣко време си има общественитѣ ползи. Обикновенитѣ законодатель преди 40 години и последователно нѣколко пѣти следъ това е счелъ за възможно да вмъкне въ съдържанието на формулата „обществена полза“ само работи отъ този родъ — отчуждаване на сгради, на мѣста за паркове, за градини, а по-късно, както всички знаете, по логиката на нѣщата и вследствие развитието и създаването на нови и нови нужди, въ закона за насърчение на мѣстната индустрия се създаде положението, по силата на което може да се отчужди единъ частенъ имотъ, за да се етаблира едно частно индустриално предприятие. Защо обикновениятъ законодатель е счелъ за възможно, позовавайки се на чл. 68 отъ конституцията, въ интереса на едно частно индустриално предприятие да посегне върху неприкосновената и свещена, както обичатъ да подчертаватъ, частна собственост? Очевидно е, че понятието „обществена полза“ е едно понятие относително. Времето, мѣстото, обстоятелствата ще подсказватъ на народното представителство какво съдържание да се вложи въ тая конституционна формула „обществена полза“. Е добре, днесъ ние считаме и заедно съ насъ мнозина считатъ, ако излъземъ пѣкъ вѣнъ отъ залата на Народното събрание, това е грамадната маса на българския народъ, която счита, че времето и обстоятелствата сж наложили, щото конституционната формула за обществената полза да добие едно съдържание съответно на нуждитѣ на времето.

Ето защо, ние считаме, че днесъ, когато се касае не за едно изземване, не за едно пълно отнемане на собствеността, а само за едно частично, тъй да се каже, нацѣрнение въ ползуването отъ нея, не може въ никой случай съ аргументитѣ на чл. 67 отъ конституцията да се идва и формално да се възразява противъ резонитѣ, обществен и законни, на този законопроектъ.

Г-да! Второто възразение по същество, което се прави по този законопроектъ, и по всѣка изобщо инициатива, мѣряща регламентиране на тая материя, е, че у насъ, въ България, нѣма жилищна криза. На пѣтъ и на кръстопѣтъ заинтересованитѣ говорятъ, че у насъ нѣмало жилищна криза. И беднитѣ цифри колко много сж измѣнени отъ четирѣ месеци насамъ! Думата ми е за статистиката, за нейнитѣ резултати. Заинтересовани хора прокламираха себе си за най-вещи въ статистическата наука, дадоха ни и диаграма, а хората специалисти, отдали себе си, кариерата си на статистиката, като наука и като организация, идватъ и ни казватъ, че цѣлата тази статистическа кампания, която се чете въ вестници, списания и пр., е една безподобна мистификация.

П. Аленовъ (с. д): Фалшификация.

А. Господиновъ (с. д): Мистификация и фалшификация. Азъ уважавамъ Народното събрание, за да отмина при нашитѣ разсъждения, изобщо, аргументацията, полагаща силата си върху статистическитѣ данни. Каква нужда има, г-да, отъ статистическитѣ данни? Има работи, които сж по-торни и за които не сж нужни не статистически данни, ами каквато и да е дори аргументация. Фактътъ, че г. министърътъ на вътрешнитѣ работи ни предлага днесъ на обсъждане единъ законопроектъ за облекчение на жилищната нужда, самъ по себе си говори, че тая нужда съществува. Нѣма да се намѣри законодатель, нито у насъ, нито въ чужбина, да внесе единъ законопроектъ, който не е повиканъ да отговори на една действително усещана, действително констатирана нужда. Считаамъ за съвършено излишно да се позовавамъ на цифритѣ, които нашата статистика дава, едно, защото ще обременя вашето внимание, и, второ, защото ще ви отнема излишно хубаво време: Казватъ: нѣмало у насъ жилищна криза.

П. Аленовъ (с. д): Въ София нѣма! А въ София тя е най-голяма, отколкото където и да е другаде въ цѣлия свѣтъ.

П. Палиевъ (д. сг): Дружбащото законодателство не отговаряше на общественитѣ нужди.

Х. Христовъ (с. д): В. „Миръ“ пише: „Легенда е, че има жилищна криза въ София“!

А. Господиновъ (с. д): Г. г. народни представители! Всички ние имаме дългъ да се отнесемъ къмъ проблемата съ необходимото, така да кажа, всеотдайно знание на работата. И ако азъ искамъ да спестя времето и на васъ, и на себе си, като не си служа съ статистическитѣ данни, то е, защото ноторенъ фактъ е и трѣбва човѣкъ да живѣе и да гледа на нѣщата само отъ улица „Лега“, за да отрича въ София и въ голѣмитѣ градове съществуването на жилищна криза. Азъ бихъ казалъ: нѣмаме нужда отъ статистиката, за да докажемъ съществуването на жилищната криза. Нека г. министърътъ на вътрешнитѣ работи даже утре си даде този трудъ да нареди една малка анкета, за да установи, колко хиляди хора, безъ всѣкаква надежда, по дни, седмици и месеци, откъсвайки себе си отъ своитѣ ежедневни занятия, висятъ предъ жилищнитѣ комисии. Ако нѣкога Данте е писалъ не знамъ на кой кръгъ на Ада: „Оставете всѣка надежда“ и пр., ние съ хиляди пѣти по-голямо основание можемъ днесъ на вратата на жилищнитѣ комитети да туримъ тоя много знаменателенъ надписъ: „Оставете всѣка надежда“. Малко е да се каже, че положението е тежостно. Доказано е отъ хора, които сж се занимавали съ статистика и сж изучавали тоя проблемъ, че никъде жилищниятъ адъ не е по-голямъ и по-страшенъ, отколкото въ София. И то е пояснено. Въ Германия отъ вѣкове — като казвамъ отъ вѣкове, разбирайте отъ началото на XIX вѣкъ — жилищната проблема е била поставяна на разглеждане и систематически, целесобразно и постепенно е била разрешавана. Въ Англия и въ Германия се строи. Въ цѣла западна Европа, въ всички културни страни жилищната проблема още въ началото на своето появяване е намѣрила своето разрешение. Тамъ се строи и днесъ при най-неблагоприятни условия. Германия, бита, смазана, унижена, отъ войната пасамъ и построила колосално много жилищна за своитѣ маломощни и изобщо слаби икономически синове. Виена — такава, каквато я знаемъ следъ войната — успѣ да намѣри въ себе си необходимитѣ средства, за да съгради едно колосално голѣмо число жилищца. На брой 5 хиляди сж въ проектъ и, споредъ увѣренията на хора, които непосредствено сж изучавали тази работа, една голѣма частъ отъ тия жилищни помѣщения сж вече завършени. Чехословакия и всички европейски държави на свой редъ отъ дълго време, и днесъ въ особености, интензивно разрешаватъ този въпросъ, и го разрешаватъ тъй, както следва да бѣде разрешенъ — чрезъ строежъ.

Г. г. народни представители! У насъ, за жалостъ, досѣгъ нищо не се е правило за действително ефикасното разрешаване на въпроса — ако, разбира се, не считаме за нѣкакво разрешаване онова поголовно разграбване, раздаване на общинскитѣ мѣри, на общинскитѣ мѣста, на това колосално богатство на общинитѣ, и то за единъ мѣсто проблематични, да не кажа нѣщо повече, цели. Безъ да влизамъ въ подробности, казвамъ: държавата не е шамѣрила въ себе си необходимото умение да строи; не за нуждитѣ на българския народъ, на нуждающитѣ се бездомници, но за себе си тя не е построила нищо, и въ голѣма степенъ жилищната криза въ София и въ голѣмитѣ градове е така тежка, защото държавата държи твърде много здания за нуждитѣ на своитѣ собствени служби. Можене ли, прочее, да се надѣваме и да очакваме държавата, която не е намѣрила възможностъ и не е имала съзнанието преди всичко — защото възможностъ имаше преди войната, но съзнание нѣмаше — да строи сгради за собственитѣ си учреждения, да е въ състояние да предприеме една по-ефикасна жилищна политика въ правата смисълъ на думата?

Сега, въ какво собствено се изразява жилищната нужда въ голѣмитѣ градове въ чужбина и у насъ и по каква посока се върви за нейното облекчение? Трѣбва да облекча, че държавата по-рано трѣбваше да насочи своитѣ грижи да създаде единъ законъ за подпомагане на строежа. Съ току-що миналия на първо четене законопроектъ много се закѣснѣ. Ако държавата не бѣше закѣснѣла съ цѣли петъ години и ако бѣше предприела своевременно мѣрки

въ посока на едно действително ефикасно разрешаване на въпроса, бюджетте увърени, ние днес не пълхаме да си тропим главата със този законопроект за облекчение на жилищната нужда. Но докогато държавната инициатива за облекчение на жилищната нужда чрез строеж не добие реализация, дотогава, по необходимост и по дължност, ние ще трябва да насочим вниманието си към възможно най-доброто уреждане на отношенията, които този законопроект vizира.

Г. г. народни представители! Въ чужбина също така съществува жилищен режим. Повтарям да кажа, че за ефикасно разрешаване на проблемата по пътя на строежът, там съществува система, съществува единъ комплекс от мържи технически, финансови и други, към които законопроектът, току-що приет на първо четене, ни доближава. Но въпреки това, след войната и въ чужбина съществува специално законодателство за облекчение на жилищната нужда. И там, както и у нас, се върви по две посоки, подчертават се и се установяват два принципа. Първият принцип е задължителното и принудително отдаване под наем. Този принцип е възприет от сега действующия закон и въ предлагания законопроект томе е възприет. Защото, г. г. народни представители, ако всеки домоприетел, ако всеки собственик на здание разполага абсолютно със своите жилищни помещения за своите нужди, очевидно е, че тогава държавата няма да има възможност да даде подслон на многого бездомници. Този принцип се наложил и сега се налага със една необходимост. Едно стъпяване правото на наемодавца, на собственика на жилищното помещение да разполага със него, е едно начало, което ние не можем и няма да можем да напуснем до тогава, до когато не се създадат у нас достатъчно жилища, въ които да намират подслон бездомните български граждани въ София и изобщо въ голъмитъ градове. Този принцип, както казахъ, е възприет и въ този законопроект, и за него сж предвидени специални положения. Постановява се, че сж под действие на този новъ законъ редъ сгради. Въ действующия сега законъ това не беше прецизно казано. Но тукъ трябва да кажа, че въ новия законъ ние ще трябва по-прецизно да кажемъ, кои здания се намиратъ под действие на закона. Безъ да влизамъ въ подробности, ще кажа, че е възприет, по всичко изглежда, принципътъ: всички здания, въ каквато и фаза на строее да сж се намирили на 1 януарий 1919 г., се намиратъ под действие на закона. Защо датата 1 януарий 1919 г. е възприета като предъзна дата, не е мъчно да се разбере, и считамъ, че няма нужда да навеждамъ за това съображения.

Въ този пунктъ, г. г. народни представители, прави впечатление обстоятелството, че законопроектътъ, за разлика от досега действующия законъ, изключва дюкянскитъ помещения, помещенията за търговски цели. По този пунктъ зная, че се изтъкваха и продължаватъ да се изтъкватъ отъ много страни съображения, на пръвъ поглед доста вѣски отъ формална гледна точка. Казва ни се така: законопроектътъ съ своето име сведочи, че се отпаса за облекчаване на едни специфични жилищни нужди, и докато се именува законопроектъ за облекчаване жилищните нужди, няма никаква смисълъ той да регулира едни отношения, минаващи границитъ, предълитъ на жилищните нужди въ тѣсната смисълъ на думата. Азъ съмъ увѣренъ, че г. министърътъ на вътрешнитъ работи въ туй отношение не малко е повлиянъ отъ заинтересованитъ — той не е можалъ да не държи смѣтка и за други интереси, освенъ тѣзи, които сж поставени въ основата на законопроекта. Та, казвамъ, г. министърътъ на вътрешнитъ работи е извадилъ отъ действието на закона дюкянскитъ помещения. Г. г. народни представители! По редъ съображения, азъ намирамъ, че дюкянскитъ помещения въ голъмитъ градове и въ всички други градове, въ които е обявено, че съществува жилищна криза и нужда, трябва да останатъ под действие на закона. Насъ ли се възражава — това формално възражение ни се прави — че тукъ не се касае за жилищна пужда, че едно дюкянско помещение не е повикано да облекчава жилищната пужда. Г. г. народни представители! Отъ това, че законътъ се казва „законъ за облекчение жилищните нужди“ съвсемъ не може да се извади туй заключение, защото той е *par excellence* единъ законъ на социално законодателство; времето на неговото появяване и гласуване — 1919 г. — подсказва едни пошироки грижи. И днесъ общото икономическо положение на гражданата частъ отъ градското население съвсемъ не е подобро, и съвсемъ не е чудно, че въ единъ законъ е

памѣрило мѣсто и регламентацията на едни помѣщения, които не сж жилищни, но които при общата ситуация на затруднено икономическо положение, има да играятъ една доста добра роля. Думата ми е, г. г. народни представители, че ние преживѣваме една тежка стопанска криза. Прехраната у насъ, за голѣмо съжаление, не е добре, но не е никакъ уредена. Азъ намирамъ достатъчно основани тукъ, на това мѣсто, да изразя не само моето неодобрение, но и това на групата, задето правителството не намири въ себе си до денъ днешенъ необходимото чувство на дългъ, малко отъ малко поне да манифестира една добра воля въ областта на прехраната и на нейното уреждане. Спомнямъ си, че преди 2—3 месеца г. министър-председателътъ ни каза: „Пригответе законопроектъ“, макаръ че това не е било и не бива да бъде задължение, освенъ на правителството. Ние пригответимъ единъ законопроектъ и при неговото приготвяне, смѣя да ви увѣря, сме се движали въ сферата само на една реална възможност. Насъ ни се каза отъ много страни, че правителството приготвяла законопроектъ за сѣция предметъ, дори вестницитъ, специално официозитъ, прокламираха, съобщиха на свѣта, че правителството приготвяла такъвъ законопроектъ, г. д-ръ Кулевъ е билъ натоваренъ съ неговото приготвяне. Нѣщо повече, дори вестницитъ лансираха основнитъ положения на този правителственъ законопроектъ, а и до денъ днешенъ, за голѣмо съжаление, ние нѣмаме никакъвъ законопроектъ, и въпросътъ благополучно умръ.

Р. Василевъ (д. ст): Не е умрълъ.

А. Господиновъ (с. д): Азъ чувамъ колегата Ради Василевъ да казва, че този законопроектъ ще се внесе. Радвамъ се, че констатирамъ такава една готовност, но фактътъ е, че отъ тогава насамъ въпросътъ замръ.

А. Христовъ (д. ст): Работи си върху него.

А. Господиновъ (с. д): Въ каква връзка на идеи, г-да, азъ повдигамъ въпроса? Въпросътъ за прехраната, въ връзка съ общата стопанска криза, е единъ голѣмъ въпросъ, който трови съществуващото на гражданата маса отъ населението, особено въ голъмитъ градове. Е добре, днесъ ние поставяте дюкянскитъ помещения вътъ отъ действието на новия законъ за жилищната пужда. Мъчно ли е да се разбере, че веднага, автоматически, още първия денъ ние ще имаме, като ефектъ на този законъ, едно увеличение на сжипотията въ всички голѣми градове на България, дето ще бъде въ сила този законъ? Споредъ увѣренята на хора, които се занимаватъ по-непосредствено съ подробноститъ на проблемата за сжипотията, по каквато-него ценитъ на наемитъ на дюкянскитъ помещения ще се отрази бързо и непосредствено върху общото покачване ценитъ на предметитъ отъ първа необходимостъ.

А. Урумовъ (д. ст): Всички дюкяни плащатъ не нормирани, а свободни наема.

А. Господиновъ (с. д): Чувамъ да се казва, че ценитъ на предметитъ отъ първа необходимостъ се определятъ не отъ разнокитъ на този, който плаща нормиранъ наемъ за магазина си, а отъ този, който плаща свободенъ наемъ за магазина си. Г. г. народни представители! Азъ съмъ едно формално възражение ще искамъ да ви изтъкна противно. Колкитъ пъти става въпросъ за регулиране на стопански въпроси, ние казваме: оставете, г-да, не се вмъквайте съ вашитъ интервенции; конкуренцията е мѣродавна; оставете стопанскитъ сили свободно да се състезаватъ, тѣ ще разрешатъ проблемата. Това е вашиятъ аргументъ. Вѣрно ли е, че единъ търговецъ дюкянджий, който има по-малко разнокъ за поддържане на предприятитъ си, има по-голѣма конкурентна способностъ? Вѣрно е, това е общо признато положение. Е, тогава бюджетте логични докрай: цомъ това е вѣрно, очевидно е, че не може да се не отрази на последна смѣтка повишението ценитъ на наемитъ върху ценитъ на продуктитъ. И този аргументъ, че ценитъ на продуктитъ се определятъ отъ тѣзи дюкянджии, които плащатъ свободни, ненормирани наеми, е аргументъ много прозраченъ и много произволенъ. Не може единъ търговецъ съ по-голѣма конкурентна способностъ да не се възползува отъ тази способностъ, за да намали съответно ценитъ на продуктитъ, които продава. Г. г. народни представители! Има аргументи и съображения отъ другъ родъ. Азъ ви моля да обърнете внимание върху следущето. Отъ двама стопани, които сж градили презъ войната, единиятъ е строилъ къща, другиятъ — дюкянъ. Държавата провежда една социална политика и обектътъ на тази политика е

жщата на X, а не дюкянът на У. Пита се, не е ли резонно драмата души, строили при еднакви условия, да бъдат третираны еднакво? Друго съображение. Собствениците на дюкяни сж преимуществено хора състоятелни. Защо? Защото дюкяните сж сравнително повече натрупани въ централните улици и пазарните мѣста, а въ пазарните мѣста собствениците по презумция, но достатъчно основателна презумция, сж състоятелни хора. Значи, вие ще провеждате една социална политика и ще я стоварите съ всичката тежест върху ония, които имат по-малко възможност да понасят жертви за една такава политика. Вие имате въ София около 17 хиляди дюкянски помѣщения, отъ които повече отъ 8 хиляди занаятчийски помѣщения, работилници и малки търговски дюкяни. Това сж дребни сжществувания, които прекарватъ дните отъ войната пасамъ въ едно извънредно тежко положение. Вие ще нанесете единъ голѣмъ ударъ върху тия дребни сжществувания, особено на занаятчийскѣ. Редъ съображения прочее, формални и по сжществу, има, които ни навеждатъ на мисълта, че нѣма защо да се изваждатъ отъ действие на закона дюкянските помѣщения. Ние ще молиме и ще настояваме, по тия съображения, дюкянските помѣщения да останатъ подъ действието на закона.

Г-да! Какъ мѣри по-нататкъ законодателятъ да проведе началото за задължителното наемане по пътя на стѣпяването? Въ стария законъ, както и въ новия, е регулирано правото на ползуване на наемодавеца собственикъ и на наемателя, т. е. съ какво количество стаи могатъ да разполагатъ. Констатирамъ, и вие ще сте констатирали, че въ проекта отношението между правото на ползуване на собственика и правото на ползуване на наемателя отъ наличния фондъ на жилищните помѣщения е чувствително измѣнено. Касае се, г. г. народни представители, чрезъ единъ законъ, поставяйки общия принципъ и подробностите на принципа, законодателятъ да създаде единъ фондъ на жилищни помѣщения по силата на принципа за принудителността, да създаде единъ фондъ, съ който разполагайки, да снабди бедните наематели съ минимумъ необходимы помѣщения за живѣне. Е добре, за това сж необходимы практически мѣрки. Първата мѣрка е да ограничите правото на ползуване на наемодавеца, за да има какво да изземете въ ваше разположение като държава и съ този фондъ да разполагате за облекчение на жилищната нужда. Когато вие ще увеличите правото на ползуване на наемодавеца, то се знае, че този фондъ ще се намали до степенъ да се отрече и функцията на този законъ. А какво поставява законопроектътъ? Досега наемодавците имаха право: за семейство отъ двама души — на две стаи и кухня и за всѣки двама възрастни членове на семейството отъ еднакъвъ полъ — по една стая; за децата до 14 години решаватъ жилищните комисии. Сега тази формула се измѣня така отъ чл. 4 на законопроекта: (Чете „Въ разположение на всѣки домопритежателъ, чието здание подпада подъ тоя законъ, се оставя по една стая за всѣки възрастенъ членъ отъ семейството. За невъзрастните — за всѣки две деца по една стая“. Децата надъ 14-годишна възраст се считатъ възрастни. Това значи, г. г. народни представители, че единъ наемодавецъ, който има 3 деца надъ 14-годишна възраст, ще има право на 5 стаи: на две за себе си и за съпругата си и на три стаи за тритъ си деца надъ 14-годишна възраст, плюс и кухня. Ясно е тогава, че нѣма да остане съ какво да разполага, като фондъ, приложителтъ на закона, за да проведе грижата, която държавата ще иска да напише въ този иначе хубавъ по заглавието и намѣренията си законъ. Въ никой случай, отъ гледна точка на намѣренията на закона, не може да се увеличи правото на ползуване на наемодавеца до такава степенъ, че да се направи просто безсмисленъ, неприложимъ самиятъ законъ. А съ законопроекта е намалено правото на ползуване на наемателя, което е проведено въ сега действующия законъ до единъ още по-голѣмъ минимумъ. И азъ бихъ искалъ да чуя г. г. лѣкарите и г. г. хигиенистите, къде ще причислятъ този законъ по своя антисоциаленъ характеръ, когато ще ни даде едно таково състояние, каквото предвижда чл. 3 отъ законопроекта: една стая за семейство, колкото и деца да има то, когато сж по-малки отъ 14-годишни. Вие може да имате 5 деца, но щомъ тѣ не сж надъ 14-годишна възраст, то вие, вапата съпруга и вапите 5 деца ще бъдате принудени, по силата на този новъ законъ, да се морятъ и да мратъ въ една душка. Г-да! Азъ пакъ повтарямъ: ще искаме да чуя г. г. хигиенистите, къмъ кой лъкъ ще причислятъ този законъ съ неговитъ антисоциални постановления. Ето защо, комисията ще има неминуемо грижата да тури въ една възможна хармония и въ едно възможно

съотношение правото на ползуване на наемодавеца и наемателя.

Г. г. народни представители! Значи смисълътъ, задачата на този законъ е да ни даде разполагаемъ фондъ за посрещане на жилищната нужда. Чл. чл. 16 и 17, освенъ токущо цитиранитъ членове 4 и 5, мѣрятъ именно създаването на този фондъ. Чл. 16 отъ законопроекта постановява, че на бедните домопритежатели се освобождаватъ зданията отъ действието на закона, а чл. 17 определя кои сж бедни домопритежатели. Г. г. народни представители! Трѣбва да се знае, че таково положение сжществува и въ днесъ действующия законъ — чл. 2 отъ закона за допълнение закона за облекчение жилищните нужди. По този чл. 2 на бедните наемодатели, които не могатъ да изкаратъ, поради недѣлгавостъ и пр., своята прехрана, се дава правото да извадятъ, тѣй да се каже, отъ действието на закона своитъ жилищни помѣщения. Но какво говори статистиката, г. г. народни представители? Предъ жилищните институти въ София сж декларирали и пожелали да бъдатъ признати за бедни, по правилата на закона, 2,090 души; отъ тѣзи 2,090, признато право формално, на книга, сж добили 1,392; отъ тѣзи 1,392 души, на които съ протоколно решение е признато правото на бедностъ, респективно на освобождение зданията имъ отъ действието на закона, фактически — нека г. министърътъ ме поправи, ако съмъ въ грѣшка — сж освобождени, не цѣли къщи, а отдѣлни стаи, поради невъзможностъ да бжде друго-яче, само на около 100—150, може би 180 души. Какво показва това? Това показва, че ние законодателятъ и постановяваме норми неприложими. Когато жилищните органи сж признали на 1,392 души условно правото на бедностъ, защо само на 150—180 души е реализирано това право? По простата причина, че комиситѣ сж въ абсолютна невъзможностъ да направятъ илго повече, освенъ да напишатъ едно утешително протоколно решение. И бедните наемодатели, снабдени съ таково решение за освобождение на жилищното имъ помѣщение отъ действието на закона, по цѣли месеци не, а по година ходятъ, тичатъ, молятъ се и се сърдятъ на наемателитѣ, и по такъвъ начинъ се създава една адска атмосфера по вина на закона. Защото той, бедниятъ наемодавецъ, мисли, че като има протоколно решение за освобождение жилищното му помѣщение отъ действието на закона, само злата воля на комисаря е, която му пречи да реализира това решение. А въ сжщностъ това не е така, защото законодателятъ казва: освобождавамъ жилищното помѣщение на бедния наемодавецъ, но сжщевременно казва: на онзи, който живѣе въ това помѣщение, трѣбва да се намѣри друго таково и следъ това да се освободи помѣщението за наемодавеца. Ясно е, г. г. народни представители, че това не би могло да се счете за законодателство, когато предварително е ясно за всѣки ни, че то нѣма да даде резултатъ. Ние смѣтаме, че отъ гледна точка на разума и на намѣрението на законодателя — а то е да създаде жилищенъ фондъ, съ който да разполага — не трѣбва да се допуша освобождение отъ действието на закона на никакво здание подъ никакъвъ предлогъ и подъ никакво съображение. Но, казватъ, вѣтъ и между насъ казватъ, и ние, наредъ съ всички, казваме: а бедните наемодатели, нима не заслужаватъ една по-добра, по-добра участъ? Съгласенъ съмъ, г-да, и напите усилия трѣбва да бъдатъ насочени въ тази посока, какъ да примиримъ тѣзи две необходимости: отъ една страна държавата, респективнитѣ комисии да разполагатъ съ жилищни помѣщения за провеждане на практика и туряше въ действие закона, а отъ друга страна факта, че има много наемодатели, които сж бедни и не сж въ състояние да запазватъ себе си съ други свои източници на доходъ; поради слабостъ, недѣлгавостъ, неспособностъ и пр.

Г. г. народни представители! Смѣтамъ, че грижата на напата комисия ще трѣбва да бжде въ особености насочена въ този пунктъ: да се намѣри възможно помирение на тѣзи две, на пръвъ погледъ, непримирими положения. А за това се дава една много приемлива, не само теоретически, но и практически, формула. Казва се така: наемодавецътъ, по силата на тази привилегия, която му се дава отъ чл. 16, нѣма да получи фактически освобождение на своето жилище. Ако той не може да получи ефективно освобождение и съответна полза отъ този чл. 16, дайте по другъ начинъ да му дадемъ възможностъ да живѣе и по такъвъ начинъ да внесемъ единъ елементъ на омиротворение въ отношенията. Защото, трѣбва да признаемъ, че половината отъ мъжата, половината отъ остротата на жилищната криза се състои въ лошитъ отношения. Законодателятъ трѣбва да намѣри начинъ да облекчи жилищната криза, колкото се касае до тази атмосфера на страсти и озлобление,

Г. Терзиев (д. ст): Не изпускайте изъ предъ видъ г. Господиновъ, че при дневното положение маса състоятелни хора плащатъ нормиранъ наемъ. При новия законъ нѣма да бжде така.

А. Господиновъ (с. д): Г. г. народни представители! Повтарямъ, предъ жилищниятъ институтъ въ София сж се декларирали като бедни и сж пожелали да бждатъ обявени за такива 2.090 души. Отъ тѣхъ 1.392 души сж признати за бедни по смисъла на закона. Касае се сега, какъ да се намѣри възможностъ, тѣзи 2.090 души, които признаватъ себе си за бедни, да се подпомогнатъ чувствително, добре и да получатъ, ако не точно това, което биха получили отъ свободния наемъ на своето жилищно помѣщение, поне тамъ нѣкъде близко. За тази целъ се препоръчва, повтарямъ да кажа, издържаната и теоретически и практически формула: да се увеличатъ наемитѣ на всички наематели еднакво, както на докянитѣ, така и на жилищата. Въ София има домакинства-наематели, 31.000 — вземамъ София като най-типична иллюстрация на жилищния хасетъ — и 15.000 наематели на докянски помѣщения. Да се увеличи наемътъ имъ съ единъ процентъ отъ 10%, съ който да се образува фондъ, отъ средствата на който фондъ ще може тѣзи, обявени отъ закона и отъ комисиитѣ за бедни, да получаватъ единъ еквивалентъ на това, което законътъ имъ отнема отъ разпореджане. Прави се една смѣтка, при предположението, че всѣки докянджия ще плаща 100 л. месечно въ повече за този фондъ, а всѣко наемателско домакинство — 40 л. месечно въ плось, че ще се получи една сума отъ 2.740.000 л. месечно, отъ която сума ще може всѣки беденъ наемодавецъ да получи средно 1.450 л.; а тѣй като ще има наемодавци, които ще иматъ една-две стаи, а други петъ-шестъ, то се знае, пропорционално ще варира това, което фонда ще даде отъ 800 до 4.000 л. По този начинъ, признатия за беденъ наемодавецъ ще получи ефективно облекчение, а не единъ протоколъ отъ жилищната комисиия, источникъ на постоянни дразги, отчаяние и лоши отношения; ще получи единъ ефективенъ въ пари и то пари равни на тѣзи, които би получилъ отъ стаятѣ, които сж турени подъ действието на закона. Тази формула, г. г. народни представители, е издържана. Въразяватъ: какъ фондъ, администрация, чиновници и пр. и пр. Вносителятъ на този проектъ ни е освободилъ отъ задължението и грижата да навеждаме аргументи въ полза на тази формула, понеже г. министърътъ е предвидѣлъ единъ фондъ за смѣтка на наемитѣ поголовно, за да се посрещнатъ увеличенитѣ наеми на чиновницитѣ на държавата.

Г. г. народни представители! На времето трѣбваше, но сега се ползувамъ отъ случая да го кажа: когато се касае за една социална политика и нейното провеждане, не може държавата първа, като нѣкой просѣкъ, да се нареди и да се ползува отъ тази социална политика. Това е недостойно за една държава. Една държава, която уважава себе си, не бива да посрѣща нуждитѣ на чиновницитѣ си чрезъ подобни едни проценти, поголовни увеличения на наемитѣ. Азъ мисля, че народното представителство, отъ уважение къмъ себе си, нѣма да допусне този скандалъ — извинете за изражението — държавата да се конституира като нѣкой просѣкъ. Държавата не бива да понижавя достойнството си до такава степенъ. Азъ само вадя аргументи отъ това въ полза на тезата си, че тукъ се предвижда единъ фондъ, който ще има организация, чиновници и т. н. За това се прави смѣтка и се знае; даже се навежда организацията за събиране такситѣ по електрическото осветление въ София: 40 души събирачи иматъ грижата да събератъ таксата за осветлението по две процедури: веднажъ да провѣрятъ и да видятъ каква консомация има и втори пътъ да вржатъ разискитѣ и да взематъ паритѣ. Въ всѣки случай това нѣма да попречи, когато се касае да се събератъ средства може би повече отъ 2½ милиона месечно, съ които на беднитѣ наемодавци ще бжде дадена една ефективна помощ, а не протоколно решение, което ще мъкнатъ за бедн и на себе си, и на наемателитѣ.

Г. г. народни представители! Единъ отъ най-сжществениитѣ пунктове отъ новия законопроектъ, това е въпросътъ за увеличението на наемитѣ. Новиятъ законопроектъ предвижда увеличение на наемитѣ 12 пъти, върху база наемитѣ отъ 1915 г. Какво значи това и какъ ще се изрази въ цифри, нѣма нужда да ви казвамъ. Този, който плаща днесъ 200—250—300 л. — а това сж най-обикновени жилищата отъ две стаи даже безъ кухня — ще плаща 1.200—1.400 л. Квалифициранитѣ работници — тѣхъ вземамъ за мѣрло — иматъ днесъ срѣдна заплатата отъ 1.400 до 1.800 л. месечно. Думата ми е за печатаритѣ. Специално отидохъ да събера

сведения за тѣхъ, защото печатарскиятъ трудъ е най-типично квалифициранъ. Тѣ получаватъ отъ 1.400 до 1.800 л. месечно. Когато, г. г. народни представители, узаконите това колосално на скокъ увеличение на наемитѣ, не е мжчно да се разбере, че ще лишите отъ каквато и да е възможностъ голѣма частъ отъ трудящия се народъ да има средства за други нужди. Отъ 1.800, нека сж 2000 л. месечно, 1.000—1.200 л. да плати за наемъ, то значи да му останатъ 600—700 л. за всички други нужди. Това е вѣнъ отъ всѣкаква грижа. Това увеличение, г. г. народни представители, е прекомерно високо и никаде не би се допуснало. Само въ България сж възможни такива скокове. Всички знаете, че въ чужбина едно малко процентно покачване на ценитѣ на предметитѣ отъ първа необходимостъ, респективно и на услугитѣ, повдига пълно възмущение и силно раздвѣжване. У насъ тукъ се прави едно покачване отъ 300%, колкото сега действащиятъ законъ предвижда — и то не е 300%, а е казано до 300% — на 1.200%. Такова едно покачване не може да бжде понесено отъ нито единъ измежду ония, които законопроектитѣ има за обектъ на своитѣ грижи. 12 пъти увеличаване не може да се понесе, г. г. народни представители, отъ ¼ отъ жителитѣ на нашитѣ голѣми градове.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: (Звъни) Г. Господиновъ! Четвъртъ часъ повече говорите. Свършете.

А. Господиновъ (с. д): Свършвамъ. Г. г. собственицитѣ казватъ: добре, но когато всичко останало е посжжнано 25—30 пъти, какъ може да се търни, отъ една логика даже, щото нашитѣ имоти, нашитѣ къщи да останатъ съ едно такова нечувствително, нищожно покачване на наемитѣ цени? Г. г. народни представители! Две думи за това. Вѣрно е, на пръвъ погледъ, това е така. Когато всичко друго е засжжнано или, както казватъ тѣ, когато свободниятъ капиталъ намира възможностъ да се рентира така много, какъ можете вие да лишите единъ недвижимъ капиталъ, или инвестирани капиталъ, отъ възможността да се рентира наравно съ подвижния капиталъ? Г. г. народни представители! Тукъ има, обаче, една друга логика. Вчера азъ отидохъ въ ипотечното отдѣление на Българската народна банка и констатирахъ, че тя нѣма да взема повече отъ ипотечни заеми: всички наемодавци благополучно успѣли да си ликвидиратъ почти смѣткитѣ съ Банката. Това е единъ много характеренъ указателъ. И той говори повече, отколкото азъ бихъ могълъ да ви кажа. Тѣзи здания, които сж обектъ на ограниченията на законопроекта, сж строени преди войната, строени сж при условията преди войната. Една къща, която днесъ струва 1.000.000 л., е строена навремето съ 30—40 хиляди лева, не повече.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. Господиновъ! Моля Ви се, свършете.

А. Господиновъ (с. д): Сега, разликата отъ 50 хиляди до 1.000.000 л. е 950 хиляди лева, които днесъ наемодавецътъ има като премия на изключително тежкото положение, въ което страната е изпаднала. Тази премия е десетъ пъти повече отколкото днесъ наемодавецътъ би могълъ да получи отъ наемъ. Значи онова, което той губи отъ наемъ, по смѣтата на тази социална грижа на държавата, се натрупва въ видъ на прирѣстъ на стойността на неговата къща. Той не е ограниченъ въ правото си да разполага съ къщата си, той е ограниченъ само въ правото си, и то временно, да разполага съ цѣлата си къща. Ето защо, отъ тази гледна точка, вие ще видите, че българскиятъ наемодавецъ не може да твърди, да взема аргументи отъ това несъответствие на печалбитѣ между движимия и недвижимия имотъ, респективно капиталъ, тѣй като той печели много повече, но тази печалба се отразява, така да се каже, прибавя се къмъ стойността на неговата къща. И трѣбва да се държи смѣтка за това. Безспорно, единъ законодател ще трѣбва мислимо най-подробно да вникне въ сжщността на работата и отъ тамъ да тегли аргументи за своитѣ законоположения.

Г-да! Две думи и за това, кого законодателтъ обявява за ползувачъ, за бенефициентъ отъ привилегитѣ на законопроекта. Въ този пунктъ, г. г. народни представители, прави впечатление, че държавата е намѣрила за възможно въ чл. 2 на законопроекта, въ изреждането, най-напредъ да постави себе си. Ето какво се казва тамъ: (Чете) „Ползувачъ се отъ облагитѣ на този законъ държавнитѣ, окружни и общински учреждения“ — и веднага следъ това — „и служителитѣ при тѣхъ“. Г. г. народни предста-

вители! Това не бива да се допуска. Държавата, която стои със своите възможности, такива, каквито ги знаем, във всеки случай надъ всички, не може да стои на пръв план, себе си преди всичко да врежда, а да изключва работниците — направо ги изключва, изключва ги без никакви церемонии, изключва маса категории работници, за които не може да има съмнение, че не могат да понесат тежестта на живота.

П. Денев (д. ст.): Тя трябва себе си безусловно да изключи.

А. Господинов (с. д.): Да, тя трябва себе си да изключи, между другото и поради изтъкнатото съображение, че държавата не може със чужда пята да прави майчин помен.

Министър И. Русев: Работниците не сж изключени, г. Господинов.

А. Господинов (с. д.): Изключени сж; ще ви кажа въ каква смисъл сж изключени.

Министър И. Русев: А, въ каква смисъл!

А. Господинов (с. д.): Кавамъ, какъ така държавата сме да се окупи — и то, забележете, на първо мѣсто, безцеремонно — като бенефициентъ по закона? И по-нататък въ чл. 29 държавата даже си е запазила приоритетъ; тя ще се врежда на първо мѣсто: (Чете) „При настаняването въ жилищни помещения, жилищните органи даватъ предпочитание на следните лица, по реда на изброяването имъ: а) на държавните, окръжните и общински учредения и служителите при тяхъ съ семействата имъ...“ Не, азъ повтарямъ да кажа, ако ние имаме едно какво да е здраво усѣщане, не може да се допусне туй положение, което г. министърътъ ни дава въ законопроекта, щото държавата първа да се възползува отъ едно положение, което, трябва да ви кажа, трябва да признае, внася раздражение и озлобление. Не може държавата, повтарямъ да кажа за да свърша, да използва, и то първа да се ползува, отъ привилегиите на единъ такъв законъ целящъ социални грижи. Какъ така? Държавата е длъжна да прави голѣми жертви не само себе си да уреди, но да даде възможностъ и на другите, на икономически слабите да съществуватъ и, специално по жилищния въпросъ, да гради, да строи. А тя, вмѣсто да направи туй, урежда себе си най-напредъ и, тъй да се каже, изземва голѣмата частъ отъ необходимия фондъ. Не! Азъ се надѣвамъ, че, за честта на Парламента, това нѣма да се допусне. Защото фактически — нѣмамъ точна статистика, но всеки може да хвърли единъ погледъ върху София и да знае — достатъчно е държавата да освободи отъ своите канцеларии всички оуби помѣщения, които държи, и $\frac{1}{4}$ отъ жилищната криза въ София и въ всички останали градове ще бѣде облекчена. И днесъ държавата е най-голѣмиятъ виновникъ за това изостряване на жилищната криза. После, г. г. народни представители, би могло да се каже колко много губи държавата съ тази си политика, колкото се касае до организацията на нейните служби и за тяхните помѣщения. Това, че държавата има лоши помѣщения за своите служби, то е другъ въпросъ. Азъ мисля, че ние дълго време ще приказваме само за нѣкакво ефективно намаление на персонала и за подобрене на службите, но нѣма да можемъ да го постигнемъ дотогава, докогато всеки чиновникъ работи въ една кутийка.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазов: Свършете, г. Господинов!

А. Господинов (с. д.): Едно добро устройство на държавните служби налага специално за тази целъ строени здания, където и контролътъ и работоспособността ще бѣдатъ очевидни.

Г. г. народни представители! За да привърша, ще кажа следното. Не може, прочее, въ този пунктъ държавата да се туря не само първа, но и последна като ползвателъ, бенефициентъ отъ закона. А пъкъ идеята да се образува единъ фондъ, за да се дава на чиновниците половината отъ увеличениия наемъ и съ чужда пята бащинъ поменъ да се прави, азъ пакъ повтарямъ да кажа, стои подъ нашето достойнство, ако ние бихме я приели.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазов: Това го казахте. 20 минути повече говорите, г. Господинов.

А. Господинов (с. д.): Само две думи.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазов: Правилникътъ не ми дава право да Ви дамъ да говорите повече.

А. Господинов (с. д.): Г. г. народни представители! Законопроектътъ е направилъ нѣщо хубаво, като е прецениралъ въ подробности кой има право да се ползува и, особено, кой нѣма право. Законопроектътъ създава една презумция, казва: нѣматъ право да се ползуватъ или не се ползуватъ отъ този законъ следующите категории: банкерите, индустриалците, търговците, предприемачите, хотелиерите и кръчмарите. Но преди това, изключени сж така сжко и други едни категории, които въ никои случай не би трябвало да се изключватъ: учениците и студентите. Правото на ползуване отъ закона е запазено само за учениците въ професионалните училища. Ясно е, че като се подчертава думата „професионални“, изключватъ се всички останали учащи се. Това не може. И азъ се надѣвамъ, че комисията ще направи въ този пунктъ необходимата поправка. Г-да! И думата „търговци“, помената въ рубриката на изключените, не може да не бѣде коригирана.

Д. Кьорчев (н. л.): Чл. 2 какво казва?

А. Господинов (с. д.): Ето какво казва чл. 2: „Ползуватъ се отъ облагите на този законъ: 1) държавните“ и пр., „2) учащите се въ професионалните училища“.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазов: (Звъни) Г. Господинов! Моля Ви се, свършете. Ще говорите при второто четене. Не можете да говорите повече.

А. Господинов (с. д.): Свършвамъ. Накрая съмъ. — Г. г. народни представители! Азъ намирамъ, че ние действително сме поставени предъ една нужда — да положимъ всичките си грижи, за да дадемъ едно мислимо и възможно облекчение. Азъ разбирамъ, че има едно затруднение, че проблемътъ е мъчнен, остъръ, тежъкъ, но когато се касае за единъ законъ като този, естествено, е че ние трябва да имаме предъ видъ единъ интересъ — това е интересътъ на икономически слабите категории, за които ще трябва да се положатъ най-голѣми грижи. И въ тоя редъ на мисли азъ се надѣвамъ, че въ комисията ще се внесатъ всички измѣнения, които сж необходими и които можахъ да набележа, съ надежда, че народното представителство има пълно съзнание за голѣмината и остротата на жилищната криза. (Ръкоплъскания отъ социалдемократите).

Председателстващъ д-ръ Б. Вазов: Другъ не е записанъ. Ще гласуваме.

Д. Кьорчев (н. л.): Искамъ думата.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазов: Имате думата.

Д. Кьорчев (н. л.): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Представениятъ законопроектъ отъ г. министра на вътрешните работи има за целъ да удовлетвори една голѣма социална обществена и, бихъ казалъ азъ, нравствена нужда, затуй, защото ако има нѣщо, което най-много вълнува българина и което го кара често пъти да бѣде най-много заинтересованъ и най-много деятеленъ, то е личниятъ интересъ. Когато съ сега действащия законъ за облекчение на жилищната нужда се посегна върху собствеността, върху интереса на българина, ние бѣхме свидетели, какъ той реагира.

Критиката, която направи г. Господиновъ на законопроекта, въ известна частъ азъ я възприемамъ. Но азъ ще направя нѣколко бележки относително начина, по който той се спрѣ върху чл. 68 отъ конституцията, както и по възраженията, които направи — че статистическиятъ данни, дадени въ редица брошури и въ печатни изложения отъ социалните домопритежатели, били едни статистическа мистификация а нѣкои апострофираха, че е фалшификация. Това твърдение, което е едно обвинение къмъ редица лица, които изложиха печатно статистически данни, за да докажатъ, че въ София нѣма жилищна криза, г. Господиновъ трябва да го докаже. Не е достатъчно само да се характеризирагъ тѣзи статистически данни като мистификация, за да се убедимъ, че наистина ония хора, които ги даватъ, сж мистификатори. Обаче, подобно нѣщо той не направи.

И. Руневски (с. д.): А официалната статистика?

Д. Кьорчевъ (н. л.): Официалната статистика той не я даде.

И. Руневски (с. д.): Нѣма защо да я дава. Тя е различна отъ тая, за която се говори.

Д. Кьорчевъ (н. л.): И когато той посочи, че лицата, които работятъ официалната статистика, опровергавали данните на другитѣ, той не ни направи единъ паралелъ между онова, което е мистификация, и онова, което е дадено служебно като официални данни отъ Дирекцията на статистиката.

По първото възражение на г. Господиновъ за чл. 68 отъ конституцията, който той питира на умъ, дълженъ съмъ да се спра, не за да потвърдя, както той мисли, за излишенъ път, че ние тукъ спекулираме съ нарежданята на конституцията, че ставали отъ нѣколко месеци насамъ спекулации съ апела да се премахнатъ антиконституционнитѣ закони — не — но защото г. Господиновъ, като народенъ представителъ, трѣбваше да излъже наистина съ единъ къс анализъ върху този чл. 68, за да видимъ наистина, че той го е целъ и го е разбралъ.

Чл. 68 отъ конституцията казва: собствеността може да бъде отчуждавана за държавна и обществена полза, като бъде предварително справедливо оценена и предварително заплатена. Подъ държавна и обществена полза се разбира не социалната полза, която може да бъде обектъ на една широка доктрина . . .

К. Славовъ (с. д.): Кажете въ кой специаленъ текстъ отъ конституцията е дадена дефиниция за държавната и обществена полза?

Д. Кьорчевъ (н. л.): Вие като ме чуете, тогава ми възражайте. Ние имаме практиката на нашия Върховенъ касационенъ съдъ отъ 40 години насамъ, която ни дава да разберемъ що значи отчуждаване за държавна и обществена полза.

К. Славовъ (с. д.): Това е едно тълкувание на Касационния съдъ, което не почива на нѣкой изриченъ текстъ отъ конституцията.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля, г. Славовъ, съ Вашитѣ неумѣстни прекъсвания пречите на оратора.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Оставете да се спра върху този пунктъ, малко по-спокойно да го обмислямъ. Азъ ви казахъ, че нашиятъ Касационенъ съдъ — който, очевидно, дава и на конституцията, и на законитѣ едно тълкувание научно и задължително за насъ — ни казва: обществена или държавна полза е ползата, която е констатирана като такава отъ надлежнитѣ власти. Напр., трѣбва да се построи желѣзница и трасето трѣбва да мине презъ вашата нива; нивата се отчуждава за държавна полза, защото желѣзницата е държавна; но вие можете да отчуждите само тази нива, а друга нива не, защото обществената полза е конкретна. Държавната полза е винаги конкретна, тя е строго ограничена, тя е видима, тя се знае, тя е очертана, тя има съседи, тя има име.

И. Руневски (с. д.): И всѣко едно бедствие е конкретно.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Това можете да го пишете въ единъ вестникъ.

И. Руневски (с. д.): Вие говорите за примѣри, обаче не посочвате къде и какъвъ примѣръ е даденъ отъ Касационния съдъ. Това отъ ваша страна е именно спекулация.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Защо прекъсвате, г. Руневски? Вашиятъ ораторъ говори единъ часъ и 20 минути, и мисля, че той се изказа добре.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Конкретността на обществената полза се констатира. Въ единъ градъ искате да направите площадъ. Очевидно аданията, които пречатъ, за да бъде разширено едно мѣсто и да стане то площадъ, могатъ да бъдатъ отчуждени, понеже това отчуждаване иде да удовлетвори една обществена полза. Обществената полза, държавната полза по чл. 68 отъ конституцията е конкретна, и поради това тя може да се удовлетвори само отъ конкретенъ имотъ — само отъ имота на Иванъ може да се удовлетвори една възникнала държавна нужда; тя не може да се удовле-

твори съ имотитѣ на всички граждани, наречени като група буржоазия, наречени като група или съсловие работници, наречени домопритежатели или бедни наематели. И когато въ Франция е билъ обсъжданъ законътъ за жилищната криза — не само следъ тази война, ами и следъ войната отъ 1871 г., когато прусациитѣ се оттеглиха отъ Парижъ, когато Гамбета съставяше ново правителство, когато презъ месецъ мартъ Тиериъ искаше да премахне мораториума и закона за жилищната криза, а това стана следъ Комунала, следъ като духоветѣ бѣха развълнувани — когато въ Франция обсъждаха въпроса за собствеността, тамъ запазиха интереса на французкия собственикъ, като казаха, че собствеността не може да бѣже нахвърлена, защото Франция може да започне дълото на своята реставрация и на лѣкуване своитѣ рани и болки само върху базата на обществената солидарностъ. Тази база на обществената солидарностъ, за която плаче и нашето правителство и иска да я намери, не може да бѣде базата на обстоятелства, базата на сантименталности, базата на съчувствие къмъ онѣзи, които нѣматъ и на презрение къмъ онѣзи, които иматъ, а тази база е конституцията — тя е неизмѣнна, тя е основна. Вие, г. г. социалисти, които ми възражайте и които не искате да чуете, че нашата конституция трѣбва да бѣде тази основна база, която е единичната възможностъ за обществената солидарностъ, вие като не искате да я признаете, посочете вашата конституция. Но азъ и другъ пътъ съмъ ви казвалъ, че вие сами за себе си, като социалдемократи, които градите своя идеология, нѣмате своя конституция, а всѣка обществена група трѣбва да има своя конституция. Вие трѣбва или да дадете своя конституция, или да признаете действувашата.

И. Руневски (с. д.): Признаваме я.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Но вие казвате, както каза и г. Господиновъ: запитайте извънъ Парламента широкитѣ обществени маси кое е справедливо и кое не, тѣ ще ви кажатъ: посѣгнете на тѣзи, които иматъ, за да взематъ онѣзи, които нѣматъ.

А. Господиновъ (с. д.): Азъ не съмъ казалъ такава нѣщо.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Г-да! Питамъ ви: ако искате да поставите благодетството на единъ идеалъ съ реалната възможностъ, както казва г. Господиновъ, за постижението му, вие очевидно ще се облъскате съ възможността да се дореализира, да се постави на развитието една такава ваша идеология. Ако вие всички искате да ги приравните, ако вие искате да изчезне всѣка конкуренция, която създава страститѣ, борбитѣ, несправедливоститѣ, трѣбва да ни представите една възможностъ, че наистина днесъ, при сегашнитѣ условия, при нашитѣ съседи, при общоевропейската конюнктура, можемъ да имаме единъ такъвъ социаленъ и икономически строй, какъвто вие искате, чиято държавна форма ще бѣде такава, какъвто вие искате. Но вие не ни го давате. Вашиятъ апелъ остава апелъ на хора идеалисти, които искатъ да постигнатъ възможностъ на добро, на справедливо отнасяне, които искатъ да внесатъ нравственостъ, доброта въ отношенията. Спрете тамъ — дотамъ ще бѣдете силни, защото все таки, като се от казвате да бѣдете много реални политици, вие внасяте единъ елементъ на примирение, единъ нравственъ елементъ, единъ християнски елементъ. Но вие тамъ не спирате, а казвате: трѣбва да се върви напредъ, да се смажатъ онѣзи, които имали, да имъ се вземе . . .

Х. Христовъ (с. д.): Кой казва това?

Д. Кьорчевъ (н. л.): Следователно, антиконституционността и на този законъ — защото и той е антиконституционенъ — се състои въ това, че вие създавате ограничения за ползуване отъ собствеността.

Г-да! Азъ считамъ, че едно отъ най-големитѣ качества на нашия българинъ е неговата страшна привързаностъ къмъ собственъ имотъ. И тази привързаностъ отъ десетки години насамъ кара селянина да се бори за мери, кара гражданина да си пази своя имотъ и създава въ всѣки единъ български гражданинъ надежда да бѣде притежателъ на имотъ. Ние тукъ не можемъ да поставимъ въпроса за собствеността върху становищата, които ни се поставятъ отъ тая страна (Социалдемократитѣ), или отъ страна на земледѣлцитѣ, върху почвата на съсловността. Ако се вземемъ въ състава на нашия Парламентъ, ще видимъ, че онѣзи, които сж наематели, защитаваатъ наемодателитѣ; онѣзи, които сж собственици, възставатъ

противъ собственитѣ-домоприетатели и искатъ да зацѣпаватъ наемателитѣ. Г. Дзидровъ е домоприетателъ; той казва: на домоприетателитѣ иска да бъде посегнато. Ние, статтъкъ, сме наематели, и казваме: не, собствеността на домоприетателя трѣбва да бъде запазена. Очевидно, че се сблъскватъ два идеологични, които не сѫ на почвата на съсловността. Ние тукъ не преследваме съсловни интереси. И самото това обстоятелство издига дебатитѣ на една висота, на каквато тѣ трѣбва да стоятъ. Но азъ считамъ, че когато ще търсимъ една база за примирене на интереситѣ, поради нуждата отъ една обществена солидарностъ, необходима и за вътрешния миръ, това примирение трѣбва да стане подъ ръководството на държавата, но не на държавата, която държи страна въ този споръ, както е въ настоящия законопроектъ, ами на държавата, както ние сме учили, която представлява най-висша правствена колективна единица.

Въ този законопроектъ държавата е понадала въ положението да бъде страна въ спороветѣ между домоприетатели и наематели. Вѣрно е, че нашата държава е бедна; на бюджета не могатъ да тежатъ голѣми суми за наеми на здания. Изправяме се предъ единъ много голѣмъ обществени въпросъ: дали държавата трѣбва да си плаща наемитѣ и, пазейки принципа на собствеността, да не се ползува отъ имотитѣ на частнитѣ стопани, или трѣбва да я считаме като беденъ наемателъ? Азъ съмъ съгласенъ съ г. Господиновъ, че въ законопроекта не може да стои една привилегия за държавата, тя да се ползува като наемателъ, и то като пръвъ наемателъ беденъ. Също такава привилегия не могатъ да иматъ нито окръгитѣ, нито общината. По никакъвъ начинъ, при никакви условия държавата не трѣбва да приема това. Ако наистина въ София има толкова много държавни учреждения, че държавниятъ бюджетъ би билъ безкрайно обремененъ, потърсете други пътища. Домоприетателитѣ въ София предлагатъ да стане едно децентрализиране на държавнитѣ учреждения, да се премѣстятъ отъ София въ провинцията. Нима пенсионното отдѣление, главната дирекция за пенсиятѣ не може да отиде въ провинцията? Нима касационниятъ съдъ не може да отиде въ провинцията, както е въ повечето държави? Касационнитѣ сѣдилища тамъ не стоятъ въ столицата, кадето могатъ да се намиратъ подъ влиянието на борби, страсти и голѣми фактори. Правосъдието обикновено се раздава въ тихитѣ мѣста на провинцията. Така е въ всички държави, съ изключение на Франция. Нима Дирекцията на статистиката не може да отиде въ провинцията, нима нѣкои факултети отъ нашия Университетъ не могатъ да отидатъ въ провинцията? Защо е тази централизация въ София, която привлича толкова много аперти толкова много амбиции на хора, които искатъ да живѣятъ добре, и на хора, които, нѣмайки нищо, желаятъ да се борятъ. И правъ бѣше еднатъ, който казваше, че София привлича ония, които най-много иматъ, и ония, които нищо нѣматъ; еднитѣ идатъ за сигурностъ и спокойствие, а другитѣ идатъ, за да намеряатъ по-голяма арена за борба, въ която се надѣватъ да успѣятъ. Децентрализирайте тази София — това е необходимо по много съображения — и тогава си плащайте наемитѣ като държава, като тия наеми бждатъ справедливи и въз основа на договорни отношения. Държавата, която иска да регулира въпроса за жилищната криза, самата тя, най-голямиятъ наемателъ, е длъжна да разреши въпроса за себе си. Въ другитѣ страни, г-да, въпросътъ за жилищната криза не се разрешава съ една жилищна комисия. Тамъ се създаватъ закони, споредъ които всѣки единъ домоприетателъ е задълженъ да стане комисия. Напр., въ Франция, въ провинцията и въ Белгия всѣки единъ може да държи толкозъ стаи, колкото си иска. Ако семейството е отъ двама души — мъжъ и жена — държи две стаи по право, а ако иматъ десетъ стаи, останалитѣ осемъ сж за луксъ и върху тѣхъ се плаща дантъкъ, който е, да кажемъ, хиляда лева на стая. Ако домоприетателитѣ не иска да плаща дантъка, да си намери наематели, и за таква той намира хора, съ които може да живѣе, но които не сж домоприетатели. По този начинъ всѣки домоприетателъ е смѣвремено и жилищна комисия. Какъ така държавата, която е най-голямиятъ наемателъ, специално за София, не се погрижва за себе си? Тя можеше да намѣри кредитъ, тя можеше да намѣри хиляди патина за да си построи здания, тя можеше да разреши своитѣ чиновници, тя можеше да децентрализира своитѣ учреждения, и да отидатъ въ провинцията. Ние не можемъ, като Народно събрание, което контролира изпълнителната властъ, да позволимъ на тая изпълнителна властъ днесъ да даде животъ на всички държавни функции по единъ такъвъ начинъ както се предвижда въ този законопроектъ. Държавата се пол-

зува отъ него и ще може да бъде наемателъ. Чл. 29 казва: (Чете) „При настаняване въ жилищни помѣщения, жилищнитѣ органи даватъ предпочитание на следнитѣ лица по реда на изброяването имъ: на държавнитѣ, окръжнитѣ и общинскитѣ учреждения . . .“ най-напредъ на държавнитѣ! Това нѣщо че е хубаво; това е паметникъ на нашето безволие, на липсата на инициатива и нежелание да се изучаватъ голѣмитѣ социални въпроси въ държавнитѣ канцеларии. Г. министърътъ е много заетъ, той е повѣрилъ това на жилищнитѣ комисии, на своитѣ канцеларии и тѣ му представятъ този законопроектъ, съ който излагатъ и държавата, и г. министра.

Министъръ И. Русевъ: Лъжете се, г. Кьорчевъ; азъ съмъ взелъ участие.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Това показва, че Ние искате да поставите държавата на едно привилегировано положение.

Министъръ И. Русевъ: Недейте закача чиновнитѣ; дръжете мене отговоренъ — азъ го внасямъ.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Азъ зная границитѣ на Вашата отговорностъ и техническата възможностъ да си е служите . . .

Министъръ И. Русевъ: Като знаете, не говорете приказки.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Азъ не говоря приказки.

Министъръ И. Русевъ: Азъ казвамъ, че е мое дѣло.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Отъ тази маса министритѣ трѣбва да се научатъ да не обиждатъ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Права Ви напомняне, г. Кьорчевъ. Това е неприемливо — не правете бележки на г. министра.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Азъ не говоря приказки.

Министъръ И. Русевъ: Ние обиждате.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Азъ не обиждамъ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Не се отвличайте отъ въпроса.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Азъ казвамъ, че канцелариятѣ нѣматъ инициатива, защото тѣхнитѣ шефове не имъ даватъ възможностъ да проучатъ тѣзи въпроси, съ които обществото, партиятѣ, Народното събрание постоянно се занимаватъ и за които е представенъ настоящиятъ законопроектъ.

Г. г. народни представители! Законопроектътъ въ този си видъ нѣма да разреши кризата. Той може да я облекчи, но ще я облекчи едностранично, ще създаде всевъзможни други мъжотии при прилагането на закона, ще създаде лоши отношения, и то не защото самиятъ законъ е лошъ, но защото самитѣ ние, българитѣ, не сме въ състояние да създадемъ помежду си, при една най-малка криза, нормални и добри отношения. Жилищната криза въ София, откакто започна да съществува, е остъ не толкова поради липсата на помѣщения, колкото поради начина, по който тази криза създаде отношения между домоприетатели и наематели, отношения варварски, отношения, които често пакти свършваха съ убийства, отношения, които и днесъ свършватъ съ постоянни скандали. Виновността за това трѣбва да се дѣри въ нашето възпитание и въ нашето съзнание. Ние нѣмаме съзнанието всѣки отъ насъ да участвува въ една обществена криза съ жертви, като бждемъ готови да дадемъ нѣщо отъ себе си, а всѣки гледа да заобиколи кризата, за да бъде спасенъ отъ нея и да падне тя въ тежестъ на други. Това показва, че народътъ е млялъ, че народътъ не е преживѣлъ другъ пътъ голѣма криза, че всѣки единъ гражданинъ има само лично съзнание, има само съзнание за своя личенъ интересъ, но обществено и политическо съзнание нѣма въ тѣзи размѣри, въ които трѣбва да има, за да можемъ, изключително върху разбиранията, които имаме за нѣкое обществено зло и съзнавайки тия разбирания да създадемъ добри отношения помежду си и да преодолѣемъ това зло. Нашата обществена десолидарностъ настъпва най-вече когато имаме бедствие. Когато има благоденствие, има едно безразлично състояние, което ние наричаме вътрешенъ миръ, но този миръ и това отношение на граждани и съловия престава,

шомъ настъпи криза. Една отъ причинитѣ за остротата на жилищната криза въ София е характерътъ, особено-ститѣ, възпитанието и съзнанието на домопритежатели и наематели. Преди жилищната криза въ София сѣдилищата се пълниха съ процеси за лоши отношения между домопритежатели и наематели. Днесъ тия отношения сѣ още по-лоши, защото съществува една законодателна принуда. Но за да се види по какъвъ начинъ реагиратъ домопритежатели — едно явление отъ извънредно голѣмъ социаленъ интересъ — обърнете внимание на тѣхнитѣ сдружения. Домопритежателитѣ сѣ организирани както пакъж друга организация въ София и сѣ способни въ продължение на единъ часъ да извадятъ на улицата всички домопритежатели, всички жени, които иматъ къщи, всички старци, деца и пр. и пр., за да направятъ една манифестация, да подадатъ единъ протестъ, да направятъ единъ митингъ. Защо правятъ всичко това? Защото тѣ сѣ най-много засегнати и нащърбени материални интереси, ами на една засегнати въ своя интересъ за жилища, не могатъ да иматъ такава една организация затуй, защото не всички могатъ да кажатъ, че сѣ засегнати зле, тъй като има хора отъ тѣхъ, които търпятъ отношенията на наемодателитѣ, има други които сѣ примирени, има други, които живѣятъ добре, има други, които сѣ подъ специалната агитация на отдѣлни крайни групи, но тая агитация не е тъй силна, не ги тѣй непосредствено засѣга, за да могатъ да направятъ една организация за своитѣ интереси, която въ всѣки моментъ да може ефикасно да демонстрира и манифестира. Това показва, че когато българинътъ е засегнатъ въ своитѣ интереси, той е способенъ да стане общественъ елементъ, той е способенъ да стане деятеленъ, да се организира, да се бори, но когато липсва този интересъ, тая организация не съществува, или ако съществува, тя бърже се разпада и изчезва при първия ударъ, какъвто е напр. организацията на земеделцитѣ, какъвто е организацията на комуниститѣ, защото тѣзи организации не почитватъ очевидно на непосредствено засегнати и нащърбени материални интереси, ами на една идеология, въ основата на която стоятъ лъжата, измамата, демалогията.

Нѣкои отъ земеделцитѣ: Да прощаватъ.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Азъ знамъ защо да прощавамъ. Азъ знамъ вашия куражъ за се борите за вашитѣ интереси. Вие сега сте готови на всички компромиси, стига да не бъдете засегнати тамъ, където ви най-много боли, а пъкъ за другото да казвате: то е партийна работа.

Г-да! Тѣй, както е направенъ законопроектътъ, насъ не ни задоволява затуй, защото той има антиконституционенъ характеръ и затуй, защото държавата се ползува две трети отъ него. Държавата не може да се ползува отъ този законъ. Независимо отъ туй, държавата не е взела никакви мѣрки, за да преустанови прииждането въ София на ония бездомници, които идатъ тукъ да търсятъ своето щастие и се нуждаятъ при тая борба отъ покровителствуване.

Т. Кожухаровъ (д. ст.): Да се опредѣля на хората къде да живѣятъ — и това не е много конституционно.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Вие знаете, че за да има миръ, за да има редъ въ единъ градъ, той трѣбва да подбира толкова хора, колкото помѣщения има за тѣхъ. Ако вие допуснете всички бѣжанци отъ Македония и Тракия въ София, мислите ли вие, че редътъ, че нашитѣ отношения ще бѣдатъ добри? Не. И затуй вие виждате, че става едно разпрѣсване на тѣзи елементи на всѣкъде въ провинцията. То не става само по върховни държавни съображения на Вътрешното министерство, ами става по тия социални причини, че нѣма мѣсто за тѣзи хора; вие не можете да намѣрите на всички тия хора поминѣкъ, не можете да намѣрите за всички прехрана. И най-после, онѣзи, които идатъ тукъ не за да търсятъ своето щастие, като се борятъ съ живота, като търсятъ работа, но идатъ, защото иматъ много, защото иматъ къщи и въ Плевенъ, и въ Габрово, и въ Търново и искатъ да иматъ и тукъ, въ София, защото не искатъ да живѣятъ тамъ, очевидно тѣ, които не сѣ деятеленъ елементъ, а сѣ рентнери или пенсиошери и пр., трѣбва да дадатъ жертви за тая криза, като си живѣятъ въ провинцията. Такива мѣрки сѣ взели на всѣкъде и тѣ нѣматъ характеръ на едно ограничение на личната свобода, както казва г. Кожухаровъ, за да каже, че това е антиконституционно. Това не е ограничение на личната свобода, а е ограничение на мѣстожи-

телството съобразно правото: където гражданинътъ работи, където се прехранва, където е деятеленъ, където влага своя трудъ, тамъ да живѣе, а не да живѣе, където иска. Въ време на войната нѣмаше ли тия мѣрки отъ съображение на по-голѣми интереси? Нали и то бѣше една криза, която трѣбваше да се преодолява?

Поради всички тия съображения ние считаме, че законопроектътъ, въ който липсва антиконституционността на първия законъ — защото и той е отъ антиконституционитѣ закони — нѣма да облекчи жилищната криза. Благодарение на този характеръ на отношенията, които ще се създадатъ между наематели и наемодатели, ние ще имаме препирни, скандали, наново ще съществува въ всички тия нестоди, на които ние днесъ сме свидетели. Убеденъ съмъ, че пълното разрешение на кризата ще се постигне тогава, когато не се прибѣгва до жилищни комисиони си две инстанции, до жилищни сѣдилища, ами когато се прибѣгне до онази възможностъ, за която ви поменахъ и която съществува въ чужбина: да подиримъ пътя, што домопритежателитѣ да стане активна жилищна комисиона. По този начинъ всички ще могатъ да съдействуватъ за облекчение и преодоляване на кризата.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ претставителъ г. Ради Василевъ.

Р. Василевъ (д. ст.): (Отъ трибуната) Г. г. народни претставители! Настоящиятъ законопроектъ е по-скоро единъ ликвидационенъ законопроектъ. Той ще стане ликвидационенъ законъ. Той ще ликвидира едно ненормално положение, настъпило у насъ, както и въ пѣлния свѣтъ поради свѣтовната война. Хлѣбъ и жилища, това сѣ проблеми, които сѣ интересували и по-рано човѣчеството, обаче никъде, въ никоя културна страна последното не е прибѣгвало къмъ тия закони, които сѣ прокарани презъ време на войната. Въпросътъ за скъпотията е днесъ много сложенъ въпросъ и той не бива само съ закони да се лѣкува. Съ писане на закони, едвали би могло нѣщо да се допринесе; само би могло още веднажъ да се зарегистрира една Дирекция на прехраната и нищо повече. Ето защо този законопроектъ, за който спомена преговорившиятъ г. Господиновъ, относително ограничение скъпотията, не тѣй скоро се внесе въ Камарата, заради туй защото трѣбваше да претърпи маса преработки, да се занимаватъ доста много хора съ него, за да може да излѣзе нѣщо, което да не бѣде едно недоносче отъ тази, божемъ, интелигентна Камара. Така е и съ законопроекта за жилищната нужда, който днесъ дебатираме. Г. Господиновъ съобщилъ, че три месеца само въ една административна комисиона предварително е обсъжданъ, че тая комисиона излѣзла съ единъ проектъ, че други лица следъ туй сѣ работили върху този проектъ и въ края на краищата следъ 2—3 проекта, имаме го днесъ на трибуната на Народното събрание. Това сѣ законопроекти, както ви казахъ, по отношение на две важни проблеми, надъ които човѣчеството още отъ минали времена е тропило главата си, и ако въ мирно време не се е прибѣгвало къмъ такива ограничения, къмъ които прибѣгваме днесъ, то е заради туй, че умоветъ на хората тогава сѣ били насочени въ други насоки при разрешаването на тѣзи проблеми. По отношение на жилищната нужда навсѣкъде въ културнитѣ държави, на и у насъ, държавата и общинитѣ, преди всичко сѣ насочвали своята жилищна политика върху строежа на здания, къмъ усиления строежъ, който е единствениятъ ефикасенъ цѣръ на тая жилищна нужда. Настъпила обаче, войнитѣ и тази нормална политика на държавата и на общинитѣ биде прекъсната въ разстояние на 5—6, а у насъ и 10 години. Презъ този периодъ, който ние прекарахме въ война, строежътъ се преустанови, обаче растежътъ на градоветѣ не се преустанови и вследствие на това настѣпи туй неравновесие между намалялия строежъ и нормалното развитие на градоветѣ. Въ резултатъ на туй неравновесие настѣпи тая остра жилищна криза въ много по-голѣмъ размѣръ, отколкото бѣше преди войнитѣ.

Г. г. народни претставители! Войнитѣ принудиха държавата и общинитѣ да прибегнатъ къмъ ограничаване на много отъ свещенитѣ права на отдѣлния гражданинъ, между които и на неприкосновеното право за собственост, което е гарантирано отъ нашата конституция, за което се говори отъ г. Кьорчева и отъ г. Господинова. Тия войни принудиха и властници, и държавата, и общини да посегнатъ на тия права и тѣ бѣха ограничени въ интереса на общата целъ — спасението на народа. Ограничени бѣха и други права на гражданина, обаче за тия ограничения ние презъ време на войната не говорѣхме и не протести-

рахме. Ние не говорихме и една-две години след войната, защото още прекарвахме едно военно време. Ние и днес г. г. народни представители, не сме още в едно пълно нормално време; ние сме в един ликвидационен период; ние сме в едно време, в което строежът не е нормален. И понеже тая военна епоха още продължава, то и ролята на този законопроект, който ще стане закон, е именно тая: да се доизиграе последната ликвидационна роля от страна на властта по отношение урегулиране отношенията между домопритежатели и наематели до настъпване нормални времена, дотогава, докато каситъ на държавата и общинитъ бждат малко по-големи, за да може със подкрепата на тия два възможни фактори да се усили строежът въ градоветъ и да се помогне за облекчение на жилищната криза.

Следователно, дотогава, докато ние нѣмате достатъченъ строежъ, за който се предлага и специаленъ законопроектъ, който ще стане законъ; дотогава, докато и частниятъ строежъ не се засили, подпомогнатъ отъ кредитна на държавата и другитъ кредитни учреждения, каквито щете закони да създаватъ, каквито щете ограничения да прекарватъ, ние само ще усилимъ тая криза и ще направимъ невъзможни отношенията между дветъ съсловия — домопритежатели и наематели. Ние ще продължаваме да сме свидетели на такива сцени, на които сме свидетели днесъ. Днесъ страда не само наемателътъ, г. г. народни представители, но страда и домопритежателятъ. И той е въ положението на единъ недоволникъ, който е готовъ даже и на големи преизвикателства, готовъ е и за правни, за които въ нормално време не можеше и да се мисли.

Тѣй че, изхождайки отъ това начало, какво ограничаване, които ние днесъ поставяме върху правата на отдѣлния гражданинъ — напр. върху правото му на собственост, осветено отъ конституцията — сж следствие още отъ военната епоха, която ние преживѣхме, отъ ненормалнитъ времена, които и днесъ преживѣваме, ние ще трѣбва да приемемъ тоя компромисъ и да считаме, че нѣма никаква антиконституционностъ, за която ни се говори, и че и дума не може да става за тоя законъ, че е антиконституционенъ, за да бѣде премахнатъ изцѣло. Ще трѣбва, като добри стопани, като добри управници да продължимъ политиката на сметката едно фактично положение, създадено отъ една страна отъ войнитъ, а отъ друга страна отъ законоположенията въ тази областъ които не можемъ съ единъ замахъ да премахнемъ. И както казахъ, съ законодателни мѣрки ще трѣбва да се направя възможностъ за подобрене отношенията между наематели и наемодавци докато настѣпятъ нормални времена, за да премахнемъ изцѣло тоя изключителенъ законъ.

Г. г. народни представители! Повтарямъ да кажа, докато не сж нашия условията, които биха могли да създадатъ и усилятъ строежа, лѣкуването на жилищната криза не може да става по единъ ефикасенъ начинъ. Ние обаче не можемъ съ единъ замахъ да премахнемъ единъ законъ, създаденъ за облекчение на сжщата. Другъ би билъ въпросътъ, дали у насъ законътъ за жилищната криза е поставенъ на такива основи, на каквито той е поставенъ въ другитъ страни. Тогава бихме могли да минемъ по-леко тоя ликвидационенъ периодъ. Но това ще си кажа думата.

Азъ смѣтамъ, че е направена една грѣшка у насъ отъ начало още, когато е създаванъ законътъ: законодателътъ не се е ограничилъ да регулира само въпроса за наемитъ, а е пристѣпилъ и къмъ урегулирането на другитъ отношения между притежатели и наематели — пристѣпилъ е къмъ такива ограничения, които надминаватъ размѣра и плащанията на наема и затуй сега сме поставени въ положение да търпимъ още тия ограничения и постепенно да ги намаляваме, което нѣщо законодателътъ си е поставилъ за целъ въ настоящия законопроектъ и наистина го постига въ достатъченъ размѣръ.

Д-ръ Н. Сакаровъ (к): Стариятъ законъ бѣше само за наемитъ.

Р. Василевъ (д.сг): Именно, стариятъ законъ бѣше само за наемитъ. И ние бихме били прави, ако тоя законъ продължаваше да съществува и до днесъ. Въ Франция едва напоследѣтъ създадохъ законъ за наемитъ. Въ другитъ държави, дето има законъ за жилищната криза, тамъ се цели преди всичко да се урегулиратъ наемитъ, за да не се спекулира съ жилищната нужда, понеже въ градоветъ не е имало строежи, да не се увеличаватъ прекомѣрно наемитъ. Ако наемитъ сж урегулирани въ единъ доста-

тъченъ размѣръ, бждете увѣрени, че нѣма да имате тѣзи остри отношения, които съществуватъ у насъ. Остротата на отношенията, за които говориха и преждеговорившиятъ г. г. народни представители, често пакъ има за причина ненормалния наемъ, който се получава отъ домопритежатели. И когато ние смѣтаме съ какво ще увеличимъ наемитъ, г. г. народни представители, ние трѣбва да изхождаме отъ началото, да имаме предъ видъ стойността на нашата пара преди войнитъ и стойността и днесъ. Ние днесъ говоримъ, че увеличаваме съ 12 пѣти наемитъ отъ 1915 г. Но това фактически не е увеличение, а намаление. Защото сжпютцията у насъ не бива да се мѣри съ мѣрката на банкнотната стойностъ отъ миналото и сега, но трѣбва да се мѣри съ неизмѣнната монетна стойностъ на златото; трѣбва да се мѣри съ една установена валутна стойностъ, какъто е билъ въ миналото и сега златниятъ левъ или нѣкоя чужда валута, която не се е предвиждала по-горе или по-долу поради войнитъ. Ние по отношение на нашия книженъ левъ, който имаме еднаква стойностъ съ златния преди войнитъ, днесъ сме 25 пѣти по-долу отъ неговата стойностъ отъ преди войнитъ. И ако съ този златенъ левъ ние мѣримъ наемитъ, ще видимъ, че днесъ дадениятъ 12 пѣти по-голямъ наемъ не е увеличение на наемната стойностъ, а е два пѣти намаление, отколкото е било преди 1915 г. И действително, ако тогава се е плащало отъ едно сръбно чиновническо семейство 50—100 л. за единъ апартаментъ, днесъ този наемъ трѣбва да бѣде надъ 2.000 л., понеже днесъ левътъ е съ по-низъкъ курсъ 25 пѣти. Следователно, тая норма на днешния нашъ левъ не може да бѣде нормата на наема презъ 1915 г. И ако по тая норма на златенъ левъ днесъ наемитъ сж високи, тогавъ, можемъ да говоримъ, г. г. народни представители, за сжпютия на наемитъ. Инакъ можемъ да говоримъ само за парична криза, за намаление стойността на нашия левъ днесъ, тѣй както е у германцитъ и австрийцитъ, които плащатъ днесъ съ хиляди че, а съ милиони и милиони марки или крони за едно помѣщение, за което по-рано е плащано 50—60 крони или марки. Както тѣ не биха могли да говорятъ за сжпютия, затуй защото тѣзи милиони крони или марки не надминаватъ твърде много тѣзи 50—60 преди войната, тѣй и ние не бихме могли да говоримъ за сжпютия на наемитъ, ако действително наемитъ днесъ отговаряха на стойността на нашата пара преди войната. Сжпютия, както и голѣмъ размѣръ на наемитъ, г. г. народни представители, по отношение наемитъ, които сж били преди войната, у насъ нѣма, но има туй, за което сега загатна г. Сакаровъ: отъ една страна, намление твърде много на стойността на нашата пара, отъ друга страна неповишение въ такъвъ размѣръ на дохода или прихода на едно семейство, какъто е напримѣръ едно чиновнишко или бедно-работнишко и занаятчишко семейство, което не получава 25 пѣти повече, отколкото е получавало преди войната, амъ получава, да кажемъ, най-много 10 пѣти. Естествено е, за него по никакъ начинъ не може да се установи норма да плаща 25 пѣти наемъ, когато неговиятъ доходъ не е увеличенъ повече отъ 10 пѣти. За него наемъ, който е повече отъ 10 пѣти, е прѣкомѣренъ, е твърде тежъкъ наемъ. За французитъ, които увеличиха тази година наемитъ съ не повече отъ 50%, тоя наемъ не е сжптъ, защото, ако преди войната сж плащали 100 л., сега плащатъ 150 л. Но дотогава, докато този законъ се гласува, тѣхната пара не спадна чувствително. Днесъ французкиятъ франкъ е горедолу пакъ на повишение. Ако падне съ 5—10 или 20 пункта по-долу по отношение на французкия франкъ преди войната, ще почувствуватъ и тамъ сжпютията на наема, и тамъ ще се вдигне вѣкъ противъ високитъ наеми.

Сжщо и германецътъ, който днесъ плаща наемъ, по отношение на неговата тѣй наречена Rentenmark, която се приближава къмъ златната марка, въ този моментъ не плаща повече отъ 75% наеми по-големи отъ преди войната. Не би могло да се каже, че наемитъ сж 20, 30, 50 пѣти по-големи отъ преди войната, макаръ че изчислявано това увеличение по книжната марка, достига една баснословна цифра отъ милиони. ✕

Д-ръ Н. Сакаровъ (к): Сега има златна марка.

Р. Василевъ (д.сг): Въ всѣки случай Goldenmark и Rentenmark сж горе-долу едно. Тѣ, и у насъ, г. г. народни представители, ако имаме възможностъ да дадемъ на нашитъ работници, на нашитъ чиновници и на други, които иматъ нужда отъ подкрѣпа въ настоящия моментъ, достатъчни средства, за да могатъ да получаватъ тѣ доходи горедолу такива, каквито получаваша преди войнитъ — значи въ стойностъ 25 пѣти повече, отколкото тогава — въпросъ за наеми и жилищна криза почти нѣма да съществува.

Казахъ ви, че въ остриятъ отношения между домопритежателите и наемателите, преди всичко лежи незаплащаността на наема и падането на една частъ отъ тежеститъ, настъпили отъ войнатъ, само върху една категория български граждани въ този моментъ, а именно домопритежателитъ. Справедливо е възмущението нѣ, по бихъ казалъ оплакването на тая частъ отъ българскитъ граждани, които сами чувствуватъ тежеститъ отъ войнитъ и които сж изоставени така да се каже отъ грижи отъ страна на държавата. Всъжко би се запиталъ, защо тая тежестъ отъ войната, която тръбва да лежи еднакво на всички граждани въ тая страна, непрекъснато тръбва да остане да тежи само върху едно съсловие — домопритежателитъ отъ 50—100 хиляди души, а ще върху пълното население въ страната? И на тия хора нѣ би тежело, ако тя би била справедлива по отношение на всички граждани въ тая страна. Ако наистина държавата би наложила единъ данъкъ, който да тежи на всички имотни съсловия у насъ, и ако отъ тоя данъкъ се образуваше единъ фондъ, съ който да се заплащаха нормалнитъ наеми на домопритежателитъ, особено на такива, които сж нуждатъ, и за които сегашниятъ законопроектъ отидяла особени грижи, нѣмаше да има тогава протестъ, нѣмаше да има външения у насъ, нѣмаше да има тѣзи два лагера, които се създадоха следъ войната съ законитъ, които сж съществували досега. Не тежи, г. г. народни представители, една тежестъ, облогъ, какъвто и да е, когато той е на всички. Обаче, когато единъ домопритежателъ види, че до него този, който презъ войната е спекулиралъ и е натрупалъ грамадни богатства, играе на борсата на *à la hausse* и *à la baisse*, и отъ тамъ добива грамадни богатства, че той не е засегнатъ отъ тая тежестъ, а той, домопритежателтъ, който може би отъ чиновнически спестени пари най-често е могълъ да направи една кѣпичка на времето за 10—15 хиляди лева и днесъ, макаръ тази кѣпичка да струва по-голъма стойностъ — за което говори г. Константиновъ — може би и 500.000 л., въ обезценена валута, обаче не донася съответната рента на тоя капиталъ отъ 500.000 л., ами пакъ донася рента върху 15.000 л., той не може да не протестира и да не се възмущава, че има една неправда, защото до него този спекулантъ, който е могълъ да съхрани своя капиталъ и да го употребилъ въ спекула на борсата, печели грамадни средства, живѣе разкошно, а той нещастникътъ, който е употребилъ своитъ спестявания въ една кѣпца, сега изнемогва, не може да вземе наемъ даже, за да я ремонтира. Това е положението въ много случаи. Тамъ е неправдата. И тамъ законодателятъ и ние би тръбвало да помислимъ по какъвъ начинъ бихме могли да излъземъ отъ това положение. И мене ми се струва, г. г. народни представители, че ние ще задоволимъ една нужда сега съ тоя, както ви казахъ, ликвидационенъ законъ, който единъ денъ ще стане изливенъ, щомъ настѣпятъ по-нормални условия, ако ние намеримъ начинъ, съ който да поставимъ тая жилищна нужда и криза да тежи не само на една категория хора, именно на нѣколко домопритежателитъ, а на всички въ България, на всички имотни съсловия, които тръбва да понесатъ и тая данъ спрѣмо държавата и тръбва да я понесатъ въ форма на известенъ облогъ, съ който пѣкъ държавата, въ форма на квартирни пари, да подпомогне не само своитъ чиновници, но и други дребни съществуващи, работници, занаятчии и други, които не сж въ състояние да плащатъ достатъченъ наемъ, какъвто сж плащали преди войната. Сѣтамъ, че ако ние се заловимъ за този здравъ принципъ и ако го приложимъ въ закона, ако го поразмислимъ и проучимъ добре, ние ще изпълнимъ една отъ задатитъ, за да може да се весели една хармония между домопритежателите и наемателите, да се весели едно довърше въ законодателството, че то наистина не иска да сложилъ известенъ товаръ, който е дошълъ отъ войната, само върху плещитъ на една частъ отъ българскитъ граждани, а да остави друга необезпокоявана, охотно да живѣе въ жилища съ минимални наеми. Г. г. народни представители, ако успѣемъ да поставимъ тая тежестъ върху всички български граждани, ние ще премахнемъ още една неправда, която се чувствувала, която се вижда отъ домопритежателитъ, и която е узаконена съ единствената целъ да се поспри строежътъ — тя е освобождаването отъ действително на закона за облекчение жилищнитъ нужди всички аданиа шпострени отъ 1 януарий 1919 г. пасамъ. Притежателитъ на тия здания днесъ взематъ грамадни наеми необезпокоявани отъ никого, и сѣседътъ на такава едно ново здание, който има стара кѣпичка, която не може да ремонтира съ малкия наемъ, който получава, не може да гледа съ спокойно сърце, какъ притежателтъ на това ново здание, предимно може би съ ограбенъ капиталъ, взема грамаденъ наемъ, и той съ наема, който полу-

чва, не може да поправи своята кѣпичка. Тая неправда се чувствувала отъ всички, които понасятъ тежеститъ на закона за облекчение жилищната нужда. Тая неправда ще се премахне, тя нѣма да се чувствувала, ако се постави по ясна, който преди малко казахъ именно, ако тая тежестъ се сложи на пълното гражданство. Тя ще засѣгне и тия нови строители на голѣми къщи, и ще се вземе отъ тѣхното състояние въ форма на данъкъ, за да се поддържатъ беднитъ наематели да могатъ да плащатъ наеми такива, каквито сж слѣдва да плащатъ на домопритежателитъ. Азъ сѣтамъ, че даже и това увеличение на наемитъ отъ 12 лѣти, което е прокарано въ настоящия законопроектъ не ще удовлетвори нито домопритежателитъ, нито наемателитъ, и ще се създаде нормални отношения между тѣхъ, защото и при него пакъ ще сж бжде възстановено положението отъ преди войната. При малката стойностъ на нашия левъ ще имаме сжщото недоволство отъ страна на домопритежателитъ, което имаме сега, защото да ремонтиратъ своитъ здания и да изплащатъ своитъ данѣци, които сж тѣи много нарастнали въ днешно време. И заради туй въ комисията азъ бихъ предложилъ да се възстанови по-голъмъ размѣръ на наема, но отъ друга страна непременно да се направи този облогъ за който се говори въ законопроекта и този облогъ да тежи не само върху домопритежателитъ, но и върху всички състояния въ градоветъ, дето има жилищна криза. Отъ този облогъ, който ще се събира отъ страна на общинитъ, да се образува фондъ, отъ който да се даватъ повече квартирни пари на чиновницитъ и нуждающитъ се, и по такъвъ начинъ да се избѣгватъ лошитъ отношения между домопритежателите и наематели.

Г. г. народни представители! Ако се процедира по такъвъ начинъ, законопроектътъ ще изпълни своята роля — постепенно, съ увеличението на строежа да доликвидира, както ви казахъ и по-рано, лошитъ отношения между домопритежателите и наематели, и да настѣпи туй нормално положение, за което поворихъ по-рано и което бѣше до преди войнитъ, когато строежътъ ще бжде паралеленъ съ растежа на населението въ градоветъ и когато нѣма да има нужда отъ такива извънредни прижи отъ страна на държавата и на общинитъ за облекчение на жилищната криза. За урегулиране на отношенията между домопритежателите и наематели въ законопроекта е направено доста много. И действително, налагаше се известно подобрене на положението на домопритежателите, не отъ съображение да бжде той фаворизиранъ, но отъ съображение да се поощри въобще частниятъ строежъ, като се защитава частната собственостъ. Ако домопритежателитъ не бжда въ защитени, ако не имъ се даде възможностъ да упражняватъ всичкитъ си права, каквито тѣ иматъ върху тѣхнитъ здания, права осветени отъ конституцията, и ако ограниченията надминаватъ позволеното въ днешно време, тогава нѣма да има, г. г. народни представители, наемателъ, който би се решилъ да строи, защото той ще бжде облагодетелствувалъ, ще живѣе въ чуждо жилище и ще има съзнание, че той е по-скоро притежателъ, господаръ, откожко наемателъ. Този мангалитетъ, който му дава защитата отъ страна на закона, ще предизвика, ще създава тѣзи лоши отношения, които сж зарегистрирани въ всѣи единъ градъ.

Даванетоъ право на домопритежателите да избира самъ своитъ наематели е едно право, което наистина тръбваше да се даде. Преди всичко, тръбва да се даде възможностъ на този, въ чийто домъ ще отиде другъ човѣкъ, самъ да избере кой ще му бжде другаръ. Вие знаете, че най-близкиятъ хора на семейството сж наемателитъ, и ако тѣзи близки хора на семейството на наемодателя не сж дошли съ негово съгласие въ неговия домъ, съ това се създаватъ маса крамоли, маса неприятности. Съ законопроекта се дава на домопритежателите два месеца срокъ да си намерятъ наематели и той ще си избере тѣзи, които му сж близки и познати, които сж съ положение еднакво съ неговото и съ които той може да живѣе, защото тѣ ще бждатъ най-близкиятъ хора на семейството му. По сегашния законъ, безъ да се пита домопритежателите, налагатъ му се наематели често нѣкѣи хора отъ съвършено друго общество и семейно положение, които не могатъ да се разбератъ съ него, и разправителитъ настѣпватъ още отъ първия моментъ. А целта на законодателя е, когато иска да постави известни ограничения, да ги постави съ съгласието на този който е строилъ дома и който иска да запази своето семейно спокойствие. Това съ днешния законопроектъ се постига, и това е една твърде голѣма крачка напредъ.

Отъ друга страна, премахванетоъ на жилищнитъ комисии, тѣи эле изложени въ отчетъ на нашия народъ и на гражданиитъ, и замѣстването имъ съ сѣдии е една твърде

голяма крачка напредъ, защото единствени сж съднитъ, г. г. народни представители, въ добросъвестността на които народътъ още не е изгубилъ вѣра, въ които корупцията на миналия режимъ не е пусила коренъ, и сж запазили тази добросъвестност, която познаваме у нашия съдия. Тѣзи жилищни съдии ще бждатъ въ състояние да възврънатъ вѣрата въ правилното прилагане на законитъ и въ добросъвестността на съдника. Институтътъ на жилищнитъ съдии е една голѣма крачка напредъ. Въ туй отношение законопроектътъ действително иде да попълни една празнота, която бѣше крещяща. Жилищнитъ комисии сж компрометирани и тѣ не сж въ състояние да ликвидиратъ това лошо наследство, което получиха, но жилищнитъ съдии ще постигнатъ това. Разбира се, когато законопроектътъ отиде въ комисията, трѣбва да се уреди положението на тѣзи съдии по-добре, за да нѣма нужда отпосле съ нарабди да се урежда тѣхното положение — нѣщо, което не е естествено при гражданскитъ съдилища.

Отъ трета страна, г. г. народни представители, азъ бихъ казалъ нѣколко думи въ поддрѣпа на говореното отъ г. Господиновъ, че не е добре, дето се изключватъ магазинитъ отъ действието на настоящия законъ. Нито магазинитъ, нито малкитъ дюкянчета на грамадното число занаятчи и дребни еснафи не би трѣбвало да се извадятъ отъ действието на закона — той трѣбва и тѣхъ да засегне, защото хората, които даватъ подъ наемъ дюкяни, ще искатъ голѣми наеми и по такъвъ начинъ този законъ ще допринесе не малко за увеличението скѣпотията въ нашата страна. Нормирането наемитъ и на дюкянитъ се налага, тъй както се е наложило и въ Европа. Не бива да освобождаваме дюкянитъ отъ действието на закона, защото една голѣма частъ отъ слаби български граждани, особено дребнитъ еснафи, занаятчи, които не сж въ състояние да плащатъ голѣми наеми, ще трѣбва да ги изхвърлимъ на улицата. Тѣ не могатъ да отидатъ въ крайнитъ къщи на градоветъ, защото, г-да, тукъ не е въпросътъ за жилища, а за дюкяни, където тѣ прилагатъ своя трудъ. А щомъ тѣ бждатъ изхвърлени на улицата, ние нѣма да имаме тѣхното производство, ние нѣма да имаме приложенъ тѣхния трудъ, отъ който живѣятъ и прехранватъ семействата си. Независимо отъ това, би се поощрилъ строежътъ само на дюкяни, ако тѣ се освобождаватъ отъ действието на закона, защото само строежътъ на дюкяни ще гарантира добра печалба. А не трѣбва да се поощрява само строежътъ на дюкяни — чека тѣхниятъ строежъ върви паралелно съ строежа на жилищата. А това ще стане, когато не се изключватъ отъ действието на закона дюкянитъ.

Най-сетне ще кажа нѣколко думи и върху даденото право на домопритежателитъ да се ползватъ отъ повечко стаи. Г. г. народни представители! Ако лѣкаритъ-хигиенисти биха били повикали да ви кажатъ колко стаи сж необходими за живѣнето на едно семейство, тѣ биха ви казали, че сж необходими много повече стаи, отколкото стаи има сега едно семейство. Съ досегашния законъ често пати домопритежателитъ по такъвъ начинъ се стесняватъ, че на едно семейство съ нѣколко деца е дадена възможностъ да живѣе въ една-две стаички, при съвършено нехигиенични условия, въ каквото положение е и наемателътъ. Не бива единъ домопритежателъ, който е свързалъ своята съдба съ едно жилище, да бжде злоупотавяянтъ съ такива ограничения; нему трѣбва да се оставятъ на разположение толкова стаи, колкото сж му необходими за живѣне, а върху останалитъ, които не сж му необходими за живѣне, да се налагатъ ограничения, като се иска тѣ да бждатъ използвани за облекчение на жилищната криза. Съ днешкашния законопроектъ действително се дава възможностъ на домопритежателя да има повече стаи, необходими за живѣне, а не за разполагане, не за луксъ. Наемателътъ, който не се ползува отъ чуждия домъ, също има нужда да се ползува отъ повече стаи, но при липсата на жилища, ще търпи ограничения. Не е домопритежателътъ, който трѣбва да търпи ограничения въ ущърбъ на своето и това на близкитъ му здраве. За да се намерятъ жилища за наемателитъ, държавата трѣбва да предприеме строежъ, а дотогава не бива и тѣ и домопритежателитъ да бждатъ поставени въ лошо хигиенично положение.

Нѣколко думи по отношение на държавнитъ, окръжнитъ и общинскитъ учреждения, които се ползватъ отъ зкона. И азъ бихъ казалъ, г. г. народни представители, че ние би трѣбвало да се замислимъ по-сериозно за децентрализирание на държавнитъ служби, да не се трупатъ всички служби въ София, а да се изпратятъ и въ провинцията нѣкои отъ държавнитъ учреждения, които биха могли да съществуватъ тамъ. За примеръ ще ви посоча

католическото училище въ гр. Варна, което отъ четири години стои празно, и което държавата презъ миналия режимъ — имаше за това едно законодателно предложение — искаше да откупи за 4—5 милиона лева, а сега то струва 10—15 милиона лева. Това училище, което има много стаи и може да побере всички държавни учреждения въ гр. Варна, и досега стои празно. Ито възможностъ да се облекчи жилищната криза въ Варна, като много отъ държавнитъ учреждения се премѣстятъ отъ частнитъ жилища въ това училище, стига то да се наеме, ако не може сега да се откупи отъ държавата. То може да послужи и за помѣщение на нѣкои отъ Софийскитъ голѣми учреждения. Та, казвамъ, ще трѣбва по-сериозно да се помисли отъ страна на правителството и на отдѣлнитъ министри, кои отъ държавнитъ учреждения въ София биха могли безъ ущърбъ на службата, която изпълняватъ, да се премѣстятъ въ провинцията. Децентрализирани държавнитъ учреждения, държавата ще може да наеме частни здания въ провинцията не съ много високи наеми и ще освободи маса здания въ София, които биха могли да служатъ за жилища. Не би трѣбвало и държавата и общинитъ да се явяватъ на пазара да конкуриратъ за жилища и съ това да отежчаватъ положението на частнитъ стопани-наематели.

Г. г. народни представители! Законопроектътъ, изпълнявайки, както ви казахъ, ролята на единъ ликвидационенъ законъ, който ще има да ликвидира едно нещастно положение, настъпило следъ войнитъ, и който въ много отношения е крачка напредъ отъ сега съществуващия законъ за облекчение на жилищнитъ нужди, би могълъ да постигне по-добре целта, която преследва, ако се вмъкне въ него идеята, за която ви говорихъ преди малко — основаването на фондъ за подпомагане беднитъ наематели, събиранъ чрезъ облагане не само на домопритежатели, а на всички имотни съсловия въ градоветъ, за да се даде възможностъ за плащане повече квартирни пари на чиновницитъ и нуждающитъ се работници, занаятчи и дребни съществуващи. По такъвъ начинъ ще има възможностъ наемитъ да се увеличатъ повече и да се доближатъ до наемитъ отъ преди войнитъ, а не да бждатъ увеличени 12 пати, както е предвидено въ законопроекта. Само така ще се създаде една хармония въ отношенията между домопритежатели и наематели и нѣма да има тѣзи скандални сцени, каквито има днесъ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Тодоръ Страшимировъ.

Т. Страшимировъ (к): (Отъ трибуната.) Г. г. народни представители! Въпросътъ за жилищната криза се постави, особено следъ войнитъ, много сериозно на дневенъ редъ, поради обстоятелството, че действително кризата се наложи на съзнанието на обществото. Мнозина днесъ се мъчатъ да ни убедятъ, че нѣма жилищна криза въ нашитъ голѣми градове, но жилищната криза непосредствено я преживѣхме всички, и домопритежатели, и наематели. Обстоятелството, че домопритежателитъ сж се организирани най-здраво, споредъ заявленieto на тѣхния най-добъръ представителъ тукъ, въ Камарата, показва, че тѣ действително сж почувствували добре жилищната криза, поради туй, че българската държава трѣбваше да се застъпи въ защита интереситъ на наемателитъ, особено следъ войнитъ. Но, г. г. народни представители, жилищната криза не се усили непосредствено следъ последната война. Тя бѣше отболѣзана въ нашия общественъ животъ и обществени борби още между дветъ войни. Веднага следъ балканската война въ нашитъ голѣми градове, главно въ Варна, София, Русе и Пловдивъ — непосредствено съмъ наблюдавалъ въ Варна — настѣпи едно особено движение за заграбване на общински мѣста, за да се строятъ колиби. Защо бѣше цѣлата тази история?

Отъ лѣвицата: Нѣма кворумъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ (к): Кворумъ за говорене не е нуженъ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: (Звъни) Моля ви се, г-да! Говорете, г. Страшимировъ.

Т. Страшимировъ (к): Г. г. народни представители! Ние говоримъ за стенографитъ и за журналиститъ, а чрезъ журналиститъ на общественото съзнание, на народа.

Жилищната криза следъ балканската война се изрази, както казахъ, въ налитане за заграбване на общински земи. Това налитане бѣше единъ протестъ на онеправданитъ

и униженитъ въ нашитъ голѣми градове, протестъ къмъ общинскитъ и държавни власти за безгрижието на властта за тѣхната най-належаща нужда, именно нуждата отъ жилища. И тъй като нито общинскитъ, нито държавнитъ власти се бѣха погрижили да дадатъ подслонъ на маса семейства на работничеството въ голѣмитъ градове, това работничество посегна да заграбва общинскитъ земи. И тъкмо тогава общинскитъ власти бѣха непосредствено поставени предъ този въпросъ и този въпросъ занима общинскитъ съвети. Общинскитъ съвети следъ балканската война бѣха вече пѣстри, въ тѣхъ работничеството, маломомното население имаше свои представители и чрезъ тѣзи представители се изнесе протеста на работничеството за безгрижието на властта въ България къмъ жилищната нужда. Но този протестъ, изнесенъ отъ работническитъ представители предъ общинскитъ власти, не стресна тѣзи власти, не стресна държавата и общинитъ и по този начинъ жилищниятъ въпросъ не бѣше паложенъ на общественото съзнание за разрешене. Това неналагане на общественитъ организации разрешението на жилищната криза подтикна работничеството и маломомното население къмъ непосредствено метежничество. И нека ви кажа, че първиятъ метежнически процесъ бѣше въ Варна, породенъ по поводъ масовото разграбване на общинскитъ земи, създаването на тѣй нареченитъ колиби по крайщата на града, тѣй нареченитъ новоопицнали махали, които приюжиха въ единъ абсолютно нехигиенични здания маса население. Цѣлятъ общински съветъ отиде да види непосредствено това стихийно заграбване на общински земи. Той не можа да спре построяването на тия жилища по единъ незаконенъ начинъ. Но, г. г. народни представители, общинската власть успѣ най-сетне да прати своята организирана сила, да прати стражари и пожарникари, за да събарятъ зданията, обаче, цѣлата маса, която чувствуваше ужасното бреме на жилищната криза, скочи срещу организираната сила на общината и така се създаде оня процесъ, който нарекохъ пръвъ метежнически процесъ, процесъ срещу онѣзи, които заграбиха общински земи. Но няма въ София не бѣше по-гозна историята, ако и да не е имало непосредственъ изразъ на метежъ? И въ София се създадохъ редъ махали, и въ София, струва ми се, е имало даже случаи на убийства, случаи на схватки. Очевидно е, г. г. народни представители, че жилищниятъ въпросъ вече се налагаше на общественото съзнание, тропаше на нашитъ общински врати, на нашитъ държавни врати, но нѣмаше общинска власть, нѣмаше държавна власть, която да се отзове на това тропаше, нѣмаше държавна власть, която да се отзове на воплитъ, на страданията на работното и маломомното население въ нашитъ градове. Защо? Защото се казва, че общината и държавата не били добри стопани. То се знае, тѣ не сѣ добри стопани, заради това, защото добри стопани бѣха онѣзи, които владѣятъ средствата на производството, които владѣятъ капиталитъ, които владѣятъ голѣмитъ имоти и имаха всячкия интересъ държавата и общинитъ да не строятъ здания. Ето, това е, което ние сме длъжни, като представители на работническата класа и маломомното население, да изнесемъ като протестъ. Вие не сте въ състояние да удовлетворите тѣхнитъ нужди и нѣмате намѣрение да ги удовлетворите, а идете само да замаскирате себе си съ новия законъ. Винаги преди изборитъ вие се явявате предъ съзнанието на маситъ въ България съ маска. И днесъ вие се явявате съ една маска, съ единъ законопроектъ, който не е нищо друго, освенъ премахване грижитъ на държавата за квартирната криза. Единъ съвестенъ, единъ честно четящъ не може да извлѣче нищо друго отъ този законопроектъ. Въ този законопроектъ — азъ ще ви кажа подробно по-нататкъ — не виждамъ никакво друго намѣрение, освенъ намѣрението, задържайки името на стария законъ, да дадете действително освобождение на онѣзи, които ви обсиаха тукъ съ брошури, съ диаграми и съ фалшиви данни отъ статистиката, за да ви убедятъ, че въ София нѣмало квартирна криза. Отворете въ брошурата, издадена отъ софискитъ домопритежатели, диаграмата, и вие ще видите съ много бои изражението на лицата на квартирна криза въ София. Домопритежатели казватъ, че въ София презъ 1900 г. на стая е имало 187 човѣка, презъ 1905 г. — 180, презъ 1910 г. — 187, презъ 1920 г. — 181, презъ 1923 г. — 160. Очевидно е, че ние вече сме подобрени въ туй отношение; очевидно е, споредъ диаграмата, споредъ даннитъ, които ни даватъ домопритежатели, че действително въ София квартирна криза нѣмаме.

К. Николовъ (д. ст.): Възъ основа на официалната статистика е диаграмата.

Т. Страшимировъ (к): Г. г. народни представители! Абсолютно не е възъ основа на официалната статистика. Азъ вчера присѣтствувахъ на едно събрание на наемателитъ и имахъ възможностъ да чуя непосредствено единъ чиновникъ отъ Дирекцията на статистиката, който поднесе тѣзи цифри, както сж въ издаваната на Дирекцията на статистиката, и казва: цифритъ въ диаграмата, помѣстена въ брошурата, издадена отъ домопритежатели въ София, сж фалшифицирани. Той чиновникъ, който е писалъ цифритъ, който е членъ на дружеството „Наемателъ“, излиза публично да заявява, че неговитъ официални данни сж фалшифицирани отъ домопритежатели. Очевидно е, че тѣ сж фалшифицирани. Това се доказва не само отъ официалнитъ цифри, но и отъ непосредственитъ наблюдения, които сме имали възможностъ да правимъ въ София. Въ София действително жилищната криза представлява единъ грамаденъ ужасъ и само този, който не е отивалъ по крайщата на София, не знае какъвъ е квартирнитъ ужасъ въ София. Вие ще намѣрите въ крайщата по 6—7 души да живѣятъ въ една стая, тогава, когато въ богатитъ квартали ще намѣрите всеко семейство да има твърде много стаи, съ различни имена: гостна, приемна, стая на дъщерята, стая на сина и т. п.

Министъръ И. Русевъ: Вие въ колко стаи живѣете?

Т. Страшимировъ (к): Азъ живѣя въ толкова стаи, въ колкото законътъ ми позволява да живѣя.

Р. Василевъ (д. ст.): Въ малко повече.

Т. Страшимировъ (к): Въ всеки случай това, че азъ съмъ притежателъ и имамъ наематели, а държа за интереситъ на тѣзи, които действително днесъ заслужаватъ да бждатъ защитени отъ държавата, говори за моя и за вашя моралъ.

К. Пждаревъ (д. ст.): Колко стаи давате подъ наемъ?

К. Николовъ (д. ст.): Димитъръ Христовъ какъвъ е — буржоа или пролетарий?

Т. Страшимировъ (к): Г. г. народни представители! Не е въпросъ тукъ кой е буржоа и кой е пролетарий — въпросъ е, че действително жилищната криза е криза непоносима, че никакви цифри не могатъ да премахнатъ ония факти, които ние непосредствено наблюдаваме. Но и цифритъ сж фалшифицирани.

К. Славовъ (с. д.): По официалната статистика, въ София имаме 17.741 домакинства съ 54.224 члена, които живѣятъ само въ по една стая. Тѣзи домакинства се разпредѣлятъ: едночленни 4.102, двучленни 4.110, тричленни 3.542, четиричленни 2.603, петочленни 1.680, шесточленни 928, седмочленни и повече отъ седемъ члена 776. Това е официалната статистика отъ 1920 г.

Т. Страшимировъ (к): Г. г. народни представители! Азъ седя на позицията, тѣй както се отзовава и г. Бошняковъ, че действително статистическитъ данни не могатъ да бждатъ оспорени. Но като не могатъ да бждатъ оспорени, защо се оспорватъ и фалшифициратъ тукъ? Тѣ се фалшифициратъ, г. г. народни представители!

Д. Бошняковъ (д. ст.): Къде се фалшифициратъ, кой ги фалшифицира?

Т. Страшимировъ (к): Че сж фалшифицирани, личи отъ даннитъ, изнесени въ брошурата.

Нѣкой отъ сговориститъ: За насъ нѣма никакво значение тази брошура.

Х. Силяновъ (д. ст.): Това е демагогия.

Д-ръ Н. Самаровъ (к): Той възразява на онѣзи, които си служатъ съ тѣзи фалшифицирани цифри. Това възразение се прави на домопритежатели, които сж прѣснали тази брошура.

К. Николовъ (д. ст.): Той оборва домопритежатели, а не насъ.

Т. Страшимировъ (к): Азъ я оборвамъ, защото не знамъ вашето убеждение; азъ я оборвамъ, защото говоря на васъ възъ основа на тия данни, които сж изнесени тукъ.

Всѣки притежава тази брошура и азъ ще трѣбва да изнеса гледището срещу онѣзи данни, които сж изнесени въ нея.

Р. Василевъ (д. сг): Тия данни не се оспорватъ.

Т. Страшимировъ (к): Моля, г. председателю, спрете прекъсванията.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Вашиятъ другаръ г. Сакаровъ най-много прекъсва, затова азъ съмъ безсиленъ.

Т. Страшимировъ (к): Г. г. народни представители! Ако азъ се позовавамъ на тия данни, които сж изнесени въ тая брошура, то е, защото тия данни се поднасятъ на всѣки народенъ представител и азъ не мога да зная предварително вашия вотъ, не мога да зная предварително вашето мнение относно тия данни. Азъ не зная болшинството народни представители отъ тѣзи данни, но азъ съмъ въ положение да гадая възъ основа на онова, което ми се поднася съ законопроекта.

Д. Бошняковъ (д. сг): (Възразява нѣщо)

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля, г. Бошняковъ, оставете оратора да се изкаже.

Т. Страшимировъ (к): Г. г. народни представители! Минавамъ къмъ друга позиция: държавата длъжна ли е да се притече на помощъ специално на онѣзи, които сж онуждени отъ жилищната криза? Седя открито на позицията, че безспорно държавата ще трѣбва да се застъпи за онѣзи, които иматъ нужда да бждатъ защитени отъ организираната властъ въ тѣхнитъ интереси. Но тукъ идва единъ народенъ представител, който се ползува отъ тия данни въ брошурата, и казва: „Не, държавата би трѣбвало да бжде само арбитъръ въ спора между домопритежатели и наематели и не бива да взима страна“. Той е най-яркиятъ изразителъ на домопритежателитѣ.

К. Николовъ (д. сг): Той, не ние.

Т. Страшимировъ (к): Азъ не мога да зная, дали не сте на сжщото мнение. Позволете азъ да разсъждавамъ правилно. — Той излиза и казва: „Държавата е нѣщо отвлѣчено, държавата е една фикция, държавата не е изразителъ на класовитѣ интереси, и понеже държавата е една такава фикция, ще трѣбва въ дадения случай да не взима страна, да не защитава нито беднитѣ, нито богатитѣ“. Той знае положително, че ако пригърнатъ неговия възгледъ, очевидно ще бждатъ защитени онѣзи, които сж притежатели на домове, макаръ не тѣ да иматъ нужда отъ защитата на държавата, а да иматъ нужда отъ защитата на държавата онѣзи, които сж безъ квартири. Той приказва, че държавата не трѣбва да взема страната на униженитѣ и онеправданитѣ. Ако ние послушате този съветъ, очевидно, ние ще застанемъ въ защита на капиталиститѣ, въ защита на ония, които притежаватъ днесъ имотитѣ. Но ние, г. г. народни представители, не представляваме нищо друго, освенъ действителната държава. Той ви казва: съгласно чл. 68 отъ нашата конституция, ние нѣмате право да ограничавате свещената частна собственостъ.

К. Николовъ (д. сг): И ти самъ страдашъ като домопритежателъ.

Т. Страшимировъ (к): Позволете ми да приказвамъ, г. Коста Николовъ.

Министъръ И. Русевъ: Вие за конституцията ли сте или противъ конституцията?

Т. Страшимировъ (к): Азъ защитавамъ ония позиции на конституцията, които вие постоянно мачкате, г. министре.

Министъръ И. Русевъ: Тѣй ли?

Т. Страшимировъ (к): Да.

Министъръ И. Русевъ: Ами тогава вие не отговаряте на дпащането.

Т. Страшимировъ (к): Ако така разсъждавате, г. министре, азъ ще Ви кажа, че Ви плащатъ, за да защитавате известни позиции.

Министъръ И. Русевъ: Азъ не твърдя, че Ви плащатъ за да защитавате конституцията, но Ви плащатъ, за да я тѣпчете.

Т. Страшимировъ (к): Вие не сте въ състояние да докажете това. Вие не можете да твърдите това. Това сж само голюсловни приказки, защото само тѣ вие останаха като аргументъ, г. министре, въ борбата срещу насъ.

Министъръ И. Русевъ: Плащатъ Ви.

Т. Страшимировъ (к): Въ борбата си срещу насъ, вие имате само аргументитѣ на измислици. Вие нѣмате аргументитѣ на ума, вие нѣмате аргументитѣ на правото, вие имате само аргументитѣ на насилието. (Ржкоплѣскания отъ комуниститѣ)

Н. Пждаревъ (д. сг): Върховниятъ касационенъ съдъ мисли друго-яче. Вие не разбрахте ли смисъла на решението на Касационния съдъ?

Т. Страшимировъ (к): Вие постоянно мислите съ какви средства да осигурите вашата победа, вие постоянно мислите какъ да подготвите вашитѣ избори, вие постоянно се занимавате отъ много месеци тукъ, да създадете нова организирана сила, не ви стига организираната сила на държавата.

И. Петровъ (д. сг): Това по жилищния въпросъ ли е?

Т. Страшимировъ (к): Да. Помъ ме засѣгатъ по тоя начинъ, азъ ще трѣбва да отговоря. Азъ говорихъ тѣкмо по жилищната криза, но жилищната криза, г. г. народни представители, я поставиха въ зависимостъ отъ чл. 68 на конституцията. Вѣрно е, че чл. 68 се занимава съ друго нѣщо; чл. 68 отъ конституцията говори за случаитѣ, въ които учредителтъ на конституцията е далъ право да се посѣга на частната собственостъ; именно тѣ сж строго опредѣлени, както каза г. Димо Кьорчевъ. Но, г. г. народни представители, въ дадения случай ние нѣмаме материята за отчуждаване на имоти, но имаме материята за ограничаването на ония принципъ въ конституцията, споредъ който частната собственостъ е неприкосновена. Но що се отнася до ограничаването на частната собственостъ, азъ имахъ случай да ви приказвамъ, г. г. народни представители, отъ това мѣсто и другъ пътъ. Ограничаването на частната собственостъ по принципъ е допуснато въ всички граждански закони, които уреждатъ съседскитѣ имоти. Имаме редъ още други граждански законоположения, съ които действително частната собственостъ е ограничена. Въ закона за благоустройството ние имаме сжщо така ограничаване на частната собственостъ. (Възражения отъ стовориститѣ) Ако това действително ограничаване на частната собственостъ е допуснато и въ разни времена се разширява, очевидно е, че когато се налага на нашето съзнание разрешаването на едни обществени въпроси, засѣгащи интереситѣ на голѣма маса народъ, и ако тия голѣми интереси на тия голѣми маси народъ изискватъ още повече ограничения на частната собственостъ, то държавата е длъжна да мине въ областта на това ограничение и да разшири това ограничение съ целъ да удовлетвори нуждитѣ на тия маси.

Но виждаме ли ние, г. г. народни представители, въ тоя законопроектъ именно действителна грижа за жилищнитѣ нужди? Не. Азъ мога преспокойно да заявя, че настоящиятъ законопроектъ е повече не за облекчение жилищнитѣ нужди, а за отекчение на жилищнитѣ нужди. Това не е законопроектъ за облекчение нуждитѣ на наемателитѣ, а е законопроектъ за гарантиране на доходитѣ на домопритежателитѣ. Г. г. народни представители! Досегашното ограничаване на собственитѣ до известна степенъ задоволяваше нуждитѣ отъ жилища на онѣзи работници и маломотни маси, на онѣзи безимотни маси въ градскитѣ, които нѣмаха жилища. Увеличението наема отъ 1915 г. три или четири пѣти се възприе отъ маситѣ. Действително, то облекчи до известна степенъ жилищнитѣ нужди, макаръ и още твърде много да се желаеше. Но стремелтъ на домопритежателитѣ бѣше да разширятъ по всевъзможни начини това три-четири пѣти увеличение на наемитѣ върху базата отъ 1915 г. чрезъ непосредствено договаряне, като създаватъ отекчавачи обсто-

ятелиства съжителството въ една къща, и по тоя начинъ принуждаваха наемателя — доколкото, доколкото е билъ въ състояние, безспорно, да удовлетвори това принуждение — да увеличава чрезъ договорни отношения наема. Тъмо тия стремежи, тъмо тази тенденция на домопритежателитѣ усѣва да удовлетвори новия законопроектъ на г. министъръ Русевъ. И азъ мога да ви кажа, г. г. народни представители, че увеличението на наема върху база отъ 1915 г. на 12 пкти е едно увеличение, което не би могло да бъде надминато, ако вие оставите свободната конкуренция между наемателитѣ и наемодателитѣ.

Н. Николовъ (д. сг): Да ги оставимъ тогава, още по-добре.

Т. Страшимировъ (к): Позволете да ви кажа, че тъмо поради туй вие създавате законопроекта, защото безъ маска вие не можете да излъжете предъ свѣта, вие не можете безъ маска, вие имате нужда отъ тази маска. (Възгласи отъ сговориститѣ) И тази маска е именно този законопроектъ за облекчаване жилищнитѣ нужди.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Бъдете малко по-внимателни въ Вашитѣ изрази, г. Страшимировъ!

Т. Страшимировъ (к): Въ този законопроектъ има реди постановления, които положително говорятъ, че вие защитавате изключително само домопритежателя. Споредъ васъ, домопритежателятѣ е именно, който най-много е увреденъ отъ стария законъ.

Х. Силяновъ (д. сг): Кой казва туй?

Т. Страшимировъ (к): Вие го казвате съ самия законопроектъ.

Х. Силяновъ (д. сг): Ако бѣше така, най-хубаво щѣше да бѣде да се премахне този законъ. Туй щѣха да се защитятъ интереситѣ на домопритежателитѣ най-добре.

Т. Страшимировъ (к): Азъ ще Ви кажа.

Х. Силяновъ (д. сг): Вие говорите работи, които не сж върни.

Т. Страшимировъ (к): Позволете ми азъ да гадая; вие ще гадаете друго-яче; азъ не знаа зашто ви сърди това обстоятелство и този тонъ, съ който азъ говоря.

Чл. 2, г. г. народни представители, отъ законопроекта предвижда всевъзможни ограничения на тази грижа на държавата за удовлетворение на жилищнитѣ нужди. Тия ограничения се състоятъ въ маса обстоятелства. (Чете) „Ползуватъ се отъ облагитѣ на този законъ:

„1. Държавнитѣ, окръжнитѣ и общинскитѣ учреждения и служителитѣ при тѣхъ докато сж на служба;

„2. Учащитѣ се въ професионалнитѣ училища“ — а не и тия въ другитѣ училища;

„3. Лицата и държавнитѣ, окръжнитѣ и общинскитѣ учреждения, които сж били заварени въ населеното мѣсто при влизането въ сила на настоящия законъ и които сж се ползували отъ покровителството на досегашния законъ за облекчение жилищната нужда, съ изключение“. . . — следватъ вече изключенията. Но и тѣзи положителни условия, дадени въ чл. 2, по които ще трѣбва да бждатъ удовлетворени лицата, и тия условия сж само ограничителни. Защото, г. г. народни представители, когато ти давашъ общия принципъ, общото положение да се грижишъ и да удовлетворишъ нуждитѣ на една маса народъ, ти не трѣбва, безспорно, да излизашъ отъ общото и да дадешъ ограниченията. Но ти даже когато опредѣляшъ, кои собствено ще се ползуватъ отъ облагитѣ на този законъ, ти тамъ правишъ ограничение. Вие не виждате тукъ общото, гражданството, не виждате наематели като общо понятие, човѣкъ, който нѣма жилище, но виждате непосредствено лица, които ще се ползуватъ отъ облагитѣ на този законъ. Вие виждате отъ положителнитѣ данни въ този законъ, че самото ограничение почва още отъ първата точка: (Чете) „Държавнитѣ, окръжнитѣ и общинскитѣ учреждения“, и после „учащитѣ се въ професионалнитѣ училища“. Оттатъкъ, въ ограничителнитѣ данни въ този законопроектъ, вие пакъ имате следното: (Чете) „Банкеритѣ, индустриалцитѣ, търговцитѣ, предприемачитѣ, хотелеритѣ и кръчмаритѣ“. Нѣмамъ нищо противъ това.

Ц. Бръшляновъ (д. сг): Слава Богу!

В. Георгиевъ (д. сг): Вие искате ли за тѣхъ да има жилищна криза?

Т. Страшимировъ (к): То се знае — да нѣма такава за всички състоятелни лица.

Н. Пждаревъ (д. сг): Такова недобросъвестно четене на законопроекта не е позволено, г-не. Прочетете алинея трета и забележитѣ за изключенията.

Т. Страшимировъ (к): Азъ чета сега всички положителни данни; ще дойда и до тамъ.

Н. Пждаревъ (д. сг): Това е недобросъвестно. Вие смѣтате, че имате хора, които можете да заблуждавате.

Т. Страшимировъ (к): Моля, това не е заблуждение, . . .

Н. Пждаревъ (д. сг): Проучете законопроекта! Срамъ!

Т. Страшимировъ (к): . . . а заблуждение е повече самиятъ законопроектъ. (Чете) „Забележка. За състоятелни лица по настоящия законъ се признаватъ всички тия, които, независимо отъ тѣхното семейно и обществено положение, отъ тѣхното занятие и начинъ на препитание, могатъ да плащатъ свободенъ наемъ отъ своитѣ лични и семейни доходи“. Тоя аршинъ кой ще го прилага?

Н. Пждаревъ (д. сг): Не прескачайте п. 3.

Т. Страшимировъ (к): Добре, азъ ви го четохъ. (Чете) „Лицата и държавнитѣ, окръжнитѣ и общинскитѣ учреждения . . .“

Н. Пждаревъ (д. сг): Четете го, но не го разбирате.

Т. Страшимировъ (к): Азъ разбирамъ, г. г. народни представители, следното обстоятелство — че ние ще прекарваме нѣколко месеца въ установителни процеси. Позволете да разбирамъ много добре. Туй е и ми се струва, че тъмо на тоя упрѣкъ, който ми правите като юристъ, азъ бихъ Ви казалъ: можете ли да пресметнете кои учреждения и за колко време ще опредѣлятъ въ установителни процеси тия права? Очевидно, вие не сте се замислили върху този въпросъ.

Н. Пждаревъ (к): Установителни процеси!

Т. Страшимировъ (к): Ще отговоря на този въпросъ. Нѣколко месеца назначенитѣ жилищни съдии ще прекарватъ въ установителни процеси за установяване на тия права. Вие не опредѣляте процедурата за установяването на тия права, по чл. 28 п. 3 и чл. 30 ви подсѣщатъ, че тукъ имате работа съ установителни процеси. Установителни процеси, съгласно чл. 192 отъ гражданското съдопроизводство, знаемъ каква процедура иматъ. При тия установителни процеси на общо основание всичко ще трѣбва да бѣде установено, да бѣде доказано съ свидетели или по другъ начинъ. Всичката тази работа е само спѣнка, а не удовлетворение нуждитѣ на наемателитѣ — нищо друго не е. Това не е спѣнка за домопритежателитѣ, а е спѣнка за удовлетворение нуждитѣ на наемателитѣ.

Но, г. г. народни представители, азъ изтъкнахъ, че онова, което най-много смушава, онова, което най-много вълнува наемателитѣ, то е това прекомѣрно увеличение на наемитѣ. И вие ще видите, че действително, когато наемателитѣ узнаятъ, че този законопроектъ е сложенъ на разглеждане, тѣ ще излъзватъ на голѣми вълни по улицитѣ, за да протестиратъ противъ това узаконяване на оня членъ, който опредѣля увеличение на наемитѣ 12 пкти, именно на чл. 9 отъ законопроекта. Действително, г. г. народни представители, това е ужасъ за наемателитѣ. Този, който е плащаль презъ 1915 г. 100 л. наемъ, той ще бѣде длъженъ сега, съгласно вашия законопроектъ, да плаща 1.200 л. наемъ. Можете ли да пресметнете какво значи това?

П. Стаиновъ (д. сг): А чиновницитѣ колко ще плащатъ?

Т. Страшимировъ (к): Азъ ще Ви кажа; ще дойда и до тамъ. — Положително е, че по този начинъ наемателитѣ не може да плаща 1.200 л. самъ, когато действителниятъ му доходъ е около 3 до 4 хиляди лева месечно.

К. Георгиев (д. сг): Та и за тоя ли, който е плащалъ 100 л., и за него ли вие ще полагате грижа?

Т. Страшимиров (к): Но задава ми се въпросъ: колко ще плаща чиновникътъ? Вѣрно е, че въ законопроекта е предвидено едно облекчение за чиновника. Чиновникътъ ще плаща половината наемъ, което ще рече, че по отношение на него наемътъ ще бѣде увеличенъ шестъ пѣти, защото половината отъ неговия наемъ ще плати държавата. Но откъде тя ще вземе това? Безспорно, отъ данъкоплатците.

В. Георгиев (д. сг): Има ли предвидено откъде ще го вземе?

Т. Страшимиров (к): Има: предвижда се единъ фондъ.

В. Георгиев (д. сг): Така.

Т. Страшимиров (к): Но можете ли да кажете какъ ще уредите тази работа? Въ бюджета нѣмаме тия пера. И вие не бихте могли въ първитъ нѣколко месеца да уредите отношенията между наемателитъ и домопритежателитъ, безъ да имате единъ приходоразходенъ бюджетъ относително туй перо. Нѣмаме тая работа и, следователно, положително е, че не ще можете да намѣрите за нѣколко месеца средства, за да удовлетворите тия пужди на чиновника. И тогава ще настане действително онзи хаосъ, който вие подготвяте съ тоя законопроектъ.

Онова, което е добро въ тоя законопроектъ, ще трѣбва да бѣде подчертано, г. г. народни представители. То е, че действително вие приобѣгвате къмъ уреждане на непосредственитъ отношения между наематели и домопритежатели чрезъ уреждане именно на института „жилищенъ съдъ“. Вѣрно е, че жилищниятъ съдъ съществуваше и въ първия законъ. Този жилищенъ съдъ, обаче, бѣше втора инстанция и къмъ него можеха да дойдатъ само нѣкои отъ процеситъ, а други отъ тѣхъ не стигаха поради изключения въ самия законъ. Това е едно добро дѣло. Но, г. г. народни представители, азъ и въ туй не виждамъ голѣмата гаранция, която бихъ очаквалъ да види. Може би въ комисията тази празнота ще се поправи. Тази несигурностъ азъ виждамъ въ обстоятелството, че непосредствено не се определя броятъ на тѣзи съдии и, следователно, броятъ на съдиитъ ще бѣде въ зависимостъ отъ имотната възможностъ на общинитъ, върху които вие оставате да тежи бюджетната страна на вашия новъ законопроектъ. Но общинитъ у насъ сѣ много бедни; тѣ ще искатъ въ голѣмитъ градове да задоволяватъ тази нужда съ назначението на 1—2 съдии. Очевидно е, че по този начинъ действително прави бѣха вчера ония представители на наемателитъ въ публичното имъ събрание, които приказваха, че гражданскитъ дѣла, които ще се образуватъ по този начинъ, ще отиватъ съ месеци и удовлетворение на жилищната нужда нѣма да дойде.

К. Пѣдаревъ (д. сг): Вие бѣхте ли на това събрание; като собственикъ ли бѣхте или като наемателъ?

Т. Страшимиров (к): Азъ бихъ желалъ въ комисията тази работа да бѣде предвидена.

Х. Мирски (д. сг): Тукъ се предвижда срокъ, въ който дѣлата трѣбва да се решаватъ отъ жилищнитъ органи и за бавностъ се предвиждатъ санкции за съдиитъ.

Т. Страшимиров (к): Г. Мирски! Въ всички закони се предвиждатъ срокове и начини за по-скорошното процедурене, а вие знаете какъ става тази работа. Върховниятъ касационенъ съдъ не се е произнесълъ по маса дѣла отъ много и много години, а вие знаете колко висши дѣла има и въ окръжнитъ съдилища.

Министъръ И. Русевъ: Напримѣръ, заради васъ Върховниятъ касационенъ съдъ се произнесе въ 15-дневенъ срокъ.

Т. Страшимиров (к): Безспорно, тамъ имате най-голѣмъ интересъ да бързате; вие тамъ имахте интересъ да бързате, защото действително отъ цѣлото това решение очаквате една материална облага. Знаете ли каква е тази материална облага? Едно перо отъ вашитъ задължения — отъ задълженията на българската буржоазия къмъ държавата, буржоазията ще платите отъ имотитъ на кооперация „Освобождение“.

Нѣкой отъ сговориститъ: Много скѣпо.

Министъръ И. Русевъ: Въ долари ли?

Т. Страшимиров (к): Очевидно, това бѣше вашиятъ материаленъ потокъ, материалниятъ потокъ на буржоазията, защото последната не може да спи дене и ноще, освенъ, ако има и ако регистрира само печалби.

К. Пѣдаревъ (д. сг): А вие какво сънувате, когато спите?

В. Георгиев (д. сг): Страшимировъ на загуби живѣе!

Т. Страшимиров (к): Независимо отъ това, г. г. народни представители, законътъ отекчава жилищната нужда и поради обстоятелството, че разширява правата на домопритежателитъ, които права на нѣкои мѣста, азъ приемамъ, че сѣ ограничавани може би прѣкомѣрно отъ жилищнитъ комисии, макаръ че въ много случаи, кѣдето е могло да бѣде освобожденъ, да речемъ, домопритежателитъ, представителтъ на жилищнитъ комисии е освобождавалъ нѣкои здания направо; тамъ, дето е имало такова ограничение, очевидно има нужда отъ едно разширение правата на домопритежателитъ. Но вие не виждате, че съ цѣлата тази работа създавате само ограничение — ограничение на наемателитъ, а разширение на наемодавцитъ. По този начинъ, очевидно, не се удовлетворяватъ нуждитъ на наемателитъ; по този начинъ само се бди върху интереситъ на домопритежателитъ. Независимо отъ това, вие бихте могли това разширение, което давате за домопритежателя, да го предвидите и за наемателя.

Но, г. г. народни представители, съ новия законопроектъ вие ограничавате и маса още други дребни съществуваня, като по този начинъ отекчавате и другата страна на нашия животъ — посѣквате живота. Вие изключвате отъ грижитъ — отъ вашитъ грижи, отъ грижитъ на държавата — и помѣщенята за дребнитъ съществуваня, като по този начинъ отекчавате и другата едритъ търговци, които и тѣ сѣ изключени, по дребнитъ търговци вие ги задължавате да дадатъ безспорно оня наемъ, който домопритежателитъ, притежателитъ на имота, ще трѣбва да имъ продукува съобразно пазарнитъ цени. Очевидно е, че по този начинъ вие давате удовлетворение пакъ на омази класа, която представлявате, давате удовлетворение на известна частъ домопритежателитъ, поне въ една областъ, въ която вие смѣтате, че действително не сте въ задължение да влѣзете като регулаторъ. Обаче, г. г. народни представители, и това действително ще се отрази върху посѣкването на предметитъ, които сѣ непосредствена търговия на тия, които наематъ тѣзи помѣщения. Отъ друга страна, г. г. народни представители, вие изключвате отъ грижитъ си още и друга маса дребни съществуваня. Не само чиновнитъ въ държавни и общински учреждения заслужаватъ вашитъ грижи. Ние имаме маса чиновници въ частни учреждения. Нима положението на тая маса чиновници въ частнитъ учреждения е така добро? Вѣрно е, г. г. народни представители, че известенъ слой отъ чиновнитъ въ частни банки е добре плащанъ. Но масата отъ ангаранитъ търговски служащи въ частни учреждения не получава много. Азъ имахъ възможностъ да чуя една статистика, споредъ която въ редъ частни учреждения тутъ срѣдната заплата на дребнитъ служащи е отъ 900—1.200 л. месечно. Отъ тия 1.200 л. — нека 1.500 л. да сѣ, 2.000 л. да сѣ — вие задължавате служащитъ да плащатъ, като семейници, по 1.000—1.200 л. наемъ. Ами какво ще имъ остане за хлѣбъ? Очевидно, вие ги обричате на гладъ. По този начинъ ограниченията на наемателя, съгласно този законопроектъ, сѣ ограничения непоносими. Тия ограничения положително ще тласнатъ маса свѣтъ въ нашитъ голѣми градове въ ужасъ. Тѣ и днесъ сѣ още въ ужасъ и не допускатъ, че Народното събрание би могло действително да узакони такива постановления на законопроектъ.

Азъ мисля, г. г. народни представители, че въ комисията вие сами ще се убедите, че тази норма на наемъ — 12 пѣти увеличение — е една невъзможна норма и вие сами ще слѣзете надолу; но по този начинъ само ще дадете възможностъ на всѣки да мисли, че вие като-челни искате да се пазарите. И вие ще се пазарите съ наемателя за смѣтка на наемодавеца; но тогава действително ще изпълните своята роля на представители на класата, която управлява България. Азъ, като представителъ на работничеството въ България, мога тукъ само да ви изнеса протеста на това работничество.

К. Пждаревъ (д. сг): Кого представляваш? Отъ името на коя партия говориш?

Т. Страшимировъ (к): Азъ мога да ви изнеса протеста на ония наематели, които при своето зло, постигнало ги следъ войнитѣ, можахъ да намърятъ въ себе си убеждения и сили да се явятъ въ единъ единенъ фронтъ, независимо отъ тѣхнитѣ политически убеждения, и този единенъ фронтъ е, който смущава вашия сънъ и вашето спокойствие. Но този единенъ фронтъ, г. г. народни представители, ще се образува не само на тая база — на тази база скоро се образува, защото непосредствено ги засегнахте въ тѣхнитѣ материални интереси — но ще се образува на една по-широка база, и това е, което ви плаши и което ви кара да мислите предъ новитѣ избори за бѣлитѣ бюлетини. Но и бѣлитѣ бюлетини нѣма да ви спасятъ. (Ражоплъскания отъ комуниститѣ)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата на родниятъ представител г. Александъръ Христовъ.

А. Христовъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Настоящиятъ законопроектъ представлява голѣма важностъ и отъ всички насъ се изисква да се отнесемъ къмъ него най-внимателно, безъ всякаква партийна страсть, злоба или мѣстъ, защото ние сме тукъ законодатели, а не сме въ нѣкой ограниченъ партиенъ клубъ. И азъ съжалявамъ, че последниятъ ораторъ, г. Страшимировъ, вмѣсто да изнесе тукъ аргументи, факти и разбирания за по-сполучливото разрешение на този общественъ въпросъ — жилищната криза — той пакъ, вѣрентъ на себе си и на своята партия, изпадна и въ демагогия, и въ страсть, и въ отклоняване отъ въпроситѣ. Не трѣбва да се демагогува, г-да, съ жилищния въпросъ. Този въпросъ е съществувалъ, съществува и ще съществува въ всѣко общество. Жилищниятъ въпросъ, въ смисълъ за по-добри, по-хигиенични, по-луксозни, ако щете, помѣщения, здания, сгради и за живѣне, и за работилници, и за фабрики е въпросъ, който е съществувалъ всѣкога, ще се повдига всѣкога и не може никога да се реши окончателно. Ако е въпросъ за демагогия, ние можемъ да кажемъ на г. Страшимирова: нима днешнитѣ болшевишки комисари, Троцки и другитѣ, живѣятъ сѣщо така, както живѣе рускиятъ чернотрудовъ народъ, за който тѣ ужъ плачатъ? Нима и тамъ нѣма разлика въ общественото положение, въ човѣшкото положение? Той сега не желае да слуша, не иска да слуша, защото нему не е нужно това. И когато днесъ той вижда единъ законопроектъ, който несравнено е много по-добъръ въ много отношения отъ съществуващия законъ за жилищната криза, вмѣсто да принесе отъ името на своята партия разбирания и аргументи, за да стане още по-добъръ, той, напротивъ влага и страсть, влага и злоба, и насърчава отсега наемателитѣ да се вдигнатъ като вълни и да тръгнатъ по улицитѣ да решаватъ жилищния въпросъ. Той забравя, че общества и държави, които сѣ решавали своитѣ въпроси съ сила, по улицитѣ, сѣ свървали съ катастрофи. Не чакайте, г. Страшимировъ, наемателитѣ или наемодателитѣ да тръгнатъ по улицитѣ да решаватъ въпроситѣ, а елате тукъ въ единственото компетентно учреждение по основния законъ, да решимъ тѣзи спорове, да решимъ тѣзи въпроси, да ги помиримъ, да внесемъ човѣщина, да внесемъ обществена правда и справедливостъ дотолкова, доколкото днесъ условията позволяватъ, а не да зовете наемателитѣ да излѣзатъ на вълни по улицитѣ. Максимумътъ на комуниститѣ, за тѣхната партийна, но антисоциална, антидържавна кауза, г. г. народни представители, е: колкото по-зле, толкова по-добре. Азъ вѣрвамъ, че г. Сакаровъ едва ли одобрява това, което каза г. Страшимировъ.

Прочее, г-да, азъ ще бѣда кратъкъ и ще се спра на главнитѣ въпроси, съ които трѣбва да ви занимая, защото подробноститѣ сѣ въпроси на комисията и при второто четене.

Има ли жилищна криза — не жилищенъ въпросъ въ смисълъ на подобрене, увеличаване на зданията, сградитѣ и т. н.? Безспорно е, че има. Но трѣбва да я погледнемъ направо въ очитѣ, каквато е тя, безъ да я преувеличаваме и безъ да създаваме условия за нейното разширение. Жилищна криза въ незначителни размѣри имаме още преди европейската война. И тогава ставаше въпросъ за високи или малки наеми. Но днешниятъ законъ за жилищната криза урежда ли я или, напротивъ, създава всичко, не да я облекчи, но напротивъ, да я разшири, да я изостри?

Законътъ, който искаме да отгнемъ, г-да, буди нѣколко въпроса. Той не е антисоциаленъ по принципъ, той не е антиконституционенъ по принципъ, но въ него има наредби, има разпореждания, които сѣ антиконституционни, антисоциални, антиморални и антисемейни. И този законъ — позволете ми този изразъ — е доказателство какъ българскиятъ законодатель често пакти може да изпада въ непростими грѣшки и да върши наистина ужасно законодателство — дума, която употребѣи г. Страшимировъ. Днешниятъ законъ, г-да, не е ли антисоциаленъ? Ами че той засѣга само собственицитѣ въ България — и бедни, и срѣдни, и богати; върху тѣхъ този законъ слага всичката си тежестъ; само тази категория, наемодавци и собственици, засѣга еднакво; всички други категории, други граждани този законъ не засѣга. А единъ законъ за насъ, буржоазията, е справедливъ, когато той еднакво и споредъ податнитѣ сили ще лѣга върху гърбоветѣ, върху силитѣ на всички подданици или поне съразмѣрно, пропорционално на тѣхнитѣ податни сили. Само дружбашкиятъ законъ, създаденъ отъ дружбашката Камара, можеше да има подобни антисоциални нареддания въ себе си. Какъ може да слагате тази обществена тежестъ, тази обществена криза — жилищната нужда, жилищниятъ въпросъ — само върху гърба на собственика на здания? Касае се за законна собственостъ, не за собственостъ, придобита по престѣпенъ начинъ. Престѣпната собственостъ, собствеността, придобита съ престѣпления, буржоазията днесъ я конфискува. Не я конфискува вашата теория, г. Страшимировъ, а нашиятъ законъ я конфискува. Туй, което днесъ въ България е придобито по престѣпенъ начинъ, се конфискува въ полза на държавата, или въ полза на пострадалото лице. Нищо нѣма ново отъ страна на болшевишката и комунишката. Но ние казваме, че когато създавашъ какъвъ и да е законъ, той трѣбва да засѣга всички и ако е възможно, съразмѣрно, споредъ тѣхнитѣ сили. И ако, г-да, около четири години какъ пѣшкатъ наемодавцитѣ-собственици — и бедни, и срѣдни, и богати — но само отъ закона за жилищната криза, но и отъ неговото чудовищно приложение. Не само че по принципъ той е лошъ, но лошо е и неговото приложение. Право ли е, справедливо ли е, обществено ли е, щото жилищната криза, вследствие на войната, да я сложимъ само на гърба на собственицитѣ въ България? Дайте да помогнемъ на беднитѣ, на нуждаещитѣ се, но да помогнемъ всички съ общи усилия, споредъ силитѣ си. Ако бѣше нуженъ данъкъ или налогъ, дайте да го разхвърлимъ върху всички споредъ силитѣ ни и да плащаме наема на беднитѣ, на слабитѣ слоеве и т. н. Съ какво право може да се иска, щото тази тежестъ да я не носи нито държавата, нито болшинството отъ българския народъ, а само собственицитѣ, само наемодавцитѣ? Това е антисоциалното, антиконституционното въ днешния законъ за жилищната криза.

К. Николовъ (д. сг): И то собственицитѣ само въ нѣкои градове.

А. Христовъ (д. сг): И то собственицитѣ само въ нѣкои градове. — Но само то ли е, г-да? Ами че този законъ засѣга семейството. За насъ нѣма споръ, че днешната държава може да успѣва, да прогресира, ако е стѣпила здраво върху двата института: частната собственостъ и семейството. А дружбашкиятъ законъ засегна и семейното огнище: насилствено се вкараха въ семейството квартиранти отъ разни видове, безъ да се държи смѣтка за обществено положение, за семейно положение — вдовица ли е, мома ли е, ергенъ ли е или какъвъ е той по професионално и т. н. Да, върху това дружбашитѣ не се замисляха; върху това никой отъ крайната опозиция не каза ни дума, не се посочиха недѣжитѣ на действующия законъ и злоупотѣбленията при приложението му.

Д-ръ Н. Сакаровъ (к): Колкото за приложението дума да не става.

А. Христовъ (д. сг): Г-да! Азъ не желая, пъкъ и времето не ми позволява да ви изнасямъ онѣзи чудовищни и ужасни картини, които се създадоха отъ закона и отъ неговото приложение. Но, г-да, трѣбва да се отговори на голѣмия въпросъ: изобщо единъ законъ, който ще урежда жилищната криза, е ли той антиконституционенъ или не? Азъ очаквахъ поне отъ г. Кьорчевъ да разне тази теза, да я мотивира и да видимъ може ли единъ такъвъ законъ по принципъ да бѣде антиконституционенъ.

Д. Кьорчевъ (п. л): Азъ казахъ.

А. Христовъ (д. сг): Защото и той, и неговата партия днесъ демагогствуватъ съ този въпросъ. „Ние ще отгънимъ закона за жилищната криза“ — казватъ тѣ. Лесно е да кажешъ, че ще го отгънимъ, но какъ ще уредишъ, какъ ще канализирашъ този общественъ въпросъ, . . .

Ц. Бръшляновъ (д. сг): Тѣ клеветаятъ конституцията.

А. Христовъ (д. сг): . . . какъ ще приложишъ този законъ, съ който се урежда правото на ползуване отъ недвижими имоти, отъ здания? Вие, г. Кьорчевъ, не знаете ли, че и въ Франция, и въ Белгия, и въ Италия, и въ Швейцария, и у насъ има законъ за задълженията и договоритѣ отъ редъ години, въ който се урежда въпросътъ за наема? Тамъ правото на собственика е ограничено и никой досега не е казалъ, че отдѣлътъ „Наемъ“ отъ закона за задълженията и договоритѣ е антиконституционенъ. Въ сегашния законъ за задълженията и договоритѣ се ограничава правото на собственика, щомъ като той рече да даде единъ имотъ подъ наемъ и му поставя редица ограничения и запрещения. Щомъ като единъ гражданинъ-наемодавецъ има имотъ за даване подъ наемъ и той самиятъ го поставя като обектъ на търговско обръщение, държавата има право да се намѣси, както тя се намѣсва, по Вашето мнение, да урегулирва и ценитѣ на продуктитѣ отъ първа необходимостъ, и по редъ други въпроси. Чл. 68 отъ конституцията не само не забранява това, но, напротивъ, позволява.

Д. Кьорчевъ (н. л): Не е вѣрно. Това е ересь, това е невежество, което създавате. Имате конституционалисти — г. Караджуловъ, г. д-ръ Фаденхехтъ — да станатъ и да Ви кажатъ.

А. Христовъ (д. сг): Имайте търпение да чуете. — Знаете, че въ време на война, въ предвечернето на война се създава законъ за реквизицията — че ще се реквизира по дадени цени. Чл. 68 отъ Конституцията само предписва задължително да се плаща справедливо обезщетение.

Д. Кьорчевъ (н. л): Предвижда и конкретна нужда.

А. Христовъ (д. сг): Моля ви се! — Ами има ли по-голяма конкретна нужда отъ това, когато въ едно общество, безразлично кое, има маса хора, цѣла класа, която има нужда да взема подъ наемъ жилища? Може ли това да се каже, че не е конкретна нужда? Споредъ чл. 68 отъ конституцията държавата има право не само да посегне върху ползуването отъ известенъ имотъ, но и да го отчужди, обаче условие то е предварителна и справедлива заплата. Това постановление на конституцията казва, че специаленъ законъ може винаги да урежда тѣзи въпроси, и по силата на това, ние сме имали специални закони за отдѣлни случаи, които сж уреждали тѣзи въпроси. Имаше и законъ за наемитѣ, освенъ закона за задълженията и договоритѣ. Разъ, давашъ имотъ подъ наемъ, ще съблюдавашъ законитѣ и постановленията, които уреждатъ този въпросъ. Споредъ закона за задълженията и договоритѣ всѣки договоръ между странитѣ е законъ, но до толкова, доколкото този договоръ ще го сключвашъ въ рамкитѣ на закона за задълженията и договоритѣ. Ако вие ги преминете, ако вие тамъ поставите други клаузи, самиятъ законъ казва: тѣ сж нищожни, невалидни, несъществуващи, защото сж противозаконни и т. н. и т. н. Г-да! Законътъ за жилищната криза по принципъ не е антиконституционенъ, щомъ ще се плаща справедливо, както повелява конституцията. И всичиятъ въпросъ е тамъ: да подобримъ сегашния ужасенъ законъ, законътъ на миналия режимъ. Дайте да уредимъ този въпросъ. Имаше маса хора, особено въ голѣмитѣ градове, които се нуждаятъ отъ жилища. Ще нормираме наема, но какъ? Съобразно пазарнитѣ цени на другитѣ предмети. Г. Страшимировъ се възмущава и за бедния, и за сръдния, и за богатия наемодавецъ, какъ наемътъ отъ три пѣти презъ 1915 г. да стане сега 12 пѣти! Ами, г. Страшимировъ, елементарната обществена справедливостъ казва: ако търпишъ всичко това за хлѣба, за таксата на водата, за общата и за всички други продукти, защо искашъ изключително само цената на наема да изключишъ, безразлично дали наемодавецътъ е беденъ, сръденъ или богатъ?

Т. Страшимировъ (к): Защото наемателътъ нѣма пари.

А. Христовъ (д. сг): Моля ви се, ще дойдемъ до тамъ. Ще намѣримъ пари, трѣбва да намѣримъ пари. — Остава

само другиятъ въпросъ, че трѣбва да се плаща толкова, колкото струва по пазарнитѣ цени въ даденъ моментъ. Кой ще плаща? Да, ето единъ голѣмъ въпросъ и тукъ е вече въпросъ на законодателство, при който даденъ законодатель въ даденъ случай трѣбва да прояви своя разумъ и своята мадростъ.

Не е справедливо, не е конституционно, не е социално вие да искате тази тежестъ да я понесе само наемателътъ, малъкъ или голѣмъ. Дайте тази тежестъ да я носятъ всички граждани, всички данъкоплатци въ тази страна, споредъ податнитѣ имъ сили, а не да налагаме само на известна категория хора — наемодателитѣ — само тѣ да понасятъ тази тежестъ. Това не е справедливо. Тукъ е антиконституционното на стария законъ и ние въ този законопроектъ трѣбва да избегнемъ антиконституционното. Полагатъ се за разрешение редъ по-малки въпроси.

Г. Асенъ Господиновъ справедливо каза: „Какъ може държавата да иска и тя да се ползува отъ такъвъ законъ, който ще стане законъ? Държавата трѣбва да строи, държавата трѣбваше да направи туй или онуй“. Да, критика права, критика основателна, но фактитѣ сж други. Вие виждате, че нашата държава нѣма здания за своитѣ нужди. Това е единъ фактъ. Да дадешъ и на нея правото да взема здания подъ наемъ е нашъ дългъ. Както се грижимъ за отдѣлната личностъ, така трѣбва да се погрижимъ и за юридическата личностъ — държавата. Но спорътъ къде е? Тамъ г. Господиновъ е правъ. Ще се съгласи и азъ. Държавата не може, освенъ и тя да плати справедливото, както ще плаща частното лице. Не може държавата да бже просекъ и да иска тя да плаща по-малко, да се равнява съ бедния или съ слабия наемателъ. Така че нека бждемъ справедливи: трѣбва да плащаме всички този данъкъ споредъ нашитѣ сили, квартирентъ или както щете го наречете, или пъкъ само тамъ, където има жилищна криза, онѣзи населени центрове, безъ разлика на градове и села, трѣбва да плащатъ квартирна такса или налогъ — не важи наименованието — за да се подпомогне на тѣзи бедни и слаби наематели, безъ разлика кои сж тѣ, които ще засегне законътъ. Ако ние можемъ да направимъ и да прокараме тази относителна справедливостъ, нѣма да има никакъвъ викъ, че законътъ е антисоциаленъ или антиконституционенъ. И върху този въпросъ азъ моля г. министра да се съгласи. Защото, г-да, съ какво право вие ще кажете сега по новия законъ на единъ наемодавецъ, беденъ или сръденъ: ще вземешъ наемъ 12 пѣти повече, когато всички други продукти сж увеличени сръдно 25—30 пѣти. Ако същиятъ този наемодавецъ плаща скъпо за обща, за храна, за дрехи и т. н., защо само той ще понесе тази тежестъ, като ще вземе само 10 или 12 пѣти повече наемъ отъ 1915 г.? Дайте тази тежестъ да бже върху всички данъкоплатци, споредъ податната имъ сила.

Д. Нейковъ (с. д): А на чиновнитѣ плащате ли 30 пѣти повече?

А. Христовъ (д. сг): Моля ви се!

Д. Нейковъ (с. д): Не „моля ви се“. Вие сте отъ болшинството, вие гласувате бюджета, бждете справедливи, бждете консеквентни!

А. Христовъ (д. сг): Моля Ви се! Това, което говорите, е въ полза на това, което азъ казвамъ. На бедния чиновникъ, който не може да плаща наема, държавата или окръгътъ или общината ще му го плати.

Д. Нейковъ (с. д): На думи плащате, обаче фактически държите ги въ мизерия.

А. Христовъ (д. сг): До вчера заедно съ васъ ги държахме въ мизерия. (Възражения отъ социалдемократитѣ)

Д. Нейковъ (с. д): За туй ви напуснахме.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля Ви се, не дейте прежева. — Говорете, г. Христовъ.

Д. Нейковъ (с. д): Той така говори, защото има петъ дюкяна въ Пловдивъ.

А. Христовъ (д. сг): Да, това е печално, защото вие слагате въпроса на лична почва. Новото ми здание сега построихъ, господине, и азъ съжалявамъ, че сте заблудени.

Д. Нейковъ (с. д.): Имате стара къща.

А. Христовъ (д. сг): Новата ми е сега построена. — Споредъ чл. 11 отъ законопроекта, отъ всички наеми се одържа 15% за да се създаде този фондъ, който е необходимъ. Туй засѣга само собственицитѣ на здания, а лицата, които иматъ капиталъ въ пари, въ земя или въ друго, не ги засѣга. Това справедливо ли е? Това обществено ли е? А говоримъ за обществена солидарностъ, за обществена правда, за обществена хармония!

Д. Нейковъ (с. д.): Идете въ Ючбунаръ да видите какъ живѣе населението и тогава елате да говорите за справедливостъ.

А. Христовъ (д. сг): Вие не сте ме разбрали. Азъ говоря туй, което каза вашиятъ другаръ.

Д. Нейковъ (с. д.): Справедливостта е само за една страна. За бедствующитѣ вие не се грижите.

А. Христовъ (д. сг): Ами азъ това искамъ: наема на бедния, на слабия да го плаща не той, а ние, общо всички, съобразно съ нашитѣ сили, въ форма на данѣкъ или на такса, за да нѣма негодувание. Ами вие сами казвате, че най-идеалниятъ данѣкъ е прогресивно-подоходниятъ. Ако бѣхме имали време да го приложимъ, щѣше да бѣде най-лесното нѣщо.

Т. Страшимировъ (к): Веднага щѣхте да го отгѣпите, като антиконституционенъ.

А. Христовъ (д. сг): Всѣки ще плаща.

Т. Страшимировъ (к): (Казва нѣщо)

А. Христовъ (д. сг): Това говори противъ васъ, защото ние го имаме по-рано въ нашитѣ програми, отколкото вие, г. Страшимировъ, макаръ че ни наричате буржоа.

Т. Страшимировъ (к): Имате го само въ програмитѣ.

А. Христовъ (д. сг): Прочее, г-да, въпросътъ, който повдига г. Асенъ Господиновъ за изключването на магазинитѣ, и съображението, което той изказва, заслужава да ни занимаватъ. Беднитѣ занаятчи, беднитѣ, дребни търговци трѣбва да бѣдатъ облекчени, но пакъ ли за смѣтка на наемодавцитѣ?

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля ви се, г. Христовъ. Понеже часътъ е 8, трѣбва да се реши да се продължатъ ли дебатитѣ.

Г. г. народни представители, които отъ васъ сж съгласни да се продължатъ разискванията по този законопроектъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събраието приема. — Продължете, г. Христовъ.

А. Христовъ (д. сг): Прочее, г-да, азъ по принципъ съмъ за настоящия законопроектъ, и мога да кажа една смѣла дума: не може да става сравнение между него и сегашния законъ. Той прави не крачка, а доста голѣмо разстояние за подобрене и за помирение, но той не разрешава изчерпателно всички въпроси. Ето защо, азъ бихъ искалъ този законопроектъ да се разгледа не само отъ комисията по Министерството на вътрешнитѣ работи, но съвмѣстно съ комисията по Министерството на правосъдието, ако щете, и комисията по Министерството на търговията, промишлеността и труда — да го разгледатъ съвмѣстно и да внесатъ още по-голѣма справедливостъ, още по-добро начало за прилагането на чл. 68 отъ конституцията, за да можемъ, безъ да ни тревожатъ думитѣ на г. Страшимировъ, да помиряваме класи, да помиряваме съсловия, да помиряваме интереси по начинъ задоволителенъ и възможенъ, безъ демагогия, безъ сътрѣсеня, безъ улични вълнения, които ако станатъ, г. Страшимировъ ще се радва, но ще се крне по тавани и въ миши дупки. (Рѣкопѣскания отъ сговориститѣ)

Т. Страшимировъ (к): Вие ще се погрижите да ме поставите въ затвора.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Другъ не е записанъ да говори, г-да! Прекратявамъ дебатитѣ.

Давамъ думата на г. министра на вътрешнитѣ работи и народното здраве

Министъръ И. Русевъ: Г. г. народни представители! Азъ не ще злоупотрѣба съ вашето време, тѣй като времето е твърде напреднало; не ще се спирамъ на подробноститѣ въ законопроекта, защото ясно и очевидно е, че въпросътъ е твърде важенъ и че въ комисията по Министерството на вътрешнитѣ работи, както и въ последствие тукъ вие ще вземете твърде живо участие, ще внесете всичкото ваше разбиране, ще се направи подробно изучаване за да се създаде най-после единъ законъ, който по възможностъ да внесе една по-голѣма справедливостъ. Казвамъ, по възможностъ, защото, както въ мотивитѣ е казано, така и азъ ида да подчертая още единъ пътъ, че този законопроектъ не цели да разреши окончателно жилищната криза. Какъвто и да бѣде законътъ, веднажъ нѣма достатъчно жилищни помѣщения, той не може да облекчи жилищната криза окончателно. Въпросътъ ще бѣде разрешенъ отъ закона за жилищния строежъ, който току-що имамте добриятъ да приемете. Настоящиятъ законопроектъ има по-скоро задачата да внесе, въ сравнение съ миналия законъ, една относително по-голѣма възможна справедливостъ, да намали до възможна степенъ тия страдания, които сега съществуватъ както въ срѣдата на наемателитѣ, така и въ срѣдата на собственицитѣ. Страданията, действително, сж твърде голѣми, и азъ не зная дали би могло да се намѣри перо да опише до каква степенъ сж дошли тия страдания, до каква степенъ сж дошли тия нещастия. Вѣрно е, че който отиде въ жилищнитѣ комисии, ще види измжчени лица, ще види действително единъ адъ. Лично азъ съмъ свидетелъ, откакъ съмъ министъръ, на такива факти и на такива нещастия, че азъ самъ не съмъ въ състояние да ви ги опиша дори въ горе-долу най-общи черти. Азъ видѣхъ истерика предъ себе си, азъ видѣхъ плачъ предъ себе си. И страшното е тамъ: да съзнавате, че има нужда да се помогне, а да не можете да помогнете. И това до днешенъ денъ продължава и ще продължава.

За да дойде у насъ жилищната криза до такава степенъ, виновни сж преди всичко тия, които трѣбваше да почнатъ да я лѣкуватъ своевременно. Като оставимъ закона за наемитѣ презъ време на войната, първиятъ законъ за разрешение на жилищната нужда е действително, както каза г. Асенъ Господиновъ, законътъ, внесенъ отъ г. Пастухова, когато бѣше министъръ на вътрешнитѣ работи. Но г. Пастуховъ може-би несъзнателно да е пропусналъ случая да внесе още тогава законопроектъ за строежитѣ, за да се почне разрешаването на жилищната криза още тогава, когато тя се появява, и така да се стремимъ да разрешимъ тая криза, както навсѣкжде въ свѣта, съ изключение на насъ, сж започнали да я разрешаватъ. Ние, обаче, отъ тогава и до тая минута — когато ние внасяме законопроекта за строежитѣ — сме се занимавали само съ съгласяване и разширяване на семействата. Това съгласяване и разширяване до такава степенъ изосетри нервитѣ на хората, до каквато степенъ ние ги виждаме днесъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ (к): Има единъ малъкъ законъ за строежитѣ.

Министъръ И. Русевъ: Тоя законъ за строежитѣ, за който говорите вие, г. Сакаровъ, дава възможностъ само на богатитѣ да строятъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ (к): Това е вѣрно.

Министъръ И. Русевъ: Той не разрешава жилищната криза.

Д-ръ Н. Сакаровъ (к): Това е вѣрно — азъ напомнямъ само, че е правено опитъ.

Министъръ И. Русевъ: Той не дава възможностъ да строятъ тия, на които вие искаме да дадемъ възможностъ да строятъ. Азъ нѣмамъ илюзията и не бихъ ималъ смѣлостта да твърдя, че ви давамъ единъ законопроектъ въ съвършенство. Знайки каква сложна материя обгръща въ себе си той, азъ направихъ всичко възможно да изпълзувамъ не само съветитѣ, които идѣха доброволно, но търсихъ и молихъ мнозина хора да дадатъ своитѣ съвети. Ние не искаме да вземаме страна по тоя законопроектъ — желанието ни бѣше да се доберемъ до най-съвършеното, до което можемъ да се доберемъ въ днешния денъ.

Действително, бѣше съставена една твърде голѣма комисия, въ която бѣха привлѣчени много общественици и специалисти, за да създаде единъ законопроектъ. Тоя законопроектъ, обаче, претърпѣ твърде голѣми промѣни. Той бѣше законопроектъ несъвършенъ; въ изработването му

участуваше и г. Асенъ Господиновъ, но въ него бѣха предвидени жилищнитѣ комисии, а днесъ г. Асенъ Господиновъ справедливо възстава противъ жилищнитѣ комисии и одобрява, че азъ съмъ ги замѣнилъ съ сѣдии.

Т. Страшимировъ (к): Само да гарантирате голѣмия брой на сѣдитѣ.

Министъръ И. Русевъ: Вие, г. Страшимировъ, мълчете; азъ не желая да Ви слушамъ и когато ме хвалите, и когато ме корите, защото Вие сте продадена съвестъ. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Т. Страшимировъ (к): Азъ мисля, че Вашето положение на министъръ не Ви дава правото да ругаете единъ народенъ представител. Моята съвестъ е почиста отъ Вашата. (Възражения и тропане по банкитѣ отъ сговориститѣ)

Министъръ И. Русевъ: Азъ ще твърдя това и днесъ, и утре, защото документитѣ сж въ рѣцетѣ ми.

Т. Страшимировъ (к): Заповѣдайте — да ги видимъ! Вие отъ много месеци говорите за документи, но никакви документи не сте изпесели.

Министъръ И. Русевъ: Вашата речъ не е речъ за Народно събрание, за г. г. народнитѣ представители; тя е една ценностъ, която ще джиросате на друго мѣсто, за да ѝ получите стойността. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Т. Страшимировъ (к): Нѣма защо да я джиросвамъ. — Азъ говоря отъ трибуната на българския народъ. За съвестъ говорите! Никой не Ви е далъ правото да обиждате единъ народенъ представител.

Министъръ И. Русевъ: Азъ не Ви обиждамъ, като казвамъ, че сте платени.

Т. Страшимировъ (к): Ако бѣхъ Ви обидилъ азъ, Вие щѣхте да Наложите на болшинството да ме изключи, но азъ не бихъ могълъ да Ви изключа, освенъ когато българскиятъ народъ Ви изпѣди отъ тукъ.

Министъръ И. Русевъ: Следъ тая комисия азъ лично повикахъ нѣкои отъ господата и лично съ тѣхъ работихъ по законопроекта. На трето мѣсто, отъ Министерския съветъ бѣха поканени г. министърътъ на правосѣдието и г. министърътъ на благоустройството за трето изучаване на законопроекта. Следъ това тукъ нѣкои г. г. народни представители бѣха поканени за четвърто изучаване; сжшо така и всички добри писмени мнения, които получавахъ, биваха най-внимателно изучавани. Благодарение на това ние имаме този законопроектъ въ този му видъ, въ това му съвършенство. И азъ се лаская да вѣрвамъ, че този законопроектъ въ повечето случаи удовлетворява трѣбванията на народнитѣ представители, защото тѣ всички, съ изключение на г. Страшимирова, се изказаха за законопроекта и за неговото приемане по начало.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Не всички.

Министъръ И. Русевъ: Даже г. Кьорчевъ, който презъ време на изборитѣ бѣше решителенъ противникъ за такъвъ законъ, и той днесъ не каза една опредѣлена дума, едно опредѣлено мнение, да изхвърлимъ ли този законъ или не.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Азъ казахъ, че той е единъ антиконституционенъ законъ и законъ, който не облекчава, а отежава жилищната криза.

Министъръ И. Русевъ: И по отношение на въпроса за наемитѣ веднажъ ние сме възприели една или друга изходна точка за разрешаването му, все таки трѣбва да има единъ законъ. Поправкитѣ или догълнененията на законопроекта ще направимъ въ комисията при разглеждането му.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Вие стоите на два стола и затуй нѣма да имате успѣхъ въ нищо.

А. Господиновъ (с. д.): (Къмъ министъръ И. Русевъ) Седнете на Кьорчевия столъ и бъдете увѣрени, че ще се свърши работата!

Министъръ И. Русевъ: Азъ не ида да говоря предъ васъ за подробноститѣ на законопроекта, защото всички мнения, които се изказаха тукъ, азъ ще моля — и безусловно така ще бъде — да бъдатъ взети подъ внимание отъ парламентарната комисия по Министерството на вътрешнитѣ работи, безразлично отъ кой лагеръ излизатъ, и бихъ желалъ да дойдемъ тукъ съ единъ по-съвършенъ законопроектъ, отъ който да може най-после отъ тукъ да излѣзе единъ такъвъ законъ, който да би могълъ да удовлетвори, ако не всички, то по-голѣмата частъ отъ заинтересованитѣ.

Азъ ще се спра, обаче, върху една-две точки, за да свърша. Упрекна се държавата, че нѣма собствени здания, и упрѣкътъ се насочи срещу насъ, и то съ такъвъ единъ тонъ, като-че-ли ние не сме и помислили държавата да има собствени здания. Много несправедливо е ние да бъдемъ упрѣквани тукъ. Азъ разбирамъ още г. Асенъ Господиновъ да направи една такава бележка, която азъ вземамъ подъ внимание, но не разбирамъ защо г. Димо Кьорчевъ ни упрѣква, че не сме направили държавни здания, когато той изхожда отъ една партия, която най-много е управлявала България, . . .

Д. Кьорчевъ (н. л.) И най-много е направила. (Възражения отъ нѣкои сговористи) Г. министре! Нашиятъ упрѣкъ бѣше, че държавата не трѣбва да бъде привилегированъ беденъ наемателъ.

Ц. Бръшляновъ (д. ст.): То е другъ въпросъ.

Министъръ И. Русевъ: Добре. — Държавата, отъ деня на нейното съществуване, включително и презъ времето, когато вие управлявахте, все е била такава, каквато е и днесъ. Дали ще я турите въ първа или четвърта точка, тя ще живѣе съ нормирани наеми, съ каквито е живѣла до днесъ.

А. Господиновъ (с. д.): Позволете, г. министре. Доказано е, че държавата, въпрѣки доброто желание на нѣкои политици, не е пристѣпила да строи здания, защото е срѣщала противодействието на известни собственици на голѣми имоти, които сж прѣчили на тази добра и хубава инициатива. Това е фактъ, това се доказа. Обяснявамъ, г. министре — искамъ да Ви бъда въ услуга.

Министъръ И. Русевъ: Г. Господиновъ! Азъ съмъ съгласенъ съ Васъ, че държавата трѣбваше да има досега собствени здания, че не е тя, която трѣбва да тежи на собственицитѣ, но ако вие днесъ искате да разрешимъ този въпросъ, покажете източници, за да почнемъ утре, на 15 априлъ, да строимъ.

Т. Страшимировъ (к): Българскиятъ работенъ народъ ще намѣри пари.

Министъръ И. Русевъ: Азъ Ви казахъ единъ пътъ и пакъ ще Ви кажа, г. Страшимировъ, че Вие сте платени — не говорете!

Т. Страшимировъ (к): Вие сте по-добре платени.

Министъръ И. Русевъ: Азъ получавамъ държавна заплата, а Вие получавате долари отъ Русия.

Т. Страшимировъ (к): Докажете тази работа! Това е клевета, това е измислица.

Министъръ И. Русевъ: Да Ви покажа единъ отъ много документи. На 24 януарий т. г. Зиновиевъ пише, че финансови средства не сж ви липсвали, за да устроите онова, което тѣ сж ви заповѣдали.

Т. Страшимировъ (к): На менъ ли не сж липсвали?

Министъръ И. Русевъ: На Вашата партия.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Коя партия?

Министъръ И. Русевъ: Комунистическата.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Нѣма такава.

Т. Страшимировъ (к): Не остава освенъ да издирите разпредѣлението на тѣзи пари. Вѣроятно ще ги намѣрите около Обществената безопасностъ.

П. Петковъ (з): (Казва нѣщо)

Министъръ И. Русевъ: А Вие, г. Петковъ, получавате друга монета, защото Вие въ Вашитѣ конспирации сте се предназначили за министъръ на външнитѣ работи и министъръ-председателъ.

П. Петковъ (з): Никои път ние не сме се занимавали съ конспирации и нѣма да се занимаваме. Ние не искаме министерски постове съ преврати като Васъ. (Силни възражения и тропане по банкитѣ отъ сговориститѣ)

Министъръ И. Русевъ: Съдѣтъ ще си каже думата.

Д. Нейковъ (с. д): Много весели работи взеха да ставатъ!

Министъръ И. Русевъ: Съдѣтъ ще си каже думата. Вие сте го говорили на едно мѣсто, което знаете.

П. Петковъ (з): Когато Вие плащате агенти въ Обществена безопасност, които нѣматъ друга работа, освенъ да съчиняватъ истории . . .

Министъръ И. Русевъ: Отъ много умното до много глупавото е само една крачка.

Като искахъ да отхвърля само упрѣка, насоченъ къмъ днешното правителство, за липсата на държавни помѣщения, азъ отново ще подчертая, какво подробностѣтъ ще се разгледатъ въ комисията. Виждайки, че вие всички сте за приемането на този законопроектъ на основание мотивитѣ, които се казаха тукъ, на основание хубавитѣ речи на г. Господиновъ и г. Александъръ Христовъ, съ изключение на г. Страшимировъ, азъ ви моля да приемете законопроекта на първо четене и да се изпрати въ комисията по Министерството на вътрешнитѣ работи. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Ще гласуваме. Които приематъ на първо четене законопроекта за облекчение жилищнитѣ нужди и да се изпрати въ комисията, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието приема.

Подпредседателъ: **Д-ръ Б. ВАЗОВЪ**

Р. Василевъ (д. ст): Правя предложение да се изпрати законопроектътъ за разглеждане въ комисиятъ по Министерството на правосъдието, на вътрешнитѣ работи и на търговията и труда.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има предложение отъ народния представителъ г. Ради Василевъ, законопроектътъ да се прати въ три комисии. Излишно е. Подлагамъ на гласуване това предложение. Които сж съгласни съ него, моля, да вдигнатъ ржка. Малцинство, не се приема.

Има думата народниятъ представителъ г. Димитъръ Нейковъ.

Д. Нейковъ (с. д): Преди доста време, по частна инициатива, е внесенъ въ Народното събрание законопроектъ за възстановяване на старата пропорционална изборна система. Азъ смѣтамъ, че е време, преди Народното събрание да започне разглеждането на бюджета, да сложи на дневенъ редъ този законопроектъ. Това е единъ ангажментъ, поетъ отъ всички политически групи, и азъ ви моля да сложите този законопроектъ на дневенъ редъ за утре.

А. Урумовъ (д. ст): Тя е народняшка пропорция — оставете я.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Този въпросъ завчера е билъ поставенъ на гласуване по ваше искане. Ако желаете и сега да го поставя, обаче, на Събранието предстои да разглежда бюджета.

Които приематъ предложението на г. Нейковъ, да се постави на дневенъ редъ законопроектътъ за възстановяване пропорционалната избирателна система, моля, да вдигнатъ ржка. Малцинство, Събранието не приема.

Заседание ще имаме утре съ дневенъ редъ — продължение дневния редъ отъ днесъ.

Затварямъ заседанието.

(Затворено въ 8 ч. и 17 м.)

Секретарь: **ИВ. Г. ЛЪКАРСКИ**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. Антоновъ.**

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е:

	Стр.		Стр.
Отпуски, разрешени на народнитѣ представители: Иванъ Грозевъ, Григоръ Дановъ, Владимиръ Поповъ, Никола Марковъ, Грую Тодоровъ и Велико Мочуровъ	1457	бой на телефонисти отъ околнѣския началникъ въ Горна-Джумая (Съобщение)	1457
Питания:		3. Отъ народния представителъ Иванъ Ангеловъ къмъ министра на вътрешнитѣ работи и народното здраве относително арестуването отъ началника на обществената безопасност редактора на в. „Буря“ Велико Савовъ (Развиване и отговоръ	1457
1. Отъ народния представителъ Тодоръ Страшимировъ до министра на вътрешнитѣ работи и народното здраве относително прилагане решението на Върховния касационенъ съдъ по отношение тритѣ магазини на кооперация „Напредъ“ въ Провадия, като се е смѣтало, че сж клонове на кооперация „Освобождение“ (Съобщение)	1457	Законопроекти:	
2. Отъ народния представителъ Петъръ Алековъ до министра на желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ и до министра на вътрешнитѣ работи и народното здраве относително нанесения по-		1. За отгѣнение закона за отчуждаване здания за държавна, окръжна и общинска нужда (Трето четене)	1459
		2. За направа икономични къщи и насърчение жилищния строежъ (Първо четене)	1459
		3. За облекчение жилищнитѣ нужди (Първо четене)	1460
		Дневенъ редъ за следующето заседание	1481